

HØGSKULEN I VOLDA

Ma

Masteroppgåve i samfunnsplanlegging og leiing

Bryne – et sted for alle?

Om urbanisering, universell utforming og mangfold.

En case-studie.

45 studiepoeng

Ragnhild Njå
Mai 2010

Forord

En stor takk til:

Sveinung Dimmen, veileder Høgskulen i Volda – for konstruktive tilbakemeldinger og entusiasme gjennom hele prosjektet.

Tom Devig, bibliotekar Diakonhjemmet høyskole Rogaland – for å skaffe til veie all den litteraturen jeg ba om, og for interesse og engasjement når jeg kom på besøk.

Aud Fjellså, min gode venninne – for spennende refleksjoner og trivelige spaserturer i Bryne sentrum.

Svein-Roar Berntsen, svoger – for kjempegod hjelp med språket og formuleringene, og mange oppklarende spørsmål til teksten.

Steinar Wergeland og Kjell Arvid Berge - for hjelp med kart.

Takk også til alle informantene for spennende samtaler som ga meg innsikt og inspirasjon til å jobbe videre med problemstillingene i oppgaven. Det er viktig å understreke alle refleksjoner og fortolkninger som er uttrykt i teksten, står jeg selv ansvarlig for. Det hadde likevel ikke vært mulig og utforske dette stoffet uten alt det empiriske materialet jeg fikk gjennom intervjuer og samtaler.

Og til min mann, Odd Petter Berntsen - takk for at du hele tiden hadde tro på dette prosjektet – uten dine innspill og din støtte hadde det ikke gått!

Bryne 14.5.2010

Ragnhild Njå

Figur 1 Det urbane i møte med det rurale

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøkes endringene på Bryne fra år 2000 og frem til i dag. Fokus er satt på materielle kvaliteter og immaterielle forestillinger og praksiser som preger byen. Universell utforming av sentrumsområdene tas inn og drøftes som en del av omstillingsprosessene på Bryne.

Jæren har hatt en betydelig demografisk og økonomisk vekst de siste 10 årene, og Bryne er senteret i regionen. Stedet Bryne utgjør derfor caset som utforskes i denne studien. Data samles inn ved feltarbeid, kvalitative intervju, undersøkelse av kommunale planer og bruk av offentlig statistisk materiale. Oppgaven er derfor i all hovedsak bygget på kvalitative data, og basers på et samfunnsvitenskaplig, sosialkonstruktivistisk fundament.

I analysen drøftes materialet opp mot teori om urbanitet og ruralitet, ulike forståelser av stedsbegrepet, om by- eller stedsutvikling, om hverdagsliv og samfunnsdeltakelse, og opp mot teori om stedsidentitet og medborgerskap. Universell utforming som begrep og strategi blir gjennomgående belyst og drøftet i kapittel 5 og 6.

Bryne fremstår i dag med tydelig urbane materielle kvaliteter som høyhus, kjøpesenter, park, infrastruktur, torg, handlegate og sentrumsnær blokkbebyggelse. Det ligger en stor utfordring i byens struktur der en har to tyngdepunkt med kjøpesenter i den ene enden og Hetlandskvartalet i den andre enden. Sentrumsområdene fremstår som kalde og golde og med relativt lite liv og røre.

Det synes også som om praksisene er preget en forhandling mellom det rurale og det urbane. Et eksempel på det er at traktorer fortsatt kjører rundt i Bryne sentrum, samtidig som kafèlivet blomstrer. Forestillingene og representasjonene om Bryne, brynefolk og jærbuer er i dekonstruksjon og reforhandling. "Den jærske tyå" står fortsatt sterkt, men det er nok også en del folk som ikke slutter opp om denne mentaliteten, i alle fall ikke som den eneste måten å forstå jærbuen på. Det uttrykkes i mitt materiale tydelig utviklingen må være rettet mot det bymessige og urbane. Prosessene og innholdet i det bymessige på Bryne må være forankret i det som er vår praksis og vår identitet, og sosiokulturelle forhold bør få større oppmerksomhet i videre byutviklingsprosesser.

Universell utforming har kommet på dagsorden i kommunen, hos utbyggere og interesseorganisasjoner. Pilotprosjektet har gitt økt kunnskap og bevissthet hos sentrale beslutningstakere, og konkret en har fått vellykka resultat både ved nybygg og ved renovering av kirken. Universell utforming har ikke vært en del av byutviklingen på Bryne, men er tatt inn i overordnede kommunale planer.

I min analyse er det *mangfoldet* som samler og forener begrepene urbanisering og universell utforming. Mangfold er også et sterkt uttrykt ønske hos informantene mine. En by er preget at det mangfoldige, et universelt utformet lokalmiljø skal gi mulighet for livsutfoldelse og samfunnsdeltakelse for alle. Inspirert av modellen "Bygd som konkret og abstrakt begrep", foreslås en modell for universell utforming som abstrakt og konkret begrep.

Universell utforming og urbanisering kan ut fra denne studien utgjøre, slik jeg ser det, to sider av samme sak. Begge strategiene kan være vesentlige for å utvikle de relasjonelle, åpne stedene der mangfoldet bidrar til gjensidig konstituering av menneskene og stedene.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	2
Sammendrag	4
Innholdsfortegnelse	6
1.0 Innledning.....	8
1.1. Valg av tema og aktualitet.....	8
1.2. Egen forforståelse	10
1.3. Problemstillinger	11
1.4. Innhold og strukturering av oppgaven.....	12
2.0. Metodedrøfting med utgangspunkt i egen problemstilling.....	14
2.1. Case studie	14
2.2. Kvalitativ og kvantitativ metode	17
2.3. Eget ståsted, fordeler og ulemper i forhold til nærhet	23
2.4. Vurdering av kildene.....	24
2.5. Valididitet og reliabilitet.....	25
2.6. Dataanalysen	27
2.7. Overførbarhet.....	28
3.0 Teoretisk ramme	31
3.1. Stedsutvikling, sosiokulturelle stedsanalyser og ulike forståelser av stedsbegrepet	31
3.2. Urbanitet og ruralitet	36
3.3. Universell utforming og samfunnsdeltakelse.....	38
3.4. Kunnskapsoversikt på feltet universell utforming	43
3.5. Hverdagsliv og identitet	47
3.5. Oppsummering teoretisk ramme.....	50
4.0 Egen studie – søkelys på Bryne på Jæren.....	52
4.1. Om Jær-regionen, Time kommune og Bryne	52
4.2. Pilotprosjektet i Time og Klepp kommuner.....	56
4.3. Byutviklingsprosjektet.....	56
4.4. Oppsummering og situasjonsbeskrivelse.....	57
5.0. Presentasjon og drøfting av funn i lys av teori.....	59
5.1. Byutvikling på Bryne	59
5.2. Fra ruralt bygdesamfunn til urban småby?	62
5.3. Bryne - som lokalitet	69
5.4. Det levde livet i Bryne sentrum.....	81

5.5.	Representasjoner og forestillinger om Bryne – stedsidentitet	87
5.6.	Urbanisering og universell utforming – hva forener begrepene?	97
5.7.	Urbanisering av Bryne i lys av de tre elementene i byrommet	97
5.8.	Universell utforming i lys av de tre forståelsene av stedsbegrepet	104
6.0	Konklusjoner og oppsummering	108
6.1.	Universell utforming som abstrakt og konkret begrep	108
6.2.	Mangfold som samlende begrep for urbanisering og universell utforming	110
6.3.	Universell utforming som del av byutvikling?	113
6.4.	Utfordringer på Bryne fremover?	114
6.5.	Avslutning	116
	Figuroversikt	119
	Litteraturliste	120
	Internettreferanser	125
	Vedlegg	128

1.0 Innledning

1.1. Valg av tema og aktualitet

Universell utforming (uu) representerer på mange måter et paradigmeskifte i arbeidet med å gjøre våre lokalsamfunn gode for alle. Universell utforming er et satsingsområde på statlig, regionalt og lokalt nivå, og fokuset er flyttet fra det spesielle til det universelle. Universell utforming er en strategi, der *hele befolkningen* skal ha likestilte muligheter for samfunnsdeltakelse og livsutfoldelse (St. meld. nr. 40 2001-2002).

En omfattende tiltakspakke ble i 2009 vedtatt i Stortinget (Handlingsplan Norge universelt utformet 2025). I *Handlingsplanen Norge universelt utformet 2025* påpekes det at ved å utforme de fysiske omgivelsene universelt, vil flere kunne delta som følge av likestilte omgivelser. Både interesseorganisasjoner, entreprenører, arkitekter, høyskoler og ikke minst offentlige instanser har engasjert seg i dette nye fagfeltet. Det er derfor både aktuelt og spennende å ta tak i problemstillinger knyttet til universell utforming, når jeg skal velge tema for masteroppgave.

Time kommune har i perioden 2006-2008 vært pilotkommune for universell utforming i regi av Miljøverndepartementet.

Bryne er senteret på Jæren, og ligger i Time kommune. Byen har opplevd en omfattende omstilling og vekst de siste 10 årene. Jeg ønsker i min masteroppgave å utforske universell utforming i lys av vekstprosessene på Bryne og se på hvordan disse prosessene påvirker innbyggerne i byen. Jeg vil ha fokus på universell utforming av sentrumsområdene i Bryne og på fysiske og sosiale endringer i tilknytning til dette. Vil flere mennesker få en endret identitet knyttet til stedet, som følge av omfattende utbygging og fysiske endringer? Vil de nye omgivelsene legge til rette for utstrakt aktivitet og utfoldelse? Jeg ønsker og studere om det er en sammenheng mellom materielle vekstprosesser og endringer i forstillinger og praksis på Bryne. Jeg er også nysgjerrig på om det finnes, og kan beskrives, en dynamikk mellom universell utforming, hverdagsliv og samfunnsdeltakelse, og medborgerskap og stedsidentitet.

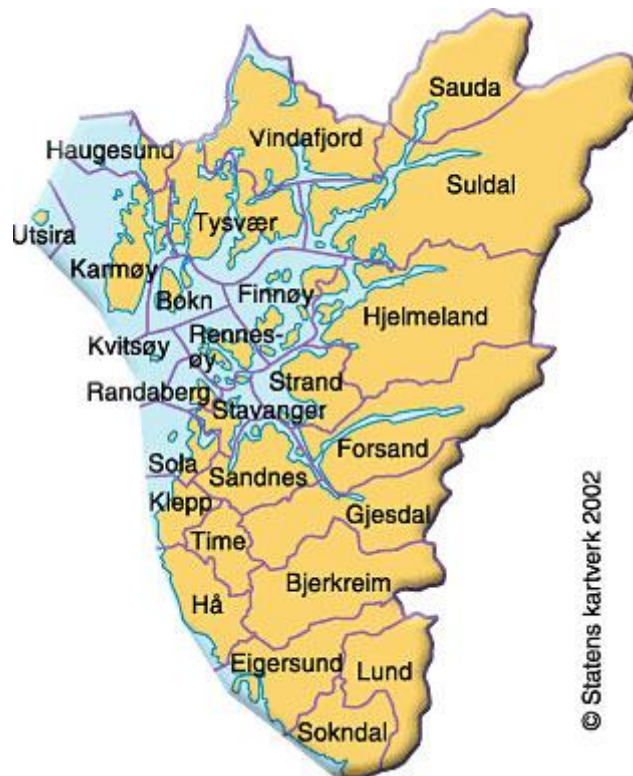
Det er snart 120 år siden Arne Garborg i 1892 skrev romanen "Fred". I denne romanen maler han landskapet, folket og hverdagslivet på Jæren, slik han opplever det:

"Utanfor, i vest, bryt havet mot ei sju milir lang låg sandstrand. Det er sjølve havet, Nordhavet, breidt og fritt, ukløyvt og uttøymt, endelaust. ..Upp frå den låge sandstrandi tøyggjer seg eit armt, grått land med lyngbrune bakkar og bleike myrar, yvi-sått med kampestein, trelaust og berrt, avstengt mot aust med ein lang låg fjellgard." (Garborg 1892:7)

Folket og livet de lever tegner Garborg (1892:8) på denne måten: *"Det er eit sterkt, tungt folk, som grev seg gjennom livet med gruvling og slit, putlar med jordi og granskar skrifti, piner korn av aur`en og von av sine draumar, trur på skillingen og trøystar seg til Gud."*

Mye er forandret siden dette ble forfattet. Jeg vil sette fokus på endringene vi ser på Bryne, senteret på Jæren, og hvordan de fysiske omgivelsene spiller sammen med hverdagslivet, menneskelig praksis og stedets identitet.

Bryne ligger 3 mil sør for storbyen Stavanger, i Rogaland fylke.

Figur 2: Kart over Rogaland fylke med kommuneinndeling.

Time kommune sin kommuneplan er gjeldende fra 2007-2018:7, og her uttrykkes det:

"Me ønskjer ei samfunnsutvikling i Time der alle bryr seg og tek ansvar for framtida. Time sin identitet skal vera tufta på jærsk kultur." Et hovedtema i samfunnsdelen av denne planen er "Time for alle", og kommunen peker på at Bryne er et tilflyttingsområde i sterk vekst, der en av utfordringene er å åpne for et flerkulturelt og inkluderende samfunn med grunnlag i egen kultur og identitet. Kommuneplanen tar også inn begrepet *universell tilrettelegging* som et virkemiddel i planarbeidet. (Kommuneplan 2007-2018. Time kommune).

I november 2009 åpnet det nye høyhuset på Bryne(www.forumjaren.no). Bygget er på 18 etasjer og rommer arbeidsplasser, kontorer, spisesteder, bank og frisør. Høyhuset og området rundt er pålagt krav om universell utforming av Time kommune. Samtidig er høyhuset og området rundt, Hetlandskvartalet, preget av en mer urban arkitektur og av kunnskapsbaserte bedrifter, skoler og kulturinstitusjoner.

1.2. Egen forforståelse

Jeg er selv innbygger i Time kommune og har min forforståelse som bruker av Bryne sentrum. Jeg har fulgt utviklingen fra stasjonsbyen Bryne på 70-tallet og fremover til i dag, og ser hvordan ikke bare det visuelle uttrykket forandres, men også hvordan handels- og servicetilbud utvides og at nye mennesker flytter til byen. Vedtaket i Time kommunestyre i år 2000 gjorde at en fikk debatt om hva det innebar å være by, og forventinger i befolkningen om at "noe skulle skje".

Videre bygger min forforståelse på utøvelsen av ergoterapifaget gjennom mange år, og erfaring for hva omgivelser har å bety for menneskers aktivitet og livsutfoldelse. Pilotprosjektet i Time kommune har vært spennende å følge, blant annet også som veileder for ergoterapistudenter ved Diakonhjemmet høgskole Rogaland.

Jeg har likevel flere ganger undret meg over om man oppnår likestilling og samfunnsdeltakelse for alle grupper i befolkningen gjennom å utforme samfunnet universelt.

Flere unge blir uføretrygdet og faller utenfor både arbeids- og samfunnsliv (www.nav.no). Kan den fysiske utformingen bøte på dette, eller ligger hindringene for et aktivt liv som samfunnsborger helt andre steder? Kan eventuelt den fysiske utformingen være et første steg på veien til å delta på linje med andre mennesker i hverdags-, arbeids-, og samfunnsliv? Hvilke andre forutsetninger må være på plass for å inkludere alle slik at man får et samfunn preget av mangfold – slik målet beskrives i nasjonale styringsdokumenter som St. meld. nr. 40 (2002-2003) kapittel 1.1.: "Mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha muligheter til personlig utvikling, deltakelse og livsutfoldelse på linje med andre samfunnsborgere"?

Blir universell utforming et "lettvint" virkemiddel som likevel kanskje ikke virker? Vil egentlig storsamfunnet inkludere alle mennesker når samfunnet blir mer og mer individfokuset? Og hvilke aktiviteter er det som virker inkluderende? Hva er det folk gjør sammen, som skaper identitet og tilhørighet til et sted? Og kan alle delta i disse aktivitetene, eller er det kun en "engere" krets som inviteres inn? Og hva er det da som skiller de som er med og de som står utenfor? Er det fysiske barrierer og konkrete hindringer, er det sosiokulturelle og økonomiske skillelinjer, eller er det rett og slett et holdningsspørsmål? Og handler universell utforming også om at vi åpner opp for, forstår og tar inn over oss det mangfold av mennesker og livsformer som finnes i en by?

Begrepet *sted* og *stedsidentitet* ble jeg første gangen oppmerksom på da jeg leste en artikkel av Nina Gunnerud Berg i kurset "Livsløp, velferd og planlegging" ved Høgskolen i Volda (Berg 2002). Jeg ble utrolig fasinert av denne teksten, både fordi den tok opp teori som jeg kjente igjen fra min profesjon som ergoterapeut, og fordi jeg ofte har undret meg over hvordan innflyttere forholder seg til stedet de har flyttet til. Stedet der jeg bor er preget av innflytting, og på grunn av gode muligheter for arbeid i distriktet, flytter både utlendinger og nordmenn hit. I samtaler med innflyttere er jeg ofte blitt overrasket over holdninger til og meninger om stedet jeg som "innfødt" ikke kan kjenne meg igjen i. Identitet og tilhørighet er derfor fenomen som jeg mener er viktig for trivsel og engasjement i sitt lokalmiljø. Jeg lette og fant mer om begrepet identitet knyttet til sted, og tror at forfatterne her er inne på noe som er helt vesentlig i forhold til å leve og bo et sted. Jeg ønsker og utforske stedsbegrepet nærmere. Jeg vil reflektere over om det å leve i et universelt utformet lokalmiljø kan gi mennesker med funksjonsnedsettelse bedre muligheter for å utvikle identitet til stedet når deres

hverdagsliv kan være lettere. Jeg har en oppfatning om at uten mulighet for livsutfoldelse, aktivitet og deltakelse kan en heller ikke utvikle stedsidentitet, og det er derfor avgjørende å få muligheter for deltakelse.

1.3. Problemstillinger

Jeg har to hovedproblemstillinger i denne oppgaven:

1. Hvordan vil praksiser, forestillinger og stedsidentitet til Bryne endres som følge av en utvikling fra en rural bygdeby til en mer urban småby?
 - I hvor stor grad spiller utbygging og vekst en rolle for endring i praksiser og meningsdannelse?
 - Hvordan kan fysisk utforming av Bryne sentrum påvirke samfunnsdeltakelse og hverdagsliv?
2. Hvordan kan universell utforming bli en strategi i by- eller stedsutvikling?
 - Hvordan kan universell utforming forstås som konkret og abstrakt begrep knyttet til by- eller stedsutvikling?

I den første problemstillingen er jeg opptatt av å undersøke de endringsprosesser som pågår på Bryne, og i hvilken grad omstillingen er med og bidrar til endrete praksiser, forestillinger og stedsidentitet. Ruralitet og urbanitet er sentrale begreper, og forhandling mellom disse to dimensjonene er sentrale for å forstå det spenningsfeltet som oppleves på Bryne både når det gjelder praksiser, forestillinger og identitet. Fysisk utforming av Bryne sentrum kan påvirke hverdagslivet gjennom sosiale og kulturelle prosesser, og har oppfatninger og forestillinger om stedet fulgt opp i samme grad som utbygging av byen?

Den andre problemstillingen mener jeg er spennende å belyse ut fra behovet for mer helhetlige, universelle løsninger i Bryne sentrum, og kanskje andre steder i landet også. Bryne har vært i sterk vekst siden år 2000, fra 2002 har et eget byutviklingsprosjekt vært i sving. Pilotprosjektet for universell utforming pågikk i årene 2006-2008. Det er derfor et sammenfall i tidsrom for begge disse prosjektene, og det vil være interessant å finne ut hvordan universell utforming kan være en del av en by- eller stedsutvikling.

Ved befarung ser en f. eks at ledelinjer har ulike kvaliteter eller brått opphører, vi ser at fortau kan være nedsenket på den ene siden og ha høy kant på motsatt side. Det mer eller mindre tilgjengelige adkomster til butikker, og det er også et lite helhetlig estetisk preg over sentrum i Bryne. I sentrumsplanen til Bryne er universell utforming beskrevet med en del konkrete fysiske kvaliteter. Universell utforming er ikke, slik jeg oppfatter det, satt i en helhetlig dynamisk sammenheng der en ser mennesker, omgivelser og aktiviteter som gjensidig konstituerende i relasjon til hverandre. På bakgrunn av dette mener jeg at det kan være spennende å utvikle en ny, dynamisk modell for universell utforming som konkret og abstrakt begrep.

I begge problemstillingene legger jeg en relasjonell forståelse av stedsbegrepet til grunn. Det vil si at en forstår "steder som åpne, det vil si at relasjonene strekker seg langt utover det lokale, og for det

andre at steder er dynamiske, det vil si i stadig endring på grunn av nye relasjoner og interaksjonsmønstre som oppstår. For det tredje innebærer et relasjonelt stedsbegrep at steder er gjensidig avhengig av hverandre, og for det fjerde at mennesker og steder er gjensidig konstituerende.” (Massey (1995) i Berg og Dale 2004:49)

Jeg vil belyse endringsprosessene på Bryne via den første problemstillingen. Deretter vil jeg benytte refleksjonene og dataanalysen fra caset til å trekke ut ny viten om universell utforming som teoretisk begrep. Jeg ønsker i den andre problemstillingen også å drøfte om universell utforming kan inngå i by- eller stedsutvikling. På den måten vil drøfting av problemstilling nr. 2 basere seg på empiri og analyse fra problemstilling nr. 1.

Jeg ønsker å beskrive fenomener og om mulig, forstå og forklare noen sammenhenger mellom samfunnsdeltakelse, stedsidentitet og fysisk utforming av sentrumsområdene i Bryne. Videre ønsker jeg å knytte mer teori til begrepet universell utforming, forstått i konteksten utvikling av et sted.

1.4. Innhold og strukturering av oppgaven

Opgaven innledes aktualisering av strategien universell utforming og fortsetter med Arne Garborgs kjente åpningssekvens i *”Fred”*. Jær- landskapet, menneskene, hverdagslivet og tankene deres er favnet inn i sitatet. Det er også dette som er teamet i min oppgave, nærmere bestemt Bryne år 2010. Etter innledningen gjør jeg et sprang frem til i dag, og presenterer kort Jæren, Time kommune og Bryne før jeg gjør noen betraktninger om mulighetene for samfunnsdeltakelse for all i et universelt utformet sentrumsmiljø. Jeg legger kort fram egen forforståelse, og på bakgrunn av denne forforståelsen stiller jeg de spørsmålene som utgjør min problemstilling og som undersøkelsen skal dreie seg rundt.

I kapittel 2 gjør jeg rede for mitt vitenskapsteoretiske ståsted og den metodiske tilnærmingen jeg har benyttet. Jeg begrunner her hvorfor studien i hovedsak baseres på kvalitative data, og reflekterer i etterkant over de valg jeg har gjort.

Kapittel 3 er viet oppgavens teoretiske fundament, og jeg bruker teori fra flere ulike fag og forfattere. Det meste er hentet fra fagene samfunnsgeografi, sosiologi, arkitektur, ergoterapi, samt fra offentlige dokumenter som omhandler universell utforming. Det er sentralt å vise at kunnskap fra ulike fag, kan bindes sammen og gi en ny forståelse av begrepet universell utforming. Jeg gir også en oversikt over det jeg har fått fram av nyere forskning om universell utforming.

I kapittel 4 presenterer jeg Bryne, som er caset i min studie. Stedet Bryne settes inn i en geografisk og kort historisk sammenheng.

I kapittel 5 gjør jeg rede for egne funn og drøfter funnene opp mot teori og egne refleksjoner. Jeg undersøker hvordan empirien kan settes inn i ulike teoretiske referanserammer, og hvordan sentrale begreper forholder seg til hverandre. Kapittel 5 har åtte underkapitler, og utgjør oppgavens tyngste og mest omfattende del.

Kapittel 6 er viet konklusjoner, oppsummering og avslutning. Her bindes alle trådene sammen, og en ny modell av universell utforming som abstrakt og konkret begrep blir presenteret. Videre peker jeg på noen utfordringer for Bryne, slik jeg har sett det gjennom arbeidet med denne oppgaven.

2.0. Metodedrøfting med utgangspunkt i egen problemstilling

Hvordan skal jeg gå frem for å finne svar på problemstillingene og spørsmålene mine?

Jeg vil bruke stedet Bryne som case og utforske temaet gjennom kvalitative intervjuer med nøkkelinformanter, feltarbeid- og samtaler med innbyggere i Bryne. I tillegg vil jeg benytte statistikk fra Stavangerstatistikken og Statistisk sentralbyrå (SSB) og ulike nasjonale og kommunale plandokumenter. I analysen vil jeg drøfte empiri opp mot teori om stedsbegrepet, om urbanitet og ruralitet, om universell utforming, samfunnsdeltakelse, hverdagsliv og medborgerskap. På den måten ønsker jeg å beskrive noen av de endringsprosessene som pågår, og håper også å oppdage noen sammenhenger som jeg kan sette egne ord og begreper på. Med dette som utgangspunkt, ønsker jeg å bruke til å utforske begrepet universell utforming i nye teoretiske rammer.

Det er ikke min hensikt å avdekke universelle lovmessigheter, men heller bidra med en liten flik av kunnskap som kan være med å kaste lys over den omstillingen som vi ser på Bryne, og bruke dette til å videreutvikle forståelsen for begrepet universell utforming.

2.1. Case studie

Når man skal skrive en masteroppgave, er det et sentralt poeng at en gjennomfører en studie innenfor et avgrenset tema. Dette må ses i forhold den kunnskap, tid og ressurser som studenten har til rådighet. Jeg har valgt å gjøre en case-studie av Bryne som jeg mener er overkommelig i forhold til faktorene jeg har nevnt.

Det viktigste er imidlertid at en velger et design og en metode som gir svar på de spørsmålene en spør seg. Jeg har hatt mange spørsmål i hodet mitt, men har hele tiden sett for meg at jeg skulle fokusere på Bryne som sted og de endringene som pågår her. Stedet Bryne blir derfor min case.

Det er i faglitteraturen flere måter å forstå casestudie på, men jeg fremholder her Ringdal (2007:149) som forklarer en case studie slik: *"... forstår vi casestudier som intensive undersøkelser av et lite antall case (analyseenheter) som kan være individer, familier, bedrifter, organisasjoner eller land, men også hendelser og beslutninger. Dataene kan være samlet inn på ulike måter: historiske kilder, registerdata, samtaleintervjuer, feltarbeid eller ved bruk av spørreundersøkelser."* Min studie bygges opp rundt en unik case, og sammenlignes ikke med andre case. En slik studie bør fokusere på det spesielle og på kompleksiteten, fremfor det generelle, og hensikten er å forstå og fortolke, ifølge Stake (1995). En case-studie gir i følge Flyvbjerg (2004) *kontekstavhengig kunnskap*, og det hevdes at case-studier i tillegg til å være stedsspesifikke også er tidsspesifikke. En case-studie skal gå i dybden, kunne utforske mange variabler og beskrives gjennom det som kalles "thick descriptions", altså omfattende beskrivelser.

Å velge Bryne som case er gjort fordi jeg tror dette stedet er *sensitivt* i forhold til de fenomen som jeg ønsker og utforske (Flyvbjerg 2004). Bryne har fra år 2000 vært, og er, inne i en betydelig endringsprosess fra stasjonsby til småby med mer bymessige kvaliteter. Hele Sør-Vestlandet opplever sterk omforming og vekst. Bryne hører med i denne regionen og påvirkes av de samme kreftene. Det vil derfor ikke være usannsynlig at en kan finne praksiser, og forståelser av stedet, som er i

bevegelse. Bryne vil derfor også være et *typisk* case (Flyvberg 2004), og er derfor representativt for utforskning av omstillingsprosesser knyttet til bygd og by.

I deler av samme periode, 2005-2008, ble pilotprosjektet for universell utforming gjennomført. Prosjektet involvert politikere, administrasjon, brukerrepresentanter, media og publikum. Universell utforming ble utprøvd i konkrete prosjekt, og gjennom bevisstgjøring og kompetanseheving. Å velge Bryne som case, kan derfor gi kunnskap om urbaniseringsprosesser og om hvordan universell utforming kan innarbeides i et lokalsamfunn som er i endringsmodus.

Selv har jeg tilknytning til Bryne, og det er også praktisk for meg å velge Bryne som case.

Før jeg går mer inn på min studie, vil jeg gjøre rede for mitt vitenskapsteoretiske ståsted.

Vitenskapsteoretisk fundament

Samfunnsvitenskapen skiller seg fra naturvitenskapen først og fremst ut fra hva den studerer. Der naturvitenskapen fokuserer på fysiske objekter, er samfunnsvitenskapen opptatt av mennesket som tenkende og handlende vesen. (Ringdal 2007). I samfunnsvitenskapelige studier er det ikke mulig for forskeren å innta en objektiv tilskuer rolle, men hun går inn i deltakerroller med større eller mindre grad av involvering. Naturvitenskapen ble på 1960-70 tallet kritisert for sin positivistiske tilnæringsmåte, der nøytrale, objektive studier ble sett på som den eneste form for vitenskaplig arbeid. Fortsatt er det slik at naturvitenskapen prøver å frembringe universell lovmessighet, mens en i samfunnsvitenskapen gjerne ser på et fenomens regelmessigheter og tendenser, og ønsker å forklare eller å forstå dette fenomenet.

Som forklart i innledningen, er jeg først og fremst ute etter å forstå og forklare fenomen knyttet til endringer i Bryne. Jeg plasserer meg derfor inn i en samfunnsvitenskaplig tradisjon.

I Ringdal (2007) heter det at vitenskap overfladisk kan defineres som systematiske studier av fysiske eller sosiale fenomen, der vitenskapelig kunnskap skapes i et samspill mellom teori og observasjoner av virkeligheten.

Vi finner ulike syn på hva kunnskap er, dette kalles epistemologi, og det finnes ulike syn på virkeligheten, noe som kalles ontologi. Vitenskaplig kunnskap skiller seg derfor fra erfaringsbasert kunnskap ved at den er bragt fram på en *planlagt og systematisk måte*.

En induktiv tilnæringsmåte starter med observasjoner av virkeligheten, og man trekker slutninger fra observerte regelmessigheter til mer generelle teorier. Dette synet ble hevdet av de logiske positivistene, som var opptatt av skillet mellom vitenskaplige og ikke-vitenskaplige utsagn. *Grounded theory*, betegnelsen på retningen innen sosiologi som *også* fokuserte på at kunnskap bygges nedenfra, ble som den induktive tilnæringsmåten kritisert, i og med at observasjoner av virkeligheten ikke alltid kan verifiseres i lovmessigheter.

Som et svar på de logiske positivistene kom Karl Popper og hevdet at vitenskapene er en evig søken etter empirisk sannhet, en sannhet som det ikke er mulig å finne, og at vi derfor alltid må nøye oss med foreløpige svar. Popper mente at all observasjon må knyttes til en teori eller referanseramme (Popper 1981). Popper innførte falsifiseringsprinsippet, og hevder at i motsetning til å verifisere lovmessigheter kan en kun forkaste teorier som viser seg og ikke stemme med observasjoner av virkeligheten.

Flere vitenskapsteoretikere har videreutviklet Poppers teorier, og i 1966 presenterte Berger og Luckmann begrepet sosial konstruktivisme. I følge denne teorien er all virkelighet konstruert og gjenskapet gjennom handlinger og interaksjon mellom mennesker. (Berger og Luckmann 1966,2000) Vi oppfatter verden med egne øyne, og vår bakgrunn, våre referanserammer, vår tro og erfaringer gjør at alle konstruerer sine bilder av hvordan virkeligheten er. Et kjent eksempel er fenomenet kjønn. Simone de Beauvoir skriver i boken *Det annet kjønn* (1949/2000:329) «*Man fødes ikke til kvinne, man blir det*». De Beauvoir peker her på at det er rammene, kjønnsrollene og forventningene til kvinnen som styrer hennes liv og livsmuligheter, ikke kvinnens unike egenskaper eller ferdigheter. Kjønn blir, i denne forståelsen, en konstruksjon som er gjenskapet gjennom handlinger og interaksjon mellom mennesker.

Steder kan også forstås som sosiale konstruksjoner. Man vil da være opptatt av ulike måter å forstå og oppleve et sted på, at stedet oppleves og gir mening ut fra den enkeltes erfaringer og interesser som justeres i møte med andre. (Røe 2002). Denne betraktningssmåten er grunnleggende i arbeidet med sosiokulturelle stedsanalyser. I min studie vil jeg undersøke hvordan Bryne forstås og oppleves, og om de fysiske endringene fra rural bygdeby til mer urban småby gjenspeiles i praksis, forestillinger og stedsidentitet knyttet til stedet.

I sosial konstruksjonisme er sannheten relativ og kulturavhengig, og det ligger en risiko i at alt blir flytende og individuelt forstått, med de begrensinger det medfører for vitenskapelige studier.

I fortsettelsen av dette peker vitenskapsteorien på at all kunnskap er en menneskeskapt størrelse, primært uavhengig av en objektiv, ytre verden (Aase og Fossåskaret 2007). De mener at en kan skille god og pålitelig kunnskap fra dårlig og upålitelig kunnskap ved at det er en *logisk sammenheng* i kunnskapen. Hvis antakelsene kunnskapen bygger på gir mening, og det er intern sammenheng mellom antakelser og konklusjoner vil analysen fremstå som logisk og troverdig, i følge Aase og Fossåskaret. For meg er det derfor et mål, at studien presenteres med logisk sammenheng og konsistens, slik at leseren kan følge meg fra begynnelse til slutt.

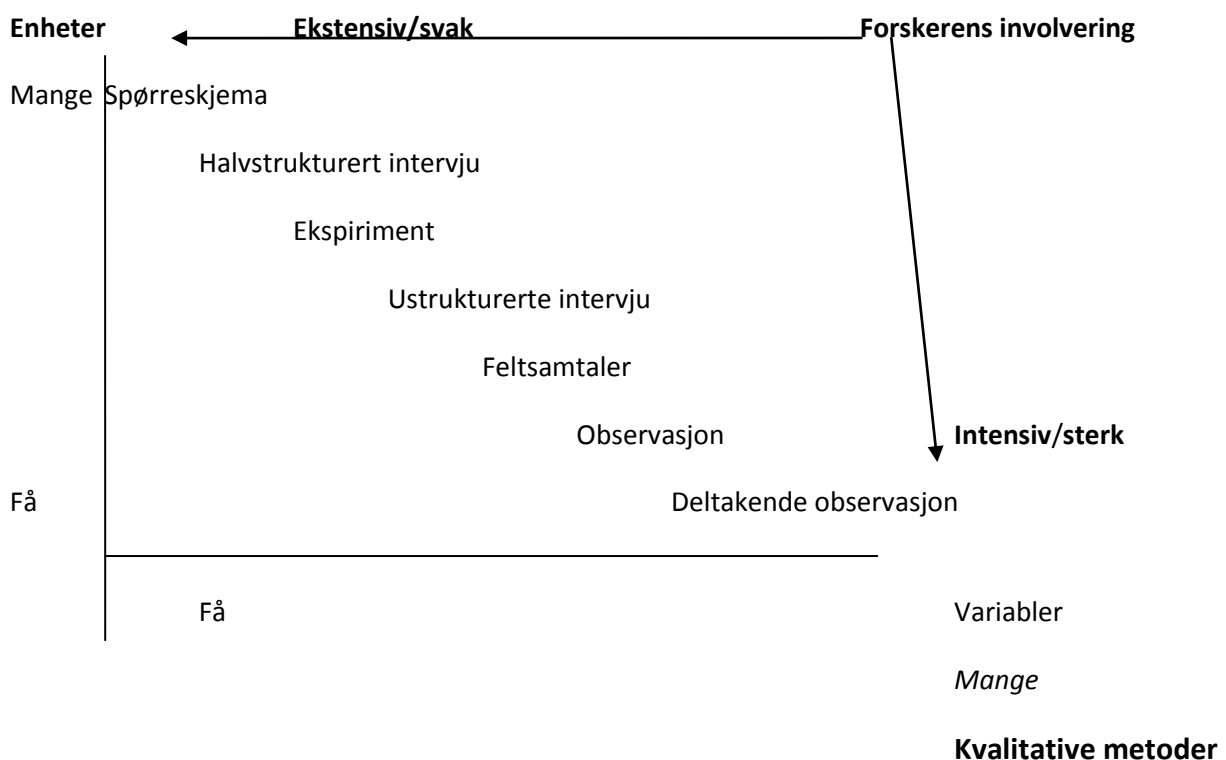
Den hypotetisk – deduktive metode blir gjerne sett som en felles modell for all vitenskap, der både induktiv og deduktiv metode inngår. Kort fortalt går den ut på at en starter med en hypotese, eller en teori, som man prøver ut i praksis, for deretter å se etter sammenhenger som kan verifisere eller forkaste hypotesen. Jeg vil i min oppgave prøve ut hypotesen om at forestillingene om Bryne er i endring og at den fysiske universelle utformingen kan spille en rolle i den endringen. Deretter vil jeg holde innsamlet data opp mot teori om urbanitet, ruralitet, stedsutvikling, universell utforming, deltakelse, medborgerskap og stedsidentitet for å se etter sammenhenger som kan belyse hypotesen.

2.2. Kvalitativ og kvantitativ metode

Grovt forklart kan en si at kvalitativ metode forholder seg til tekst f.eks fra intervjuer eller observasjoner, mens kvantitativ metode forholder seg til tall eller ulike former for opptelling. Kvantitativ metode formidler virkeligheten i grafer og tabeller, mens den kvalitative analysen formidles som tekst (Ringdal 2007, Aase og Fossåskaret 2007). Kvalitative studier er opptatt av å forklare og forstå et fenomen, mens kvantitative studier har fokus på utbredelse.

Det er selve problemstillingen som avgjør valg av metode. Hva er den beste måten å få svar på forskningsspørsmålene en stiller? I den første problemstillingen ønsker jeg, kort fortalt, å forklare og forstå sammenhenger mellom materiell vekst og immaterielle forestillinger og praksiser. Hvordan skal jeg studere dette fenomenet? Hvordan skal jeg få rede på hvilke forestillinger og praksiser som preger Bryne i 2009/2010?

Kvantitative metoder

Figur 3 Forholdet mellom kvantitative og kvalitative metoder

Figuren er hentet fra Aase og Fossåskaret 2007 og illustrerer de ulike kvalitative og kvantitative metodene ut fra antall variabler og enheter. Det vil ut fra denne figuren kunne fungere godt med deltakende observasjon og feltsamtaler i min case-studie med bare *en* enhet og *mange* variabler. Dette fordi en da vil kunne gå i dybden, få kunnskap om mange ulike sider ved caset, og utvikle en forståelse av de fenomenen en utforsker ved å samtale, reflektere og se sammenhenger. På samme vis illustrerer figuren at et spørreskjema kan være en god metode når vi har mange enheter og få variabler, og har klart avgrensede spørsmål og hypoteser.

Aase og Fossåskaret (2007) hevder at samfunnsforskningen retter sin interesse både mot fenomeners innhold og utbredelse, og at de metodedisposisjoner en gjør heller peker ut en retning, og derfor representerer en både- og tenkning, fremfor en enten-eller holdning. Det er etter hvert en gjensidig anerkjennelse av at de to metodene på ulike vis bidrar til den samlede kunnskapen.

I min studie vil jeg bruke tallmateriale fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og fra Stavanger- statistikken som ligger åpent tilgjengelig på nettet. Dette gir nøkkelinformasjon om befolkningsutvikling i regionen og i Time kommune, og er viktig for å dokumentere den veksten som regionen opplever.

Jeg vil selv hente inn data via intervju, feltsamtaler og observasjon for å få en dypere forståelse for meningsdannelsen og endringer i praksiser som skjer på Bryne. Min studie vil i hovedsak være kvalitativt orientert, men jeg supplerer med kvantitative data. Dette kalles da en triangulering.

I den videre beskrivelsen brukes betegnelsen *intervjupersoner* om dem jeg hadde forberedte, forhåndsavtalte intervjuer med. Personer jeg samtalte med under feltarbeidet, kalles utover i oppgaven *samtalepersoner*. Begrepet *informanter* dekker begge gruppene.

Feltarbeid

Jeg er opptatt av at betraktninger fra både nøkkelpersoner og "folk flest", den vanlige innbygger som bruker Bryne sentrum, kommer til syne gjennom studien. Dette for å undersøke om "folk flest" oppfatter de endringene som skjer på Bryne på samme måte som sentrale personer med innflytelse, og for å supplere materialet fra de kvalitative intervjuene. For å få tak i data om dette, ønsket jeg å gjennomføre et kort feltarbeid der både observasjon og feltsamtaler inngikk.

Jeg vil i min presentasjon bruke begrepene observasjon/feltarbeid synonymt, mens begrepet feltsamtaler viser til samtalene jeg hadde med mennesker jeg møtte under feltarbeidet.

Fangen (2004:28) viser til Becker (1970) som sier at deltakende observasjon er "*innsamling av data ved å delta i det daglige livet til de menneskene du studerer*". Et sentralt poeng er at du studerer hva folk sier og gjør, når de handler i en naturlig sammenheng, og hvor forskeren ikke initierer aktiviteter eller styrer samtalen. Med denne metoden kan en få frem *kontekstavhengig* kunnskap, et mer sammensatt og komplekst bilde av hva som foregår, og en er tettere på virkeligheten. Dette er også en utfordring, idet en både skal delta og samhandle med menneskene samtidig som en skal studere aktiviteten de inngår i.

I feltarbeid er det ulike grader av deltakelse eller involvering. Jeg har under observasjonen valgt en rolle der jeg ikke samhandler med folk, men er tilskuer. Dette fordi jeg først og fremst trenger å få et grovt overblikk over hvilke aktiviteter som finner sted til ulike tider på ulike steder i Bryne sentrum. Dette skal danne utgangspunkt for å beslutte hvordan jeg vil gjennomføre feltsamtalene der jeg ønsker en mer deltakende, samhandlende rolle. Dette er i tråd med hva Fangen (2004:101) skriver: "*Grad av deltakelse kan variere over tid. I noen tilfeller kan du begynne med å bare se på, altså ved å innta en ren tilskuer- eller observatørrolle, for så å gradvis å involvere deg mer i løpet av undersøkelsen.*"

Mitt feltarbeid har vært knyttet til den aktiviteten som foregår i Bryne sentrum, og jeg ville finne frem til hvordan aktivitetsmønster, eller praksiser, utspilte seg i byen. Med utgangspunkt i dette vil jeg samtale med ulike grupper mennesker og prøve å få et innblikk i hvilke endringer det måtte være i forhold til forestillinger om Bryne, tilhørighet, deltakelse og stedsidentitet.

Å være tilskuer er på mange måter en skjult observasjon. Personene du møter vet ikke at du observerer, og kan derfor ikke reservere seg mot observasjonen. Samtidig er det begrenset informasjon å få ut av en ikke-deltagende observatør-rolle (Fangen 2004). I utgangspunktet var disse observasjonene tenkt som et forprosjekt til feltsamtalene jeg planla å gjennomføre på et senere tidspunkt. Erfaringen jeg gjorde, var imidlertid at observasjonene i seg selv, ga mye informasjon, selv om jeg ikke gikk inn i en deltaker-rolle. Fangen (2004:107) skriver: *”De eneste gangene vi kan tenke oss en utvendig forskerrolle som overhodet ikke har innvirkning på de observerte, er hvis forskeren er på et offentlig område og oppfører seg nøyaktig som de andre tilstedeværende, for eksempel venter på bussen som dem, eller sitter på trikken som dem.”* Denne beskrivelsen passer ganske godt med hva som var situasjonen i mine observasjoner, og jeg tror ikke at mange ble påvirket av at jeg gjorde dette feltarbeidet. Likevel må jeg bemerke at jeg registrerte nok et forundret blikk fra ekspeditøren på en liten, folketom kafé, da jeg satte meg ned med en cappuccino kl. 07.15 en morgen.

Gjennomføring av feltarbeidet

De sentrale delene av Bryne sentrum omfatter kjøpesenteret M44 som grenser mot riksvei 44 i den ene enden av byen, Storgata som består av et gatelegeme med fortau og ulike butikker og servicebedrifter, Fritz Røed-parken med skulpturer og elven ”Kongo”, Torget som nylig er renoveret, Bryne torgsenter, buss- og jernbanestasjon og det nye Hetlandskvartalet med høyhuset som avslutter byen i den andre enden. Det er ca 1000 meter fra den ene enden til den andre, og det tar 10-15 minutter å gå. For kart over Bryne side 69 eller flyfoto/kart i vedlegg 5.

Som nevnt ønsket jeg å være en observatør som ikke involverte meg med folkene jeg møtte. For at det skulle se naturlig ut, tok jeg med en venninne. Vi to spaserte og oppholdt oss i sentrumsarealene med statusen handlende, kafégjester, reisende som ventet på toget, kort sagt, venninner på bytur. Vi gjorde 6 byturer i perioden 28.10 – 19.12.2009. Vi var i byen til ulike tidspunkt, alle ganger ca to timer. Vi var der mellom kl 07.00-09.00, mellom 10.00- 12.00, mellom 14-16, og mellom 18.00-20.00. Det var senhøstes, og været var kaldt og surt. Det blåste og regnet, og dette var helt klart en medvirkende faktor for folkelivet. Generelt observerte vi at det var stor trafikk ved buss- og jernbanestasjon når togene kom og gikk. Torget og parken var så å si folketomme, Bryne torgsenter og Storgata hadde noen ganske få kunder, Hetlandskvartalet var under innflytting og ga derfor ikke riktig bilde av naturlig aktivitetsmønster, mens det på kjøpesenteret M44 myldret av folk. Vi besøkte flere spisesteder med ulike åpningstider. Her satte vi oss ned og spiste eller tok en kopp kaffe. Det utkrystalliserte seg fort hvilke grupper som benyttet de ulike stedene, og vi så at faste gjenger kunne samles på formiddagen.

Etter hver observasjon, drøftet jeg med min venninne hvordan vi skulle tolke det vi så og på bakgrunn av dette gjorde jeg et feltnotat om hva vi hadde observert og tolket (Vedlegg 4). Observasjonene fra sentrumsområdene i Bryne ga meg også nyttig bakgrunnsstoff for de kvalitative intervjuene med nøkkelpersonene. Jeg kunne drøfte det jeg hadde observert med dem, og få deres fortolkninger av aktivitetsmønstrene i Bryne.

I tillegg gjorde jeg observasjoner i april 2010, både midt på dagen og to lørdagskvelder. Observasjonene midt på dagen ble gjort for å sjekke ut om det virkelig var like folketomt på torget og i parken når været viste seg fra sin beste side. Observasjonene de to lørdagskveldene ble gjort for å få et bilde av hvordan ungdomskulturen utspilte seg i sentrum i helgene.

Observasjonene vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

Gjennomføring av feltsamtaler

Feltsamtalene ble gjennomført *etter* at jeg hadde intervjuet nøkkelpersonene. I forkant av feltsamtalene spurte jeg innehaverne av spisestedene om jeg kunne ta kontakt med gjester i deres lokaler og snakke med dem om temaene i oppgaven min. Dette var de positive til, men presiserte at jeg måtte spørre gjestene selv.

Jeg tok derfor direkte kontakt med tre småbarnsfamilier på det ene stedet. To familier var sammen, og var representert ved en forelder og en datter, mens den andre familien var representert med foreldre og to sønner. Jeg presenterte meg, fortalte at jeg skrev på en masteroppgave, hva temaet og opplegget mitt var og forklarte om at de som informanter ville være anonyme. Alle sa umiddelbart ja, og ga meg tillatelse til å gjøre opptak av samtalen.

Ved det andre spisestedet møtte jeg yrkesaktive som hadde sitt arbeidssted i høyhuset Forum Jæren. Her kom jeg i kontakt med et bord med unge arbeidstakere og en selvstendig næringsdrivende.

I feltsamtalene gikk jeg inn i samhandlende, deltakende rolle, der jeg informerte tydelig om hva jeg holdt på med og skulle bruke stoffet til. Det var to bord som ikke ønsket å snakke med meg, og det ene begrunnet dette med at de ikke var fra Bryne selv og de andre var besøkende. Jeg opplevde samhandlingen med de øvrige samtalepersonene litt varierende, fra de som synes det var kjekt å bli spurt til de som forholdt seg litt mer reservert. Fangen (2004) peker på at du må delta i den dagligdagse samhandlingen og følge de sosiale reglene som gjelder den aktuelle gruppen, og jeg prøvde derfor å være sensitiv for når samtalen burde være over, f.eks ved at ungene begynte å skrike eller at måltidet nærmet seg slutten. Feltsamtalene varierer derfor fra 5 til 35 minutter.

I etter tid ser jeg at jeg kunne foretatt flere feltsamtaler, det var spennende og interessant å møte "folk flest", og de supplerte absolutt materialet mitt. På dette stadiet i prosjektet mitt, begynte jeg å få litt lite tid igjen før innlevering av oppgaven, og valgte derfor å ikke gjennomføre flere feltsamtaler.

Kvalitative intervju

Steinar Kvale (2001:17) sier at *"Det kvalitative forskningsintervjuet forsøker å forstå verden fra intervjupersonens side, å få frem betydningen av folks erfaringer, og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskaplige forklaringer."* Kvale gir et bilde av intervjueren som en reisende, der kunnskap og innsikt blir skapt i møte mellom intervjuer og de han samtaler med, eller "vandrer" sammen med på sin reise. Til forskjell fra den hverdagslige samtale, er forskningsintervjuet en faglig konversasjon, som han kaller *det halvstrukturerte livsverden- intervjuet*. Her er målet er å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene. Det er forskeren som har initiativet og som driver det kvalitative intervjuet fremover, men å lytte, fange opp det som blir fortalt, utdype og fortolke det som blir formidlet, krever en ydmyk og lyttende holdning. Den innsikt som kan oppstå gjennom samtaler og dialog mellom intervjuperson og intervjuer, beror på en tilnærming der intervjupersonene ikke bare svarer på spørsmål fra en ekspert, men formulerer egne oppfatninger og gir mening til det som uttrykkes.

Systematisk intervjuforskning, som forskningsmetode i seg selv, har bare, i følge Kvale (2001) kun eksistert i noen få tiår innen samfunnsvitenskapen, men den har til gjengjeld eksistert innen filosofien og humanistiske fag siden de greske filosofer. Det finnes ingen standardprosedyrer for intervjuforskning, og metodologiske avveininger og valg må derfor gjøres i hvert enkelt tilfelle, gjerne underveis i intervjuet. Intervjuet er et samspill mellom to aktører, der både den menneskelige

relasjonen og kunnskapen spiller en rolle for den innsikt som blir skapt, og forskningsintervjuet er en spesiell form for interaksjon.

Jeg planla masterprosjektet mitt over lang tid og lenge før jeg utførte det. Å velge kvalitative intervju vokste fram som et klart alternativ, etter hvert som jeg fikk grep om hva jeg ville studere. Jeg var i utgangspunktet bekymret for at planlagte, forhåndsavtalte intervjuer ville være kjedelig og kun gi "ferdigtygde", politisk korrekte oppfatninger. Jeg var mer interessert i å få intervjupersonenes erfaringer, fortolkninger og oppfatninger av tematikken min, og forberedte derfor både meg selv og intervjupersonene på det.

Forberedelse til intervjuene

Kvale (2001) viser til Marshall og Rossman (1995) og peker på at de gir en realistisk presentasjon av forberedelse til et prosjekt der overraskelser og uforutsigbare hendelser preger planleggingen mye mer enn oversiktelige standardprosedyrer. Kvale (2002) viser likevel til at det er standard metodevalg i de ulike stadiene av undersøkelsen, og at det er svært viktig at en gjør reflekterte metodevalg som er basert på kompetanse om tema og konsekvenser av de valgene en gjør.

Kvale (2001) utarbeider 7 stadier i en intervjuundersøkelse, og det første stadiet er tematisering. Her klargjør en målet med studien, og knytter an til relevant teori for det temaet en har valgt. Samtidig formulerer en spørsmål og velger hvordan en vil gå frem.

For å være mest mulig forberedt, hadde jeg lest meg opp på temaene jeg ville reflektere rundt. Dette gjaldt både i forhold til temaet universell utforming, det konkrete pilotprosjektet i Time og Klepp kommuner, om sentrumsplanen og byutviklingsprosjektet på Bryne, og om sosiokulturelle stedsanalyser. I tillegg hadde jeg brukt mye tid på faglitteratur blant annet om relasjonen menneske – sted, om deltakelse, mangfold og hverdagsliv, om urbanisering og stedsutvikling. Dette har vært en løpende prosess, og jeg har fortsatt å lete og lese faglitteratur gjennom hele prosjektperioden. Jeg utarbeidet informasjonsskriv til intervjupersonene (Vedlegg 1) og sjekklister over temaer til intervjuene (Vedlegg 2).

Utvalg av og relasjon til intervjupersonene

Kvale (2001) kaller det andre stadiet for planleggingsstadiet, og her inngår blant annet valg av antall intervjupersoner og hvem en vil intervju.

Jeg ønsket å intervju nøkkelpersoner som i kraft av sin profesjon eller posisjon kunne bidra til å kaste lys over mine problemstillinger. Dette var personer som var synlige i media med sine oppfatninger, og hvor lokalpressen formidlet nyheter om, og meninger som disse nøkkelpersonene stod for. Jeg visste derfor, både fra media og fra egen lokal kjennskap til folk, at disse personene på ulike måter var engasjert i utviklingen av Bryne. Jeg valgte altså informanter først og fremst ut fra hvem jeg trodde kunne belyse mine problemstillinger og spørsmål, såkalt *strategisk utvalg*.

Min relasjon til intervjupersonene på forhånd har vært ulik. Jeg kjenner noen av dem fra tidligere profesjonell kontakt, mens andre har jeg aldri snakket med før. Jeg var også bevisst på at de skulle representere bredde i form av de innfallsvinkler de representerte. Slik sett hadde jeg politikere i posisjon og i opposisjon, kommunal administrasjon, leder for næringsforeningen på Bryne, leder av bruker- og seniorrådet i kommunen, skribent fra Stavanger Aftenblad og utbygger for det nye Hetlandskvartalet på Bryne. Alle disse åtte ble spurt via mail eller telefon, og svarte ja umiddelbart. De ønsket og stå fram med fullt navn og posisjon i oppgaven min, og i vedlegg 3 er intervjupersonene

satt opp alfabetisk (Vedlegg 3). I oppgaveteksten er det kun der det har en betydning *hvem* som uttaler seg, at navnet på intervjupersonen blir gjengitt.

Mens jeg bearbeidet intervjumaterialet, så jeg behov for å supplere stoffet. Jeg fikk derfor avtale med leder for Bryne Vel, og også med næringssjefen i Time kommune. Disse to intervjuene ble derfor gjort litt senere enn de andre.

Gjennomføring av intervjuene

For å bygge opp en god relasjon med intervjupersonene, åpnet jeg med å presentere meg selv og fortelle litt om mitt prosjekt. Jeg hadde med meg informasjonsskrivet som de fikk der og da. Jeg vurderte det slik at dette var travle mennesker som ikke ville bruke tid på å lese gjennom dette på forhånd, og jeg lot dem heller lese skrevet mens jeg ventet og supplerte med utfyllende opplysninger. Jeg opplevde det som viktig for intervjupersonene å få tydelig avklaring på hvem jeg representerte og hva jeg skulle bruke materialet til. Min rolle som student med et masterprosjekt representerte for dem, slik jeg oppfattet det, en mulighet til å diskutere og prate om tema som engasjerte dem, og de stilte derfor velvillig opp. Rollen som student betydde også at jeg heller ikke representerte noen særinteresser eller organisasjoner ut over meg selv. Før selve intervjuet kom i gang, fikk jeg tillatelse til å ta opp intervjuene på bånd.

Jeg lærte og forstod mer for hver gang jeg hadde snakket med noen, og jeg hadde på forhånd planlagt hva jeg ville vektlegge i samtalen med hver enkelt. Jeg endret sjekklisten før hvert intervju, og sørget for å pense inn på det sporet jeg ønsket. Det var aldri aktuelt å kjøre en *lik* intervjuguide på alle intervjupersonene, til det ville de være for forskjellige, slik jeg vurderte det. To av disse sjekklister er lagt ved som eksempel (Vedlegg 2).

Jeg gledet meg alltid til å gjøre et intervju, det var spennende personer jeg hadde fått avtaler med og jeg var i utgangspunktet sikker på at det kom til å bli kjekt. Slik sett kan jeg bekrefte det Kvale (2001:45) kaller *den antipositivistiske entusiasme-fasen* og *den intervjusiterende fasen*. Stemningen underveis i intervjuene var i det store og hele god, intervjupersonene var åpne og likte å fortelle om det de var opptatt av. Min tidligere bekymring om kjedelige, politisk korrekte ytringer, ble gjort ettertrykkelig til skamme. I noen av intervjuene løp samtalen nærmest av seg selv, mens jeg opplevde overraskende at andre intervjupersoner måtte tenke seg godt om før de svarte. Det var heller ikke alltid at mine spørsmål "traff" – i ettertid har jeg tenkt at det kan ha med at intervjupersonene ikke hadde forventet at jeg skulle spørre om sosiokulturelle elementer som gikk ut over rent fysiske, materielle forhold. Det kan også være at de syntes min kobling av temaer var underlig. Jeg hadde selv, som nevnt, mer eller mindre felles erfaringsbakgrunn med intervjupersonene, og forventningene til hva jeg ville spørre om var nok i stor grad knyttet til tidligere erfaringer med tema og fagområde. Intervjuene løp etter hvert mer over i samtaler, og jeg opplevde at intervjupersonen og jeg hadde en gjensidig dialog og refleksjon rundt temaene. Det var likevel en systematikk i metoden, der to likeverdige parter utvekslet meninger og oppfatninger om et avtalt og avgrenset emne. Kunnskapen ble innhentet gjennom det Kvale (2001:39) kaller en *interpersonlig situasjon*, der intervjuet er *fokusert* rundt bestemte temaer.

Jeg lot intervjupersonen bestemme på hvilken arena intervjuet skulle gjennomføres, og det ble alt fra kontoret til intervjupersonen, hjemme hos intervjupersonen, hjemme hos meg, eller på kafé. Jeg er usikker på om arenaen hadde betydning for stemningen i intervjusituasjonen eller for hva som kom frem. Det viktigste var kanskje at intervjupersonen fikk velge det som mest praktisk for seg selv. Da

jeg skulle treffe en intervjuperson på kafè, ble jeg bekymret for all bakgrunnsstøyen – men gikk likevel i gang. Det viste seg at opptakeren min håndterte dette og at bekymringen hadde vært grunnløs. I to andre tilfeller sviktet det tekniske utstyret, og jeg skrev da umiddelbart et referat fra intervjuet som jeg sendte på mail for korrigerende av intervjupersonen. I ettertid ser jeg likevel at disse referatene ikke gir samme autensitet som de transkriberte intervjuene.

Dokumentstudier

For å få en forståelse av kommunens vurdering av nåtiden og fremtidig utvikling av Bryne, valgte jeg å studere følgende plandokumenter:

Kommuneplan Time kommune 2007 - 2018

Kommunedelplan for Bryne sentrum 2007-2018

Kulturplan 2008-2012

Sluttrapport pilotkommune prosjektet Klepp og Time.

Jeg leste og merket meg de avsnittene som var interessante for å belyse mine problemstillinger. Momenter fra disse kommunale planene er en del av materialet i drøftingen.

I tillegg har jeg benyttet annen faglitteratur, først og fremst Berg, N. G m.fl (2004): *Mennesker, steder og regionale endringer*, Gehl, J(2007): *Livet mellom husene*, Horsdal, M (2005): *Demokratisk medborgerskap og biografisk læring*, samt Danielsen, H (2006): *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet*. Dr.art. UiB 2006. Offentlige dokumenter på nasjonalt nivå er også benyttet. For kilder utover dette viser jeg til litteraturlisten bakerst i heftet.

2.3. Eget ståsted, fordeler og ulemper i forhold til nærhet

Som nevnt innledningsvis, er jeg selv jærbu, og bor i dag på Bryne. Jeg er ofte i sentrum, og kan følge endringene på nært hold. Jeg har fulgt pilotprosjektet innen universell utforming som veileder for ergoterapistudenter som har hatt praksis i dette prosjektet. Videre har jeg fulgt utviklingen av Bryne fra politiske saker som diskuteres i pressen til det å betrakte etablering, utbygging og transformasjon av sentrumsområdene med egne øyne.

Dette betyr at jeg alt har mye kunnskap om hvilke forståelser som er, og synspunkter på, de endringene som skjer på Bryne. Dette kan være en fordel, da jeg har mange felles referansepunkter med informantene, og kan komme med oppfølgingsspørsmål, respondere på synspunkter og meninger som formidles. Intervjuene ble avtalt på forhånd, og gjennomført i perioden desember 2009-mars 2010. En fare var at jeg kunne ta det som en selvfølge at jeg forstod hva intervjupersonene mente uten å sjekke grundig nok ut, at jeg trodde vi var enige når vi ikke var det, eller at informantene kunne ta intervjusamtalen litt lettvent.

I ettertid vil jeg imidlertid mene at intervjusituasjonen har fungert bra. Informantene har vært positive til å sette av tid, jeg oppfatter dem som åpne og interesserte i temaet mitt, og svarene virker gjennomtenkte.

Feltarbeidet ble gjennomført ved flere observasjoner til ulike tidspunkter og to økter der jeg oppsøkte spisesteder på Bryne og samtalte med dem jeg traff der og da. Observasjonene hadde vist meg når tid det var folk å treffe på de ulike stedene, og jeg hadde også sett at det var ulike grupper mennesker som besøkte de ulike plassene. På den ene kafeen var det kvinner og unge småbarnsfamilier som utgjorde størstedelen av gjestene. På det andre var det unge og voksne yrkesaktive av begge kjønn.

Som nevnt, Bryne er fortsatt en liten plass. Flere av intervjupersonene hadde jeg hatt kontakt med i profesjonell sammenheng tidligere. Under feltarbeidet traff jeg umiddelbart noen jeg kjente, hilste og fortalte om prosjektet mitt. Jeg passet nøye på å spørre folk jeg *ikke* kjente om å få snakke med dem. Dette fordi jeg ville at det skulle være en seriøs samtale om temaet, uten noen form for bindinger mellom informantene og meg. Jeg mente at det ville bli en friere samtale når en møttes uten forventninger preget av tidligere erfaringer med hverandre.

2.4. Vurdering av kildene

Jeg har samlet data fra planlagte, forhåndsavtalte intervjuer, fra feltarbeid, fra samtaler med informanter jeg møtte på spisestedene og fra kommunale dokumenter. Personene jeg intervjuet var personer som i større eller mindre grad var offentlige personer som var spurt i kraft av sin profesjon og posisjon. Jeg hadde bevisst valgt et bredt utvalg som kunne belyse problemstillingene mine fra ulike sider. Det var, slik jeg oppfattet det, aldri tvil om hvilket ståsted hver enkelt intervjuperson hadde, og dette lå implisitt i alle samtalene jeg gjennomførte. Min oppfatning er at intervjupersonene fortalte og fremla sin forståelse på en oppriktig måte sett fra sitt ståsted, og at deres utsagn er uttrykk for hva de faktisk mener. Selv representerer jeg ikke, som nevnt, noen interessenter i forhold utvikling av Bryne, men gjør en selvstendig studie i et masterløp. Jeg opplevde intervjuene som helt fri for føringer til hva jeg faktisk skulle formidle, intervjupersonene hadde ingen agenda om å bruke meg som mikrofonstativ for egne synspunkter. Dette har gjort at jeg vurderer intervju-kildene som troverdige og pålitelige, og analyserer deres utsagn ut fra det jeg mener at jeg fikk formidlet.

I feltarbeidet fikk vi et inntrykk av aktivitetsmønsteret på Bryne gjennom å være til stede på ulike tidspunkter. Det var senhøstes 2009, og været var surt og kaldt. Dette kan i betydelig grad ha medvirket til at det var lite folk ute. For å sjekke ut dette, ble det derfor gjennomført nye observasjoner i april som ga et litt annet bilde. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

Videre samtalte jeg med personer jeg tilfeldig traff på de to spisestedene de to aktuelle dagene jeg var der. Hadde jeg vært på disse spisestedene andre dager, ville jeg ha møtt andre mennesker. Jeg vurderer derfor disse samtalene til å være øyeblikksbilder som gir meg en liten flik av det mangfoldet et mer omfattende feltarbeid ville ha gitt. Likevel mener jeg at det var nyttig og interessant å få supplert datainnsamlingen med oppfatninger fra ”mannen og kvinnen i gata”. Dette bidro i stor grad til å kunne gi ”tykke beskrivelser” av de forholdene jeg ønsker å belyse.

Dokumentene jeg studerte er offentlige planer, og uttrykker den politiske, offisielle versjonen av Time kommune og Bryne. Jeg vurderer dette materialet som relevant i forhold til min oppgave.

Etiske overveielser

Gjennom hele prosjektet har jeg vært opptatt av å behandle informanter og deres utsagn på en skikkelig måte. Å spille med åpne kort, har vært viktig for meg, uten at dette skulle gå på bekostning av kritiske refleksjoner og fortolkninger. I intervjusituasjonen med alle informantene, introduserte jeg derfor om hensikten med intervjuet og opplegget i mitt prosjekt. Underveis i samtalene prøvde jeg å være bevisst på å sjekke ut at jeg ikke hadde misoppfattet utsagn ved å spørre: "Forstår jeg det slik at....".

Fangen (2004) peker på at til tross for god informasjon i forkant, hender det at noen informanter kan føle seg misbrukt når en studie blir publisert. Jeg har gjort noen avveininger i forhold til dette, og har i oppgaveteksten valgt å bruke begrepene intervjuperson, samtaleperson og informanter om dem jeg fått data fra. Intervjupersonene ga tillatelse til at deres navn og posisjon fremkom i oppgaven. Jeg mener også at det betyr en del for tyngden og troverdigheten i min presentasjon, at det er sentrale nøkkelpersoner som har uttalt seg. Det er likevel kun i de tilfellene der jeg mener det har betydning *hvem* som uttaler seg, at navnet på informanten fremkommer i oppgaveteksten. Jeg har lagt ved en liste over intervjupersonene (Vedlegg 4), og leseren kan derfor få kjennskap til hvem jeg har intervjuet. Kvale (2001) peker på at en skal vurdere hvilke konsekvenser det kan ha for personen å delta i studien. Slik jeg ser det, har det ingen konsekvenser for mine informanter at det har deltatt i denne studien.

Samtalepersonene jeg møtte i feltarbeidet er uten unntak anonymisert.

Bryne er likevel et lite, og fortsatt oversiktlig sted. Jeg kan derfor ikke annet enn å håpe på at det er de beskrevne fenomenene som blir gjenkjent, ikke personene.

2.5. Validitet og reliabilitet

Som nevnt innledningsvis mener Aase og Fossåskaret (2007) at en måte å skille god og pålitelig kunnskap fra dårlig og upålitelig kunnskap er å sørge for en *logisk sammenheng* i kunnskapen. De viser til teorien om sammenheng – som i motsetning til teorien om sammenfall – oppfatter den menneskelige verden som bestående av fenomener, fremfor en ytre, objektiv virkelighet. Teorien om sammenheng baserer seg på at vi oppfatter verden som en sosial konstruksjon, bestående av menneskeskapt tanker. Dette synet relaterer seg til postmodernismen, der mangfold og kontekstavhengighet vektlegges i kunnskapsutvikling (Kvale 2001) og har konsekvenser for hvordan en velger å validere og gi troverdighet til forskningen.

Å validere en studie handler om å få bekreftet at en kartlegger det en sier en skal utforske. Slik jeg forstår faglitteraturen (Fangen 2004, Kvale 2001), handler det om å verifisere, bekrefte eller å gi troverdighet til den kunnskapen en mener å bringe frem.

En reliabel studie skal, i en kvantitativ forståelse, kunne gjentas av en annen forsker med samme resultat (Fangen 2004). I min oppgave vil dette ikke være mulig, da dette er en kontekstavhengig studie som ikke kan gjenskapes.

Troverdigheten i studien er derfor avhengig av at metoden er tydelig formidlet, at tolkningene er godt underbygget og begrunnet og støtter seg på annen forskning. En av flere måter å validere kvalitativ forskning på, er derfor å ha fokus på dette gjennom hele forskningsprosessen og både Kvale (2001) og Fangen (2004) peker på valideringen som en kontinuerlig kvalitetskontroll. Jeg har gjennom hele presentasjonen av studien, forsøkt å formidle en logisk sammenheng ut fra den kontekst som forskningen har vært gjennomført i.

I tillegg vil jeg drøfte min studie i lys av kommunikativ og epistemologisk validitet som er viktig i kvalitativ forskning (Kvale 2001, Fangen 2004).

Kommunikativ validitet

Kommunikativ validitet innebærer å overprøve gyldigheten av tolkninger og observasjoner gjennom dialog med andre (Fangen 2004). Hun viser til Kvale (1997) som peker på at en kan ha dialog med informantene i studien, med lekfolk som har interesse for temaet og studien, og sist: andre samfunnsvitere som har god kjennskap til teorien og verktøyene du bruker. Her er det likeverdige parter som argumenterer og blir enige, det som hos Habermas blir kalt "herredømmefri kommunikasjon".

Jeg har undervegs i intervjuene sjekket ut om jeg har forstått riktig, ved å be om bekreftelse på utsagn og om jeg har forstått dem rett. Flere av informantene har også gitt uttrykk for at de synes mine tema og problemstillinger er interessante og representerer en ny vinkling. Fortolkningene som blir gjort i ettertid, står jeg imidlertid alene om, de er ikke drøftet med intervjupersonene.

Den største svakheten ved min studie er nok at jeg jobber alene, jeg er ikke daglig i et fagmiljø hvor temaet mitt er på dagsorden, og jeg har også vært ute av yrkeslivet i nesten to år. Jeg har derfor i liten grad mottatt tilbakemeldinger eller korreksjoner på mine antakelser fra et aktivt fagmiljø. Jeg har imidlertid mottatt tett veiledning fra Høgskulen i Volda, og derfor fått oppfølging både på arbeidsprosessen, og på faglig innhold.

På den annen side kan det å jobbe alene kanskje bety at en står friere til å tenke hva en vil, og kan se andre sammenhenger og tendenser enn hva bestemte fagmiljøer vil hevde. Aase og Fossåskaret (2007) hevder at "*Forskaren skal lytte til feltet sine merknader og innvendingar. Men i siste instans er det forskaren som "eig" analyse og tolkning.*"

Fangen (2004) peker på muligheten til å kommunisere forskningen i fora der en kan få kompetent tilbakemelding eller å publisere en artikkel basert på oppgaven.

Familie, venner og kjente har imidlertid vært aktive og konstruktive diskusjonspartnere, og jeg har fått mange nyttige og spennende innspill fra dem som har brakt meg videre og gitt nye innfallsvinkler.

Epistemologisk validitet

Epistemologisk validitet handler om også hva som er troverdig kunnskap, og et hovedpoeng her er at kunnskapen som frembringens må være tilstrekkelig begrunnet og tilpasset kjente teorier og begreper. Refleksjonene som fremkommer må være logiske og sannferdige, og teksten og fortolkningene må uttrykke en dypere *betydning* enn de umiddelbare uttrykte formuleringene (Fangen 2004). Fangen (2004) viser til Geertz (1973) som hevdet at en fortolkning er holdbar dersom den underbygges av argumenter som virker overbevisende. For å virke overbevisende må forskeren

grundig begrunne og gjøre rede for sine oppfatninger, gjennom det som kalles tykke beskrivelser – altså omfattende, kontekstuelle og situasjonelle beskrivelser av observasjonene.

Tolkning kan derfor vurderes ut fra om den er tilstrekkelig underbygd på bakgrunn av dine tykke beskrivelser av fenomenet og ved å referere til litteratur og forskning om temaet, og på bakgrunn av dette, sette egne data inn i et anerkjent teoretisk rammeverk.

I min studie vil jeg i så stor grad som mulig validere arbeidet på denne måten. Det er likevel en kjensgjerning at jeg beveger meg utover kjente teorier når det gjelder forståelsen av begrepet universell utforming. Slik sett er dette en måte å utforske et relativt nytt fagfelt i lys av nye sammenhenger og forståelser.

2.6. Dataanalysen

For å analysere alle dataene, ville jeg gjøre det Malterud (2008) kaller en systematisk tekstkondensering inspirert av Giorgis fenomenologiske analyse. Denne metoden er godt egnet for en deskriptiv tverrgående analyse av fenomener som beskrives i et materiale fra mange ulike informanter, skriver Malterud. Kvale (2004) viser også til Giorgis fenomenologiske analyse, og peker på at det å redegjøre for prosedyren i analysen er vesentlig for at leseren skal kunne feste tillit til de fortolkninger som gjøres.

Jeg lyttet meg gjennom opptakene av intervjuene i sin helhet, og fikk et inntrykk av hva som hadde vært hovedtema i samtalen. Jeg fikk også et inntrykk av hvor informantens engasjement lå, og i hvor stor grad jeg klarte å "finne tonen", og følge opp med relevante spørsmål og kommentarer.

Jeg transkriberte intervjuene, med unntak av to intervju hvor opptakeren sviktet. I disse to tilfellene skrev jeg, som tidligere forklart, umiddelbart etter at intervjuet var avsluttet, et referat som jeg sendte til intervjupersonen for gjennomlesing og korrigerings,

Mens jeg skrev og lyttet meg gjennom intervjuene, fikk jeg hele tiden assosiasjoner til hva andre informanter hadde sagt om samme tema. Jeg gjorde allerede der en del fortolkninger, og da jeg etterpå skulle trekke ut de sentrale temaene i all intervjuteksten, stod disse relativt klart for meg.

Jeg plukket ut følgende 7 temaer:

- Universell utforming – by/stedsutvikling
- Forholdet Bryne-omlandet Jæren-storbyen Stavanger
- Urbane – rurale forestillinger og stedsidentitet/selvforståelse
- Retning - fremtidsoptimisme
- Mangfold – åpenhet
- Hverdagsliv - samfunnsdeltakelse
- Praksiser – identitetsskapende aktiviteter, er det tilrettelagt for alle?

Deretter tok jeg fatt på de transkriberte intervjuene igjen og plasserte meningsbærende utsagn fra hver informant under hvert tema. Noen tema fikk mange sider med meningsbærende utsagn, mens andre viste seg å være mindre omtalt enn jeg trodde i utgangspunktet.

Hvert tema med sine meningsbærende utsagn ble deretter analysert og inndelt i kategorier. Materialet fremstod med mange fasetter, og jeg så at vi i samtalene hadde vært innom ulike sider ved f. eks byutviklingen på Bryne. Stoffet ble mer håndterlig med denne kategoriseringen, og jeg forstod at dette var nødvendig for å kunne reflektere og drøfte de ulike problemstillingene på en strukturert måte.

Fangen (2004) beskriver fortolkning ut fra der erfaringsnære og erfaringsfjerne. Fortolkning av første grad innebærer at du konstaterer det du ser og hører, og i så stor grad som mulig bruker informantens begreper på å *beskrive det erfaringsnære*.

Jeg hadde hele tiden reflektert over hva som kom frem i observasjoner, intervjuer og samtaler, samt fra dokumenter og faglitteratur, og kom godt i gang med selve bearbeidingen av stoffet. Det var også tidlig i prosjektet tydelig for meg at jeg ville forsøke å fortolke materialet utover det erfaringsnære. Fangen (2004) hevder at å analysere medfører å *tilføre noe mer* enn det du har sett og hørt. Jeg valgte derfor å trekke inn *erfaringsfjerne perspektiver* (Fangen 2004), for å forstå fenomenene ut over det informantene selv hadde formidlet. På den måten ble de erfaringsnære opplevelsene og ytringene et utgangspunkt for andre grads fortolkning. Her koblet jeg utsagn og observasjoner opp mot ulike teorier, og fikk et verktøy til å analysere de sammenhengene jeg mener at jeg finner. På bakgrunn av disse analysene, vurderte jeg og utviklet en ny modell for universell utforming som abstrakt og konkret begrep. Det er viktig å understreke at alle fortolkninger og analyser i drøfting og konklusjon er jeg selv ansvarlig for, selv om disse er baserte på det som informantene formidlet.

2.7. Overførbarhet

I stedet for generalisering, brukes gjerne begrepet overførbarhet i kvalitative studier. Generalisering i en kvantitativ studie innebærer å trekke resultatene fra et begrenset utvalg til å gjelde hele populasjonen. Å generalisere fra kvalitative case-studier, krever at en har vurdert dette i relasjon til valg av case og utvalg av informanter, tidspunkt for utføring av undersøkelsen, samt egen nærhet til casen. Hensikten med å overføre kunnskap fra et case til et annet, er å skape gjenkjenning og dra lærdom av det studerte caset (Myklebust 2002).

I min studie blir det derfor interessant å spørre seg:

Vil de samme konsekvensene av sterk materiell vekst kunne finnes igjen i andre stasjonsbyer/bygdebyer enn Bryne som ekspanderer raskt? Kan en gjenkjenne endrete praksiser og forestillinger?

Vil universell utforming kunne inngå i stedsutvikling andre steder? Og kan universell utforming forstås som et dynamisk begrep i andre kontekster enn utvikling av Bryne sentrum?

Kjernes spørsmålet er hvordan en kan bruke erfaringer fra en case-studie i andre tilsvarende case. For å kunne svare på dette, vil jeg gå tilbake til de kritiske dilemmaene for generalisering i case-studier (Myklebust 2002).

Caset er valgt fordi det er sensitivt og kanskje ikke minst typisk for en bygde/stasjonsby i vekst. Dette vil en finne igjen mange steder i Norge. Bryne er derfor, slik jeg ser, et velegnet case for å utforske

omstillingsprosesser utover fysisk, materiell utbygging og fortetting. Jeg har ikke utført en komparativ studie, men har tro på de fenomenene jeg peker på, også kan gjenfinnes andre steder.

Pilotprosjektet i universell utforming har også vært gjennomført i andre kommune, og felles erfaringer fra alle kommunene er formidlet i egen sluttrapport (Rapport Universell utforming som kommunal strategi 2009). Det er grunnleggende i det videre arbeidet med å implementere universell utforming i resten av landet å bygge på erfaringer fra prosjektperioden. Slik sett mener jeg at også min analyse og teoriutvikling, kan være aktuell i andre kommuner.

Jeg har allerede gjort rede for egen posisjon og rolle i relasjon til det valgte caset Bryne og til informanter i studien. Til tross for at jeg har nærhet til stedet og kjennskap til flere av informantene, mener jeg at dette i liten grad preger de utsagn og meninger som kommer frem. Jeg er student, en rolle som er fri for særinteresser knyttet til utviklingen av Bryne. Informantene er valgt ut fra et bredt spekter, og har både kompetanse og posisjoner å uttale seg fra enten som nøkkelpersoner eller som innbyggere i Bryne. De har, slik jeg vurderer det, stor legitimitet til å mene noe om utviklingen av Bryne.

Det vil kanskje være flere som stiller spørsmål ved mine refleksjoner om begrepet universell utforming. Lokalt er det kjent at jeg har erfaring både fra planarbeid og undervisning innen dette emnet, og jeg har i mange sammenhenger hevdet at universell utforming må handle om mer enn trappetrinn og dørbredder. Debatt oppfatter jeg som positivt, og mener at det ikke diskvalifiserer studien om den eventuelt vekker kritiske røster.

Tidspunktet for undersøkelsen er relevant, mener jeg. Det er gått 10 år siden Bryne fikk bystatus. De materielle endringene har vært betydelige og store utbygginger gjenstår. Det er, slik jeg ser det, et godt tidspunkt å utforske omstillingsprosessene på Bryne nå. Dette fordi at innbygger og innflyttere ser og preger det som skjer, samtidig som mye nytt er under planlegging og oppføring. En står midt oppi prosessene, og det er et gunstig tidspunkt for å finne ut om praksiser og mentale endringer følger opp i samme tempo og grad.

På bakgrunn av denne argumentasjonen vil jeg hevde at case-studien over Bryne har overførbarhet til andre lignende steder, og at en kan dra lærdom av de erfaringer og den kunnskap som er gjort her.

3.0 Teoretisk ramme

3.1. Stedsutvikling, sosiokulturelle stedsanalyser og ulike forståelser av stedsbegrepet

De fysiske omgivelsene betyr mye for hverdagen vår, for våre daglige aktiviteter og for trivsel, trygghet og vårt sosiale liv. Miljøet rundt oss legger også rammer for hvordan vi bor, lever som barn og ungdom, arbeider, reiser og opplever fritiden. Å være en aktiv medborger som mestrer eget hverdagsliv, handler også om de fysiske rammene i et lokalmiljø.

Stedsutvikling

I offentlige dokumenter brukes ofte begrepet stedsutvikling, og jeg vil i min oppgave bruke stedsutvikling og byutvikling synonymt. På regjeringens nettsider (www.stedsutvikling.no) finner vi følgende utsagn:

"Begrepet stedsutvikling favner vidt og brukes ulikt fra sted til sted og fra kommune til kommune.(...) For noen er begrepet ensbetydende med estetikk, byggeskikk og en forskjønning av de fysiske omgivelsene. Andre definerer stedsutvikling mer i retning av en strategi eller metode for bred utvikling av lokalsamfunnet, der de fysiske omgivelsene ses i sammenheng med det sosiale miljøet på stedet, kultur- og fritidstilbudet, næringsutvikling mm. I de fleste sammenhenger har stedsutvikling mange fellestrekk med andre typer lokalsamfunnsarbeid som blant annet bygdeutvikling, omdømmearbeid og småsamfunnssatsing. Det kan derfor være lurt å se slikt arbeid i sammenheng."

Videre heter det: *"Universell utforming er etter hvert blitt innarbeidet som en selvfølge i prosjekteringsarbeid på bygg og anlegg og i stedsutviklingsprosjekter. Men for mange steder er universell utforming fortsatt en visjon, mer enn en realitet. (...)* For å utvikle et tilgjengelig samfunn er det viktig å ha med strategien om universell utforming i alle planoppgaver. ". (www.regjeringen.no)

Slik jeg ser det er det derfor nødvendig å legge denne forståelsen av stedsutvikling til grunn for utvikling av et universelt utformet lokalmiljø. En sentral oppfatning er derfor at det er en relasjon mellom menneskelige, sosiale prosesser og fysiske omgivelser.

Men et sted kan ikke bare ses på som fysiske omgivelser, også menneskenes forhold til stedet er viktig for tilhørighet og stedsidentitet. Våre egne opplevelser og erfaringer betyr mye for vårt sosiale liv, vår oppfatning av stedet og hvordan vi bruker det. Skal man lykkes med å skape et attraktivt sted, er det derfor viktig at plan- og utviklingsarbeid omfatter mer enn de materielle forholdene. Fokus på menneskelige praksiser, forestillinger og identitet vil legge til en annen dimensjon om hva som gir mening for folk på stedet.

Sosiokulturell stedsanalyse

Sosiokulturelle stedsanalyser er en metode som kan bidra i stedsutvikling ved at en får systematisk tilnærming til oppfatninger, interesser, verdier og praksiser knyttet til stedet. På regjeringens nettsted (www.regjeringen.no) for stedsutvikling heter det: *"Sosiokulturelle stedsanalyser tar utgangspunkt i menneskenes bruk av stedet, deres oppfatninger og holdninger til stedet og hvilke*

interesser som ivaretas gjennom stedsbruken." På nettsidene til det norske medisinske selskap hevder Per Gunnar Røe (2006:193) at: "Denne kunnskapen er viktig fordi steder i økende grad preges av mangfold, mobilitet og endring, samtidig som stedsutviklingen involverer flere aktører og dermed blir mer uoversiktlig. Sosiokulturelle stedsanalyser kan bidra til å bedre kunnskapsgrunnlaget for en stedsplanlegging som tar hensyn til levekår og livskvalitet, samtidig som den er mer sosialt inkluderende"

Min studie har likheter med en sosiokulturell stedsanalyse, men er på ingen måte fullstendig. Jeg fokuserer i hovedsak på hverdagslivets praksiser og forestillinger om stedet Bryne, og hvilke endringer vi eventuelt kan se som følge av en fysisk, materiell urbanisering og universell utforming av sentrumsområdene.

Stedet som sosial konstruksjon

Som nevnt i kapittel 2 om metode, baserer jeg meg på teorien om sosial konstruksjonisme, og stedet Bryne blir derfor, i denne sammenheng, en sosial konstruksjon. Stedet blir i denne forståelsen *ikke* kun et fysisk, materielt avgrenset geografisk område. I følge sosial konstruksjonisme er det heller slik at de ulike praksisene, aktivitetene, hverdagslivet som utspiller seg på stedet påvirker stedsoppfatningen. Det er i en intersubjektiv kontekst, altså der flere som samhandler, at disse konstruksjonene, eller virkelighetsforståelsene etableres. De ulike stedsoppfatningene er derfor ofte en forhandlet, omforent mer eller mindre kollektiv konstruksjon. Dette betyr at jeg er opptatt av sosiale og kulturelle prosesser som former meninger om stedet, hvordan folk oppfatter stedet og om meningsdannelsen om Bryne er i endring. Det er vesentlig for meg å undersøke hvordan ulike grupper og personer bruker og opplever stedet, og om vi ser nye stedsoppfatninger og endrete praksiser.

Ulike forståelser av stedsbegrepet

Hva er et sted? Flere har stilt seg dette spørsmålet og stedsbegrepet har de siste årene vært gjenstand for diskusjon og drøfting. Tidligere var oppfatningen preget av en naturvitenskaplig, positivistisk forståelse der sted ble forstått som et geografisk avgrenset sted med sine fysiske strukturer. Nyere litteratur av blant andre samfunnsgeografene Nina Gunnerud Berg og Britt Dale har åpnet for forståelser som bygger på sosial konstruktivism, og hvor steder blir oppfattet som sosiale konstruksjoner. I denne forståelsen ligger menneskelige, relasjonelle aspektet langt fremme, og forfatterne sier: *"Vi er særlig opptatt av hvordan mennesker og steder påvirker hverandre gjensidig. Vi mener at menneskers forskjellighet og mangfold har stor innvirkning på lokale og regionale forhold og på utviklingsprosesser, samtidig som steders forskjellighet og mangfold har stor innvirkning på menneskers sosiale relasjoner, sosial praksis og meningsdannelse."* (Berg m.fl 2004:9)

Forfatterne hevder videre at omstillingsprosesser i næringslivet eller politiske rammevilkår ikke *alene* påvirker et sted. Det er like stor grad nye måter å leve på og mentale forståelser knyttet til stedet.

Videre heter det: *"Identitet er nøkkelbegrepet i så måte. Søkelyset har vært rettet mot på den ene siden at menneskers identiteter er romlig forankret og relatert og på den andre siden at steders identiteter er forankret i sosial praksis og sosiale representasjoner. Den helt grunnleggende forståelsen i denne boka er at både menneskers og steders identiteter er flertydige og dynamiske, samt at mennesker og er gjensidig konstituerende:"*(Massey 1995, Holloway & Hubbard 2001 i Berg m.fl 2004:10)

Jeg slutter meg til dette, og er interessert i å forstå hvordan betydelige materielle endringer på Bryne påvirker levemåter og forståelser av stedet. I tillegg er jeg opptatt av om universelt utformede løsninger gir mulighet for nye grupper å delta og utfolde seg i et lokalmiljø på en måte som konstituerer stedet på en ny måte. Kan vi få et større mangfold av mennesker som bruker stedet? Og vil stedet endres som følge av de nye gruppene som deltar med andre aktiviteter? Vil universell utforming av lokalmiljøet bidra til at flere kan være aktive og få en sterkere stedstilhørighet og dermed større innflytelse? Deltakelse er et stikkord i denne sammenheng, og jeg ønsker å studere hvilke aktiviteter/ praksiser som finner sted og hvordan hverdagslivet utspiller seg i et universelt utformet uterom.

Jeg vil her gjøre rede for ulike forståelser av stedsbegrepet (jmf Agnew (1987) i Berg og Dale 2004:41).

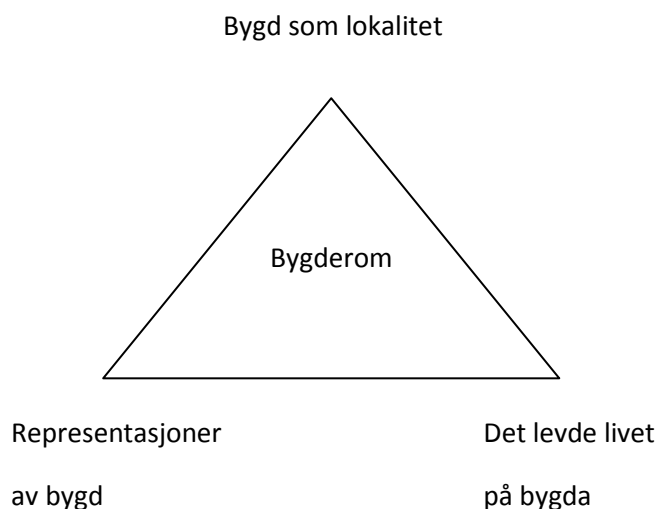
Location eller lokalisering forstås som *et spesifikt fysisk område som danner bakgrunnsramme for økonomisk og annen samfunnsmessig aktivitet*. Sentralt i denne forståelsen ligger forhold som topografi, næringsmuligheter, infrastruktur o.s.v. Stedet er den ytre rammen for det sosiale og økonomiske liv, og det er først og fremst objektive, kvantifiserbare egenskaper som vektlegges.

Locale forstås som *møteplass for hverdagens sosiale interaksjon* der mennesker og steder kontinuerlig påvirker hverandre. Giddens (1984) var forløperen for denne forståelsen, og representerer et aktør - struktur perspektiv. Stedet ble sett på som en møteplass hvor mennesker utfører sine hverdagsaktiviteter i tid og rom. Locale ser struktur f.eks arbeidssted eller et kjøpesenter, i relasjon til de aktivitetene som mennesker utfører der. Samtidig påvirkes strukturene av aktivitetene, praksisene, og omvendt. Interaksjon, praksis og intersubjektivitet er sentrale elementer i denne forståelsen, og *"steder endres kontinuerlig som følge av menneskers aktiviteter, samtidig som stedet også påvirker disse aktiviteten."* (Berg og Dale 2004:44). Det er hverdagslivets ulike gjøremål og mønstre i et lokalsamfunn som står i fokus. På denne måten får stedet betydning gjennom de som lever der, og stedsidentitet utvikles blant flere og blir på den måten et kollektivt fenomen, en "sence of place."

Sence of place forstås som den *opplevelses- og følelsesmessige dimensjonen* ved sted, og det er subjektive, indre forhold som settes i fokus. Man ser på hvordan mennesker tolker, knytter seg til, og utvikler sin identitet til stedet. Stedet får på denne måten får en vesentlig betydning for trygghet og forankring. Menneskenes opplevelse av stedet styrer hvordan de handler i forhold til stedet, og det geografiske rommet blir ikke et sted før menneskene har tillagt stedet *mening*. Menneskelig identitet er ut fra denne forståelse romlig forankret, samtidig som steders identitet er influert av sosial praksis. Denne forståelsen krever en kvalitativ tilnærming og en søker en forståelse av hvordan mennesker tenker om stedet.

Disse tre hovedforståelsene supplerer hverandre og belyser stedsbegrepet fra forskjellig ståsted.

Eli J. Fosso (2007:39) presenterer en modell av bygd som abstrakt og konkret begrep, inspirert av og basert på Halfacrees (1994) analyser.

Figur 4 Bygda som konkret og abstrakt begrep

Begrepene som er brukt her, har slik jeg forstår det, nært slektskap med de tre forståelsene av stedsbegrepet. Modellen illustrerer en dynamisk forståelse av stedet der det foregår en gjensidig påvirkning av det konkrete og fysiske rommet, av aktiviteter og praksiser og av abstrakte forestillinger og representasjoner av stedet. Trekanten synliggjør også et aktør-struktur perspektiv, der strukturelle forhold ses i sammenheng med menneskelig praksis og dominerende forestillinger.

Anette S. Solbakk (2009) viser til at Fossos (2007) begreper gir mest mening for henne, men velger selv å bruke begrepet "by" i stedet for "bygd" i sin studie av Ålesund. Jeg vil gjøre det samme i min studie av Bryne og viser nedenfor hvordan jeg ser begrepene forhold seg til hverandre. Jeg vil videre benytte teori om universell utforming, hverdagsliv og samfunnsdeltakelse, medborgerskap og identitet. Disse teoriene vil jeg knytte sammen med de ulike dimensjonene ved byen som konkret og abstrakt begrep. Teoriene presenteres videre i dette kapitlet og sammenhengen kan fremstilles som i figur 4.

	Begrep		
Stedsforståelse jf. Agnew	Location	Locale	Sence of place
Bygd/by som konkret og abstrakt begrep Jf. Fosso og Solbakk	Bygd/by som lokalitet	Det levde livet på bygda/byen	Representasjoner av bygd/byen
Teorier brukt for å belyse byen som konkret og abstrakt begrep	Teori om universell utforming, stedsbegrepet og stedsutvikling	Teori om hverdagsliv og samfunnsdeltakelse	Teori om medborgerskap og identitet

Figur 5 Skjematisk overlappning av begreper og teorier

Berg og Dale (2004) viser videre til Doreen Massey (1995) som har utviklet stedsbegrepet betydelig, og det er kanskje først og fremst hun som har formulert forståelsen om det *relasjonelle sted*. Her

oppfattes steder er åpne og dynamiske. Relasjonene strekker seg ut over det lokale og er i stadig endring på grunn av nye aktivitetsmønstre og relasjoner. Massey (1995) hevder videre at ulike steder er gjensidig avhengige av hverandre, og at mennesker og steder er gjensidig konstituerende og identitetsskapende. Dynamikken mellom menneskene, stedene, praksisene og det globale er hele tiden i bevegelse, og gjør at identitetene til mennesker og steder er multiple og flytende. (Berg og Dale 2004). Berg (2009) slår fast at det i internasjonal geografi i dag er bred enighet om at steder er åpne, dynamiske og gjensidig avhengige, og at mennesker og steder gjensidig konstituerer hverandre.

Nyere stedsteori fra Massey(2005), formidlet av Berg (2009) videreutvikler forståelsen av sted som *møtested i stadig endring* og hun bringer inn begrepene *flyktighet (elusiveness)* og *sammenkastethet (throwntogetherness)* som reflekterer at stedet er en opplevelse her og nå. Naturen og landskapet spiller i de senere arbeidene til Massey en mer fremtredende rolle, og hun peker på at sterke minner kan være knyttet til stedes naturlandskap.

3.2. Urbanitet og ruralitet

Begrepene ruralitet og urbanitet har tradisjonelt vært forstått som henholdsvis bygd og by, og man viser til rurale og urbane områder. Nyere forskning viser at det er glidende overganger mellom bygd og by, rurale og urbane områder, i det bygdene er blitt mer heterogene med hensyn til både næringsliv og befolkning (Berg og Lysgård 2004). Begrepsparet ruralitet og urbanitet har likevel en relevans i dag, og forstås nå "*som sosialt og kulturelt konstruerte kategorier*" (Berg og Lysgård 2004:61). Dette medfører at begrepene vil gi mange ulike forestillinger og oppfatninger av hva som er det rurale og hva som er det urbane. Forskerne hevder at begrepene forutsetter hverandre, det ene gir ikke mening uten å ses i sammenheng med det andre. De mener videre at urbanitet og ruralitet ikke må ses kun som nye representasjoner, men er forankret i både fortidige og nåtidige sosiale, kulturelle og økonomiske strukturer og i sosial praksis. Slik sett vil forestillinger som er sterkt kulturelt og sosialt forankret et sted, sette sitt preg på og lede til bestemte handlinger som har foregått i årtier og som fortsetter i dag.

Ruralitet er tidligere i stor grad forstått ut fra et bestemt næringsliv/ produksjon, til at en i dag har mer fokus på forbruk /konsum, levesett og livsstil.(Berg og Lysgård 2004) På Jæren har landbruket tradisjonelt vært, og er fortsatt, en helt sentral næring, men nettopp det at stedet endrer seg så radikalt over relativt kort tid, gjør at folk lever og handler og omgås på mange forskjellige måter i både profesjonell og privat sammenheng.

Urbanitet har også hatt en utvikling når det gjelder forståelsen av begrepet. Urbanisme ble allerede i 1938 beskrevet som en livsform av Louis Wirths, og Kirsten Simonsen (1993) pekte på kjønnsaspektet, hverdagslivet, det kontekstuelle i forståelsen av begrepet urbanitet. Byen ble ut fra dette skapt i møtet mellom ulike aktørers praksis og de strukturelle forholdene. Simonsen (1996:184) viser til den franske filosofen Henri Lefebvres som forstår byen "*som en social form, en mødets, samtidighetens og samlingens form basert på forskjellighet. Som social form er det netop mangfoldigheten og sameksistensen af mange forskjellige livsformer, kulturer og aktiviteter, der kendetegner det bymæssige.*"

Hilde Danielsen (2006) drøfter begrepet mangfold som en del av urbanitet i sin dr. avhandling "*Med barn i byen*". Hun peker på at dette begrepet blir brukt stadig oftere og om stadig nye felt i offentlige sammenhenger i Norge. Mangfold blir brukt for å *oppvurdere* forskjeller, og gir "*assosiasjoner til prosesser som verdsetting og inkludering av minoriteter og marginaliserte grupper*" Danielsen (2006:175). Hun har utforsket familier i sentrale byområder, og et av hennes tydelige funn er at informantene ønsker et kulturelt og sosialt mangfold rundt sine familieliv. Mangfold representerer likeverd blant forskjellige mennesker, og forskjellighet er en ressurs for samfunnet. Mangfold blir med dette et symbol for det urbane, og gjør byen attraktiv ved å skape rom for ulike praksiser og livsformer (Danielsen 2006).

Urbanisering handler også om kultur, hvilke tankemønstre, ideer og symboler finner vi i bykulturen? Ut fra et filosofisk ståsted har urbanisme også med *dannelse* å gjøre, det vi i dag, slik jeg oppfatter det, gjerne vil kalle sosial kompetanse.

I dag forstås urbanitet både som sosiale konstruksjoner **og** som materielle kvaliteter som tetthet i konsentrasjon av f. eks institusjoner og arkitektoniske former, som en heterogen samling av tette

livsformer, som senter for nettverk og kommunikasjon med vid spredning utover. (Berg og Lysgård 2004)

Videre hevder forfatterne at: ”Og ikke minst har forholdet mellom by og land forandret seg. På den ene siden kan vi si at landsbygda blir stadig mer urbanisert gjennom spredning av urbane verdier og praksisformer. På den andre siden hevder mange at dette også er en prosess som bidrar til å ruralisere byen; stadig nye boligområder tas i bruk i overgangen mellom byen og den omkringliggende landsbygda, og boligområder i byer formes ut fra et bilde av ruralitet” (Berg og Lysgård 2004:71).

Berg og Lysgård(2004:73) har utviklet denne matrisen over de dominerende forestillingene om bygda og byen.

Bygda	Byen
Den tradisjonelle bygda	Den moderne byen
Smalt vare- og tjenestetilbud Kjedelig Likheter Sosial kontroll	Bredt vare- og tjenestetilbud Spennende Mangfold Stor takhøyde
Den idylliske bygda	Den fæle byen
Ro Rent Trygt Sosial omsorg Pent, grønt Sunt liv	Bråk Skittent Farlig Sosial isolasjon Stygt, grått Usunt liv

Figur 6 Dominerende forestillinger og bygda og byen

I modellen settes bygd og by opp mot hverandre med positive og negative forestillinger. Hvordan disse bildene kan finnes igjen hos mine informanter, vil jeg komme tilbake til i drøftingen av urbanisering av Bryne i kapittel 5.

3.3. Universell utforming og samfunnsdeltakelse

Universell utforming er for alvor kommet på dagsorden de siste 10 årene her i landet. Politikere, interesseorganisasjoner, ulike fagdisipliner har kommet tydelig på banen, og det er nå et stort engasjement for strategien universell utforming i mange ulike miljø, nasjonalt og internasjonalt.

Bakgrunn og nasjonale føringer

Begrepet *accessible design* oppstod i USA da arkitekten Michael Bednar pekte på slutten av 70-tallet på hvordan funksjonaliteten økte hos personer med funksjonsnedsettelse når fysiske barrierer ble fjernet. På begynnelsen av 80-tallet kom arkitekt Ronald L. Mace og introduserte begrepet *universal design*. Universal design rommet en betydelig større bredde der deltakelse, inkludering og demokratisering var sentralt ideologisk tankegodt (Asmervik 2009).

Universell utforming ble første gang nevnt i offisiell sammenheng i Norge av Aslaksen m.fl, 1997 i dokumentet, *Universell utforming, planlegging og design for alle* (Lid 2009). Feltet har hatt en rivende utvikling, og bare de seneste to årene er det utgitt publikasjoner som spenner fra nytt lovverk til ulike standarder innen f. eks utforming av boliger og publikumsbygg (www.husbanken.no).

Ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov (DTL) trådte i kraft 1.1.2009 og lovens formål er ”å fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne” (DTL § 1) (www.lovdatabank.no).

I denne loven kom en ny definisjon av universell utforming:

Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig. (DTL §9)

I formålsparagrafen heter det å sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for *alle*, mens det i definisjonen uttales at *flest mulig* skal kunne benytte hovedløsningen. Begrepet *universell* knytter nettopp an til demokrati og likeverd (Iwarsson og Ståhl 2003 i Lid 2009), og selv om loven handler om mer enn universell utforming, vil nok *flest mulig* oppfattes som en moderering av *alle*. Hvem er ”flest mulig”? Hvem er ikke ”flest mulig”? Og hvorfor ikke alle?

Lid (2009) drøfter begrepene funksjonshemming og funksjonsnedsettelse. Begrepet funksjonshemming har vært løftet opp og diskutert i lys av ulike forståelser de siste årene. Den *biologiske* forståelsen var rådende frem til 80-tallet, og funksjonshemming ble sett på som en individuell, medisinsk forårsaket sykdom, skade eller lyte ved personen. Gjennom hele 60- og 70-tallet ble det stilt spørsmål ved denne forståelsen av blant annet interesseorganisasjonene for funksjonshemmede. De viste til at det var samfunnet som skapte begrensinger, og de introduserte en *sosial* forståelse av funksjonshemming der det var omgivelsene som hindret mennesker med funksjonsnedsettelse i å delta og dermed ble gjort funksjonshemmet (Shakespeare 2006 i Lid 2009).

Det er i dag, slik jeg oppfatter det, en konsensus blant fagfolk om å forstå funksjonshemming som et kontekstuellt og situasjonelt fenomen der både ytre betingelser som omgivelser og indre betingelser som helsetilstand spiller en rolle. Dette synet bygger på en sosial konstruktivistisk måte å oppfatte funksjonshemming som fenomen, og blir også kalt en relasjonell forståelse (Lid 2009). En konsekvens

av en slik forståelse av funksjonshemming, er at *alle* kan oppleve dette fenomenet fra tid til annen, i kortere eller lengre perioder og på mange ulike måter gjennom et livsløp.

Lid (2008:521) sier: ”Hvis vi legger til grunn at menneskelivet er preget av et stort mangfold og at alle er annerledes på forskjellige måter, blir det nødvendig å strekke seg i møte med de begrensninger den enkelte erfarer”.

Et slikt menneskesyn medfører at menneskers forskjellighet skal bli synlig og at det handler om å leve i et samfunn hvor mangfold anses som verdi og hvor annerledeshet gis plass og rom, hevder hun. Lid (2009) påpeker at nedsatt funksjonsevne kan gi redusert deltakelsesmulighet, noe som bekreftes av Mary Law (2002).

Samfunnsdeltakelse er et begrep som brukes ofte i offentlige dokumenter som omhandler universell utforming, blant annet også i NOU 2009:14 *Et helhetlig diskrimineringsvern*, som var diskrimineringsutvalgets utredning for ny Diskriminerings- og tilgjengelighetslov. I kapittel 3.1. heter det: ”*Manglende tilgjengelighet til bygninger, offentlige kommunikasjonsmidler, informasjonstjenester osv. som ellers er offentlig tilgjengelige, kan stenge noen ute eller begrense muligheten til å delta i samfunnet og dra nytte av tilbud og rettigheter på linje med andre. Manglende tilgjengelighet kan stenge noen grupper ute fra debattarenaer og informasjonstjenester. Dette er til hinder for full deltakelse i samfunnet og er et demokratisk problem.*”

Det har ikke lyktes å finne en entydig definisjon av begrepet samfunnsdeltakelse på norsk. På engelsk heter det *community participation*, og forstås som at mange deltar i åpne, demokratiske prosesser på grasrotplan for å bygge opp og skape gode lokalmiljø. Også i Norge er en opptatt av brede mobiliseringsprosesser på grasrotplan, blant annet er dette en anbefalt strategi innen stedsutvikling (www.stedsutvikling.no). Jeg oppfatter likevel ikke at det norske ordet *samfunnsdeltakelse* er det samme som *community participation*. Jeg vil derfor også ta med hva litteraturen sier om begrepet *deltakelse*.

Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer i 2003 *deltakelse til engasjement i livssituasjoner*, og (Molin (2004) i Magnus 2006) Molin bygger på og videreutvikler denne forståelsen. Han trekker fram følgende: ”*å være engasjert er å ta del i, være inkludert, være opptatt av et område i livet, være akseptert og det å ha tilgang til de ressurser en trenger*” (Magnus 2006:120). Ulike dimensjoner av deltakelse er aktivitet, engasjement, tilhørighet formelt og uformelt, autonomi, makt og interaksjon. Forutsetninger for deltakelse er i følge Molin (2004) interne som f. eks vilje og evne, og eksterne som tilgjengelighet og anledning. Deltakelse er avhengig av et samspill mellom individet og de sosiale og fysiske omgivelsene. Mary Law (2002) skriver at deltakelse i hverdagens gjøremål er en vital del av menneskelig utvikling og livserfaring. Gjennom deltakelse oppnår vi ferdigheter og kompetanse, kontakt med andre og vårt lokalmiljø, og finner hensikt og mening i livet.

Law (2002) konkluderer på bakgrunn av flere studier med at funksjonsnedsettelse medfører at deltakelsen blir mindre mangfoldig, foregår mer i hjemmet, inkluderer færre sosiale relasjoner og inkludere mindre aktiv rekreasjon. Det er dokumentert at funksjonsnedsettelse har vesentlig og varig effekt på deltakelse i alle aldersgrupper. Det er i følge hennes studier signifikant sammenheng mellom alvorlighetsgrad av funksjonsnedsettelse og sosial isolasjon.

I norsk sammenheng er samfunnsdeltakelse å forstå slik en av informantene uttrykte det:

"Å kunne leve det vanlige livet!"

Det er også denne oppfatningen som ligger til grunn i offentlige dokumenter om universell utforming. I dette ligger det at en skal kunne velge. En skal kunne ta bussen, gå på kafe, delta i det politiske liv, møte på foreldremøte uten på forhånd måtte forsikre seg om en kommer inn eller hører lyden til de som snakker. Jeg forstår derfor at samfunnsdeltakelse i norsk forstand handler om å leve hverdagslivet, og universell utforming er en strategi for å nå dette målet for alle gjennom et helt livsløp.

Riksrevisjonen har i 2008 og 2009 undersøkt adgangen til samfunnslivet for personer med funksjonsnedsettelse. Her heter det:

"Undersøkelsen viser at tilgjengeligheten til sentrale samfunnsarenaer er mangelfull for personer med nedsatt funksjonsevne. Innenfor sektorene bygg, kollektivtransport og uteområder det betydelig avstand mellom de fastsatte målene og resultatene slik de framkommer i undersøkelsen.(...)"

Også når det gjelder offentlige uteområder viser undersøkelsen at tilgjengeligheten er vanskelig for personer med nedsatt funksjonsevne. Sentrale barrierer er fortauskanter, underlaget på fortau, manglende ledelinjer, gjenstander plassert på fortau og mangelfull sikring av grave- og byggearbeider. Konsekvensene for brukerne er at framkommeligheten blir uforutsigbar, at deres aksjonsradius kan bli redusert og at potensielt farlige situasjoner kan oppstå.

For brukerne er det summen av barrierene som hindrer dem i å delta på lik linje med andre. Samtidig kan én enkelt barriere utgjøre forskjellen mellom deltakelse og utestengelse. De mange barrierene og uforutsigbarheten de representerer fører til at personer med nedsatt funksjonsevne i større grad enn andre må bruke mye tid på å planlegge sine aktiviteter" (Dokument 3: 10 (2008-2009):60).

Rapporten slår, på en tydelig måte, fast at mangelfull tilgjengelighet hindrer deltakelse og bidrar til utestengelse fra viktige samfunnsarenaer. Hvorvidt og i hvilken grad, universelt utformede arenaer bidrar til å fremme deltakelse, drøftes ikke. Slik jeg forstår det, ligger det imidlertid implisitt, en konsensus om at fysisk tilgjengelige omgivelser bidrar til inkludering og deltakelse.

Jeg legger til grunn at det er **alle** som er målgruppen for et universelt utformet sentrumsområde i Bryne, og at hovedmålet for strategien er å delta, være engasjert, eller sagt på en annen måte: Å leve hverdagslivet. Jeg vil med dette som referanseramme bruke teori som ikke er relatert til funksjonshemming spesielt, men som handler om relasjonene mennesker, omgivelser og praksiser generelt.

Jeg vil også sette fokus på universell utforming som del av en stedsutvikling eller byutvikling, der universellutforming omfatter mer enn fokus på fysiske barrierer. Plan- og bygningsloven er også nylig revidert, og i § 1 Lovens formål heter det:

"Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak." (www.lovdatab.no) Plandelen trådte i kraft 1.7.2009, og byggesaksdelen trer i kraft fra 1.7.2010

Universell utforming kan derfor sies å ha fått en tung, juridisk forankring de to siste årene.

Regjeringen ved Miljøverndepartementet iverksatte via den **første** handlingsplanen 2004-2008 flere pilotprosjekter for å utforske universell utforming som begrep og strategi. (Regjeringens handlingsplan for økt tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne.) Time/Klepp kommuner søkte og ble plukket ut som parkommuner, og har i perioden 2005-2008 vært aktivt med i pilotprosjektet. Det er utarbeidet en rapport fra det nasjonale prosjektet: *Universell utforming som kommunal strategi* hvor kommunenes erfaringer er samlet. Rapporten beskriver en praktisk tilnærming til strategien, og den er illustrert med mange konkrete eksempler på fysiske løsninger.

Jeg har hentet inn empiri fra pilotprosjektet i Time kommune, og vil analysere funnene ut fra presentert teori.

Regjeringen har videre vedtatt den *andre* handlingsplanen for universell utforming; *Norge universelt utformet 2025*. Planen gjelder i perioden 2009-2013. Her heter det: *"Universell utforming av det fysiske miljøet innebærer en likeverdig form for tilgjengelighet slik at hovedløsningen kan brukes av flest mulig."* (Handlingsplan Norge universelt utformet 2025:4)

Det er altså både i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, i rapporten fra pilotprosjektene og den andre handlingsplanen, tydelig at det er de *fysiske forholdene* som er i fokus. Jeg ønsker å forstå hvordan denne nye fysiske utformingen påvirker det hverdagslivet som leves, *samfunnsdeltakelsen*, og de forestillinger som skapes eller endres av et konkret sted, Bryne, som er senteret i Time kommune. Jeg er opptatt av at det ikke kun er nye fysiske uttrykk og konkrete løsninger som blir vist. Jeg mener at den universelle utformingen også har en påvirkning på hverdagslivet som utspiller seg i sentrumsområdene i Bryne, på forestillinger og bilder av stedet, og på identiteten som knyttes til stedet.

Jeg er også opptatt av at universell utforming inngår som en del av by- eller stedsutvikling. Fra Riksrevisjonens rapport om tilgjengeligheten for mennesker med funksjonsnedsettelse finner vi:

*"Norges Handikapforbund peker på at det er vanskelig å vurdere måloppnåelse og effekter på overordnet nivå, fordi tiltakene er så mange og fragmenterte. **Organisasjonen savner en mer helhetlig og prioritert tilnærming i arbeidet med universell utforming, og mener at gode eksempler på arbeid med universell utforming i dag som oftest hovedsakelig er et resultat av enkeltpersoners eller enkeltmiljøers engasjement for saken.** Også Norges Blindeforbund peker på at det burde ha vært en mer helhetlig strategi med mer sammenheng, kontinuitet og slagkraftig satsning, og at det i tillegg må settes av tilstrekkelige midler til å gjennomføre planene"* (Dokument 3: 10 (2008-2009):42). (Min uthevelse)

Å utarbeide en helhetlig og prioritert tilnærming til arbeidet med universell utforming, er nok en omfattende oppgave. Betegnelsen "helhetlig" brukes i mange sammenhenger og favner vidt. Det kan være vanskelig å få grep om hvordan en skal tilnærme seg et så stort felt som universell utforming på en helhetlig måte. En del av en strategi kan kanskje være å innarbeide universell utforming som en del av by/stedsutvikling ved både store og små steder, der universell utforming handler om å skape gode lokalmiljø.

3.4. Kunnskapsoversikt på feltet universell utforming

For å finne ny kunnskap om universell utforming i Norge, gjorde jeg søk i databaser for vitenskaplig litteratur, på internett og via personlige kontakter. Kunnskapsgrunnlaget innen universell utforming består i dag i all hovedsak av erfaringsbasert kunnskap formidlet av personer som selv har en funksjonsnedsettelse. Ulike profesjoner innenfor helse, arkitektur og innen plan- og teknisk sektor har vist interesse for fagområdet. I dag undervises det i temaet universell utforming på ulike høyskoler, blant annet innen ergoterapi, samfunnsplanlegging, arkitektur og ingeniørstudier. Videre er temaet på et helt grunnleggende stadium forskningsmessig.

Nyere forskning

I Norge er det skrevet flere masteroppgaver som omhandler universell utforming, forankret både ved Universitetet i Oslo, institutt for sosiologi og samfunnsgeografi og ved Universitet for biovitenskap på Ås. Studenter ved Nordiska Høgskolan før Folkehelsevitenskap har også skrevet masteroppgaver om dette temaet. Jeg vil her bare ta med de studiene som jeg mener er mest relevante for min oppgave.

Inger Marie Lide er ansatt som stipendiat ved høgskolen i Oslo, og Inger Marie Hølmebakk er i samme stilling ved Arkitekt og designhøgskolen i Oslo. Begge deres prosjekter er relatert til universell utforming og jeg vil trekke frem vitenskaplige artikler av dem.

Norsk Institutt for by og regionsforskning (NIBR) har de senere årene gitt flere vitenskaplig baserte rapporter som omhandler universell utforming, og jeg vil her kort referere fra dem.

Men først: Hvordan kan vi forstå begrepet universell utforming på ulike måter?

Frøydis Elvestrand (2008) beskriver i sin masteroppgave ulike måter å forstå universell utforming og problematiserer fokuset på ulike grupper handikappede, når budskapet er at universell utforming er for *alle*. Hun tar for seg ulike perspektiv:

Universell utforming som *idè*:

- Basert på et livsløps- og menneskerettighetsperspektiv
- Basert på funksjonalisme i både arkitektur og sosiologi

Universell utforming som *strategi*:

- Basert på brukermedvirkningsprosesser der hensikten er å få mer kunnskap om relasjonen fysisk utforming og mennesker med ulike funksjonsnedsettelse. Elvestrand påpeker her at brukermedvirkning som strategi for universell utforming viser at dette konseptet ikke er for alle, men spesielt rettet mot mennesker med funksjonshemminger.

Nørve (2009) omtaler universell utforming som bestemte kvalitetskrav til fysisk utforming.

Lid (2008) tar for seg fenomenet funksjonshemming og drøfter hvordan dette kan forstås i relasjon til universell utforming. Lid (2009) peker på at begrepet slik det forstås i NOU 2005:8 Likeverd og tilgjengelighet, er det gått fra å være et ideal til en rettsnorm som skal gjennomføres. Universell utforming er lovfestet i den nye Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (DTL), som trådte i kraft 1.1.2009 og i ny Plan- og bygningslov (PBL), der den alminnelige delen og plandelen trådte i kraft

1.7.2009. Å forstå universell utforming som rettsnorm, betyr at innholdet i begrepet *kan endres* over tid i takt med samfunnsutviklingen.

På denne bakgrunnen kan begrepet, i følge Lid (2009) forstås både som

- Politisk strategi
- Juridisk begrep.

I presentasjonen av min teoretiske ramme har jeg allerede vist til artiklene av Lid (2008/2009).

Jeg vil videre trekke fram de vitenskapelige publikasjonene som jeg mener er interessante som bakgrunnsstoff for min studie:

Samarbeidsrapport NIBR/Byggforsk 2006 *Samfunnsøkonomiske effekter av universell utforming* tar for seg muligheten for å komme frem til et generelt verktøy som kan benyttes ved samfunnsøkonomiske lønnsomhetsanalyser av universell utforming. Rapporten drøfter forholdet mellom fremkommelighet, tilgjengelighet, brukbarhet, livsløpsstandard og universell utforming, og slår fast at universell utforming inkluderer alle de andre begrepene. Likevel er fortsatt universell utforming et lite konkret begrep og det finnes ikke klare funksjons- og ytelseskrav, og det blir dermed vanskelig å beregne kostnader. Studien foreslår indikatorer for å måle nytteeffekt, mens det for å måle kostnader foreslås å skaffe kostnadsdata fra et stort antall nybyggingsprosjekter. Forskerne analyserer installasjon av heis i eksisterende boligblokker, og et helt nytt boligprosjekt. Rapporten konkluderer med at det er forholdsvis lave kostnader ved universell utforming knyttet til nybyggingsprosjekter, enn det er knyttet til utbedring av eksisterende bygningsmasse (Medby, P m. fl. 2006)

Samarbeidsrapport NIBR/SINTEF 2007 *Kostnader og virkninger ved universell utforming* påpeker at det ikke er mulig å kartlegge tilgjengelighet i eksisterende bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten. Videre mener de at det er vanskelig å tallfeste både nytte- og kostnader ved å utforme disse universelt, og at prioriteringen av hvilke anlegg som må prioriteres først, må baseres på skjønn. Ut fra dette anslår de at andelen bygg, anlegg og uteområder som er universelt utformet pr 2007, er tilnærmet null prosent (Medby, P. m.fl. 2007).

NIBR-rapport 2007:14 *Universell utforming i nye boligprosjekter. Byggebransjens erfaringer* har satt fokus på hva som hemmer og hva som fremmer universell utforming. Forskerne har lagt vekt på aktørene i byggebransjens fortolkninger og forståelser, interesser og holdninger – fremfor å detaljkartlegge hva de kan om universell utforming. Det pekes på alt allmenngjøringen, at universell utforming er bra for alle, kanskje kan bidra til større legitimitet, mens nettopp denne demokratiseringen gjør at konseptet blir et "*vagt og ullent begrep*". Det finnes motsetninger i behovene til ulike brukergrupper og det er uklart hva som forventes, noe som er med og hindrer en realisering av universell utforming. Videre peker rapporten på at aktørene mener at det kan finnes negative konsekvenser knyttet til kostnader, arealer og bygningstekniske problemstillinger. De viser til konfliktfylte avveininger mellom forvaltning av ansvar, kapital, faglig kvalitet og tidsressurser. Det nevnes også at tilgang på konkrete universelle løsninger og produkter mangler. Aktørene i byggebransjen reiser på denne bakgrunn "*tvil om hvor fornuftig og rimelig det er å gå inn for bred realisering av alle prinsippene i universell utforming*" (Vestby 2007:9). Videre pekes det på at å gå veien om nye krav kan synes lite motiverende, mens kursing og inspirerende informasjon er et mer

positivt alternativ. Gode pådrivere, god samhandling mellom aktørene og kunnskapsbygging trekkes frem som faktorer som fremmer universell utforming (Vestby, G. M. m.fl 2007).

NIBR-rapport 2009:8 *Boligkvalitet og kommunal planlegging. Erfaringer fra bruk av det kommunale plansystemet for å fremme universell utforming*. I studien gjennomgår forskeren kommunale boligsosiale planer for å se om det legges kvalitetskrav i henhold til universell utforming inn i disse planene, ev om slike kvalitetskrav er lagt inn i andre kommunale dokumenter. (Nørve, S 2009)

Som det fremgår av disse 4 rapportene er det stort fokus på samfunnsøkonomi, konkrete løsninger og strategier for å implementere universell utforming. I rapportene stilles det ikke spørsmål ved om universell utforming er *det virkemiddelet* som skal til for å lykkes med inkludering og anti-diskriminering, men byggebransjen stiller spørsmål ved fornuft og rimelighet ved å gjennomføre strategien på bred basis knyttet bl.a. til avveining av kostnader og faglig kvalitet.

Rapport *Universell utforming som kommunal strategi* kom i januar 2009, og formidler erfaringer fra arbeidet i de 17 prosjektkommunene i perioden 2006-2008. Rapporten beskriver en praktisk tilnærming til universell utforming og gir mange konkrete eksempler på løsninger. Rapporten beskriver også arbeidsmetoder, verktøy og planprosesser som er gjennomført i kommunene. I rapporten tas det for gitt at universell utforming er et gode for alle, og at det fører til et mer likestilt samfunn.

Inger-Marie Hølmebakk (2009) viser i sin studie at universell utforming som tidligere nevnt, er et av **mange** krav fra oppdragsgiver eller myndigheter. Universell utforming har dermed ikke samme hovedfokus hos prosjekterende arkitekter som det har for myndigheter eller interesseorganisasjoner. Begrepet dukket opp i arkitektutdannelsen midt på 90-tallet, men var heller ikke der viet spesiell interesse, men kom inn i den AHO som undertema til bærekraftig utvikling i år 2000. Hun peker videre på at *modell for samhandling* i prosjekteringen kan ha betydning for hvorvidt konflikter og motsetninger får utvikle seg. Det er gjort erfaringer med fagfolk som ressurspersoner i prosjekteringen og med en bred brukergruppe. Samarbeidet med den brede brukergruppen har ikke vært lett, idet det også handlet om definisjonsmakt. I artikkelen beskriver Hølmebakk at arkitektene har opplevde brukerrepresentantene "*kantete, utfordrende og til dels aggressive*" (Hølmebakk 2009:34). Hølmebakk får etter min oppfatning, frem noen kritiske refleksjoner knyttet til brukermedvirkning og konflikter rundt faglige vurderinger i en plan- og byggeprosess.

Handlingsplanen *Norge universelt utformet 2025* formidler samme syn som rapporten fra pilotkommunene, og vi kan lese følgende påstand: "*Muligheten til enkelt, effektivt og trygt å ta seg fram i samfunnet er avgjørende for å delta i arbeidsliv og sosiale aktiviteter*" (Handlingsplan 2009:5). Dette står i kontrast til funn gjort av Kjersti Vik (2008) hvor hun i sin doktoravhandling hevder at fysiske omgivelser i det offentlige rom hadde liten påvirkning på deltakelse for eldre mennesker. Vik stiller spørsmål om det først og fremst er for yngre mennesker at den fysiske utformingen spiller en rolle for deltakelse? Handlingsplanen *Norge universelt utformet 2025* trekker opp 50 tiltak som skal gjennomføres for å oppnå målet, og stiller, slik jeg oppfatter det, ikke spørsmål ved effekten av de foreslåtte tiltakene.

Dokument 3:10 (2008-2009) *Riksrevisjonens undersøkelse av adgang til samfunnslivet for personer med funksjonsnedsettelse* gir en omfattende og grundig gjennomgang av tilgjengeligheten til ulike samfunnsarenaer. I dette dokumentet fremkommer det at tilgjengeligheten for mennesker med

nedsatt funksjonsevne er mangelfull til offentlige bygg, uteområder og kollektivtransport. Videre påpekes det mangler pålitelig styringsinformasjon om status, utvikling og måloppnåelse, og en har dermed liten mulighet til å vurdere effekt av tiltakene. Jeg vil utover i oppgaven flere ganger referere til denne rapporten.

Universell utforming som fagfelt drøftes derfor tverrvitenskaplig, både nasjonalt og internasjonalt, innen ergoterapi, arkitektur og planfaglige miljø. Ved søk i databasen PubMed får en opp uttallige treff ved å bruke søkeordene universal design, inclusive design, participation og built environment, men ingen når en kombinerer søket med urban planning eller urban design. I den norske databasen Bibsys fremkommer over 400 dokumenter som omfatter rapporter, foredrag, artikler og bøker om universell utforming av et bredt spekter, fra lyssetting i skoler til parkanlegg.

Jeg mener at jeg har rimelig god oversikt over de mest sentrale publikasjonene og går derfor ikke videre inn på dette.

Det kan også nevnes at Husbanken, flere kommuner og interesseorganisasjoner har utarbeidet materiell, veiledere og sjekklister for universelt utformede tekniske løsninger innen forskjellige områder.

3.5. Hverdagsliv og identitet

Som nevnt innledningsvis er jeg opptatt av praksiser, det levde livet – som også kan kalles hverdagslivet. Samtidig er jeg opptatt av menneskers selvforståelse og stedsidentitet. Hvordan påvirker det daglige livet måten vi oppfatter oss selv på – og har dette noe som helst med sted å gjøre?

Turid Moldenæs (2006:7) som har studert identitetskonstruksjon i lokalsamfunn, hevder: *“Fortellinger skaper bilder hos andre og en selv, og de gir selvtilit til menneskene i et samfunn som har en positiv fortelling å fortelle.”* Hun drøfter den betydning som fortellingene har for den kollektive identiteten i Båtsfjord og Vardø. Kollektiv identitet handler, i motsetning til individuell identitet, om den forståelse som en gruppe – stor eller liten, har av seg selv. Dette kan være mer eller mindre felles oppfatninger og abstrakte ideer om hvem man er eller ønsker å være, og hvem man ikke er.

Identitet er et nøkkelement i den subjektive virkeligheten, og et fenomen som har sitt utspring i dialektikken mellom individ og samfunn (Berger og Luckmann 2006). Videre sier Berger og Luckmann (2006) at identitet blir uforståelig om den ikke relateres til verden. Identitet skapes og modifiseres i samspill og relasjoner. Forfatterne hevder at alle samfunn har sin historie der det har dukket opp spesifikke identiteter, eller identitetstyper som man kan kjenne igjen i enkelt tilfeller.

Moldenæs (2006) sier at for å kunne fortelle hvem en er, trenger en et navn og et meningsinnhold knyttet til dette navnet. Berg og Dale (2004) gir også til kjenne en konstruktivistisk forståelse av stedsbegrepet, og peker på at mennesker og steder utvikler identitet i samspill der identitet skapes og utvikles hele tiden. De viser til Rose (1995) som sier at mennesker kan identifisere seg med et sted, mot et sted eller de kan la være å identifisere seg med et sted. Videre mener Rose (1995) at det er ulike geografiske nivåer for identifikasjon: lokalt, regionalt, nasjonalt og globalt.

Bryne og innbyggerne her vil forholde seg til forestillinger på flere nivå, globalt, knyttet til Stavanger-regionen eller Jær-regionen og stedet Bryne. Moldenæs (2006) peker på at det er gjennom fortellinger at mening skapes og sosiale identiteter konstrueres, og innbyggerne i Bryne vil ut fra dette ha fortellinger om både stedet, om Jæren og om Stavanger-regionen, samt forholdet til Europa og verden. Alle disse forestillingene bidrar til å konstruere deres kollektive identiteter som er influert av stedene på ulike måter.

Marianne Horsdal (2005) bruker begrepet medborgerskap, og peker på at dette begrepet inneholder både demokratiske rettigheter, men også identitet og tilhørighet i et samfunn. Deltakelse i ulike kollektive fellesskaper der sosial interaksjon og kommunikasjon praktiseres, fører til identitetsfølelse og medborgerskap. Kulturelle og sosiale koder i den bestemte konteksten, blir overført og lært, og er med på å skape tilhørighet til fellesskapet. Gjennom hele livet deltar en i ulike sammenhenger, og man kan oppleve samspillet i disse sammenhengene som både åpne og lukkede, noe som igjen kan påvirke selvforståelsen på ulike måter. Felles for identitetskonstruksjonen, som også Moldenæs (2006) hevder, er likevel at en deltar i mangfoldige sosiale og kulturelle sammenhenger, der fortellinger bidrar til å konstruere vekslende kollektive identiteter. Horsdal (2005) peker på det flyktige i gruppedannelsene, det er ikke lenger stabile og avgrensede mønstre. I dag er de fleste mennesker involvert i mange flere fellesskaper enn tidligere, men for et kortere tidsrom, for eksempel ved at vi skifter arbeidsplass oftere. Hun mener at dette medfører større fokus på hvilke

fellesskaper vi vil være en del av, og hvilke kulturelle fortellinger vi vil forstå oss selv gjennom. Identitet og medborgerskap blir ut fra dette en dynamisk prosess hvor fortellinger og sosial praksis gjennom deltakelse påvirker hverandre.

Å være medborger innebærer, blant annet, i følge *Budapest Deklarasjonen* (Horsdal 2005:118) at menn og kvinner er i stand til å ta aktivt del i det offentlige liv og på ansvarlig måte forme deres egen og samfunnets utvikling. Begrepet samfunnsdeltakelse nyttes i norske utredninger og lovverk som handler om universell utforming, og jeg oppfatter at begrepet samfunnsdeltakelse har slektskap med begrepet medborgerskap. Som nevnt i kapittelet om universell utforming, mener jeg at samfunnsdeltakelse i "norsk" forstand handler om å leve hverdagslivet. I tillegg er det en dimensjon som handler om å være en aktiv borger, og som en av informantene uttrykte det:

"Det er jo egentlig at du sjøl trur du kan bety en forskjell, og derfor er det vits i å sei eller gjer noe – det er vits i å være med i frivillighetssentralen eller i politikken, i kirken eller på bedehuset, eller i fritidsklubben. For du kjenner at du både får og du gir. Eg tenker at det er samfunnsdeltakelse"

Medborgerskap og samfunnsdeltakelse har derfor, vil jeg hevde, stor betydning for både personlig, men ikke minst kollektiv identitet. For å kunne delta i samfunnet og bli en medborger, må de fysiske omgivelsene være utformet slik at du ikke møter hindringer og barrierer. Identitet utvikles gjennom aktiviteter og sosiale praksiser på stedet, og er helt nødvendig for nettopp medborgerskap og samfunnsdeltakelse. Det er også dette universell utforming handler om, eller kanskje en skal si: burde handle om? Universell utforming blir heller ikke bare en fysisk utforming av omgivelsene, men også en mental endringsprosess der alle mennesker blir medborgere og deltar i samfunnet ut fra sine forutsetninger.

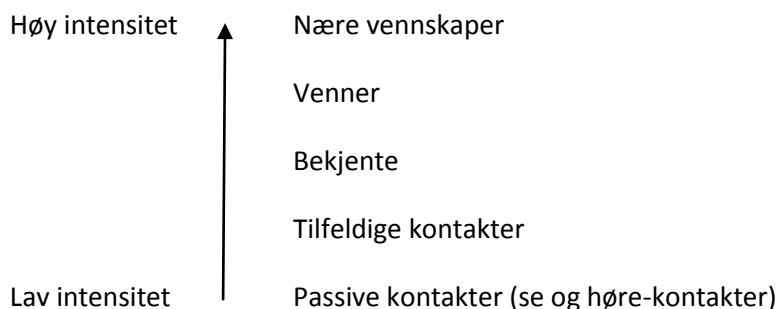
Marianne Gullestad (2002:219) skriver om å høre til et sted. Hun spør: *"Hva betyr det i dag å dele et sted, og hva er betingelsene for at det å dele et sted skal føre til sosiale fellesskap? Hvordan knyttes mennesker til steder på en måte som gir dem tilhørighet?"* Gullestad (2002) viser at hjem og lokalsamfunn var sentrale konstruksjoner som ramme rundt familieliv. Lokalsamfunnet har imidlertid endret betydning de siste 50 årene. Kvinnene gikk ut i lønnet arbeid, og de sosiale båndene i nabolagene ble dermed betydelig svekket. Utover 1980- og 90-tallet ble barna også mer fraværende, de gikk i barnehager og skolefritidsordninger, den såkalte institusjonaliseringen i samfunnet økte. Medlemmene i en familie deltok mer og mer hver for seg på ulike arenaer som var utenfor nabolaget, en utvikling som bare har forsterket seg. Gullestad (2002:229) fremlegger en tese der *"de materielle og organisasjonelle betingelsene for å utvikle mangetrådete sosiale bånd mellom medlemmer av ulike hushold har endret seg dramatisk, og de nåværende betingelsene ser ikke ut til å favorisere lokal basert sosial tetthet, mangetrådete sosiale bånd, uformell informasjonsflyt, praktisk hjelp og sosial kontroll."* Hun trekker frem som en konsekvens av dette, at nabolaget marginaliseres som sosialt rom i konkurranse med sosiale nettverk på tvers av steder. Identiteter knyttet til nabolag og lokalsamfunn er derfor betydelig svakere, hevder hun.

Gullestad (2002) hevder videre at lokalsamfunn og nærmiljø er erstattet av begrepet hverdagsliv. Fordelen med å bruke begrepet hverdagsliv, er at det muliggjør bevegelse på tvers av steder og institusjoner, med utgangspunkt i hjemmet. Hverdagsliv omfatter bevegelse mellom hjem, arbeidssted, skole og alle de andre institusjonene som utgjør de daglige rundene. Hverdagslivet er det personlige, det uformelle, som ligger utenfor byråkratisk kontroll og går på tvers av både institusjonelle og substansielle felt (Gullestad 2000).

Slik jeg tolker Marianne Gullestad her, så mener hun at sosiale fellesskap og tilhørighet ikke er knyttet til nabolaget og nærmiljøet, men i større grad til de arenaene der *folk møtes på tvers* av nabolag og nærmiljø. På bakgrunn av dette vil jeg mene at sentrumsområdene i en liten by blir viktige arenaer for å leve hverdagslivet. Her møtes man, tilfeldig eller planlagt, man kan være alene eller sammen med noen, her er tog- og busstasjon som kan sørge for transport, her er butikker, kafeer, service, kultur og opplevelser.

Jan Gehl (2007) deler aktivitetene som foregår ute i byrommene inn i 3 kategorier: Nødvendige aktiviteter, valgfrie aktiviteter og sosiale aktiviteter.

De nødvendige aktivitetene omfatter f. eks det å gå til skolen, gjøre innkjøp, vente på bussen og blir utført selv om omgivelsene ikke er optimalt utformet. For noen mennesker kan det likevel være slik at de fysiske omgivelsene skaper barrierer selv for disse nødvendige aktivitetene jf Riksrevisjonens dokument nr 3:10. De valgfrie aktivitetene er det man gjør fordi man har lyst, og som forekommer der de ytre fysiske rammene er gode. Gehl (2007) hevder at de nødvendige aktivitetene foregår i samme omfang uavhengig av kvaliteten på de fysiske omgivelsene, mens derimot de valgfrie aktivitetene stiger betydelig når uterommene har høy kvalitet. Sosiale aktiviteter er aktiviteter som forutsetter at flere mennesker er til stede i fellesrommene. Han trekker frem sosiale kontakter med ulike grader av intensitet:

Figur 7 Ulike grader av intensitet i sosiale kontakter

Gehl (2007) peker på at livet i de felles sosiale byrommene overveiende er passive, se og høre-kontakter. Likevel sier han: *”Men også disse beskedne kontaktformer innebærer dog kvaliteter og muligheter av betydelig verdi, både som selvstendig kontaktform og som forutsetning for mer utviklede kontaktformer”*(Gehl 2007:13).

Å utforme sentrumsområdene på en måte som fremmer deltakelse og medborgerskap, vil derfor kunne bidra til kontaktformer som gir tilhørighet og identitet for alle som bruker disse. Som Moldenæs (2006) peker på, er bilder og forestillinger med på å skape identitet, og jeg vil mene at en selvoppfatning som medborger, kan være avhengig av både reell deltakelse og forestillinger om *”se- og høre aktiviteter”* i fellesrommene i sentrumsområdene.

3.5. Oppsummering teoretisk ramme

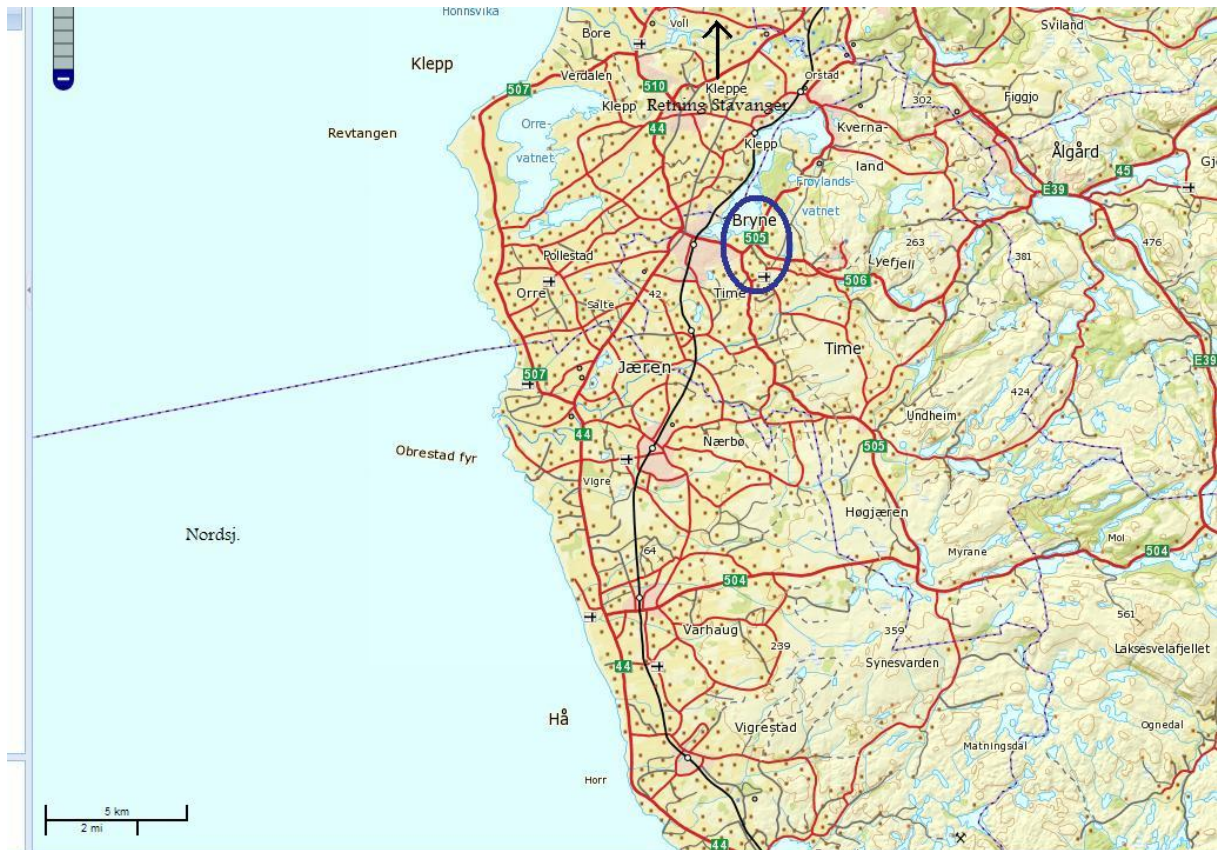
Teorien jeg har valgt for oppgaven min favner flere sider ved et sted eller et lokalsamfunn, og er uttrykk for at omdreiningspunktet er relasjonen menneskelig aktivitet og forestillinger knyttet til fysiske omgivelser. Som ergoterapeut kjenner jeg dette igjen fra grunnleggende teori i ergoterapifaget. Det er likevel mange nye aspekter i de teoriene jeg har valgt å bruke, spesielt i å forholde seg til et gruppe- og befolkningsnivå. Omdreiningspunktet jeg vil utforske og gå i dybden på, trekker derfor inn ulike teorier fra ulike fag.

Universell utforming som fagområde er i en tidlig fase som forskningsfelt, og det er derfor interessant å sette dette begrepet inn i nye teorier, ved hjelp av en case-studie. På den måten håper jeg å oppdage ny viten og få dypere forståelse.

4.0 Egen studie – søkelys på Bryne på Jæren

4.1. Om Jær-regionen, Time kommune og Bryne

Time kommune ligger midt på Jæren, og grenser mot Klepp, Sandnes, Gjesdal, Bjerkreim og Hå kommuner. Disse kommunene danner sammen med Sandnes, Stavanger, Randaberg og Sola kommuner det som kalles Jær-regionen.

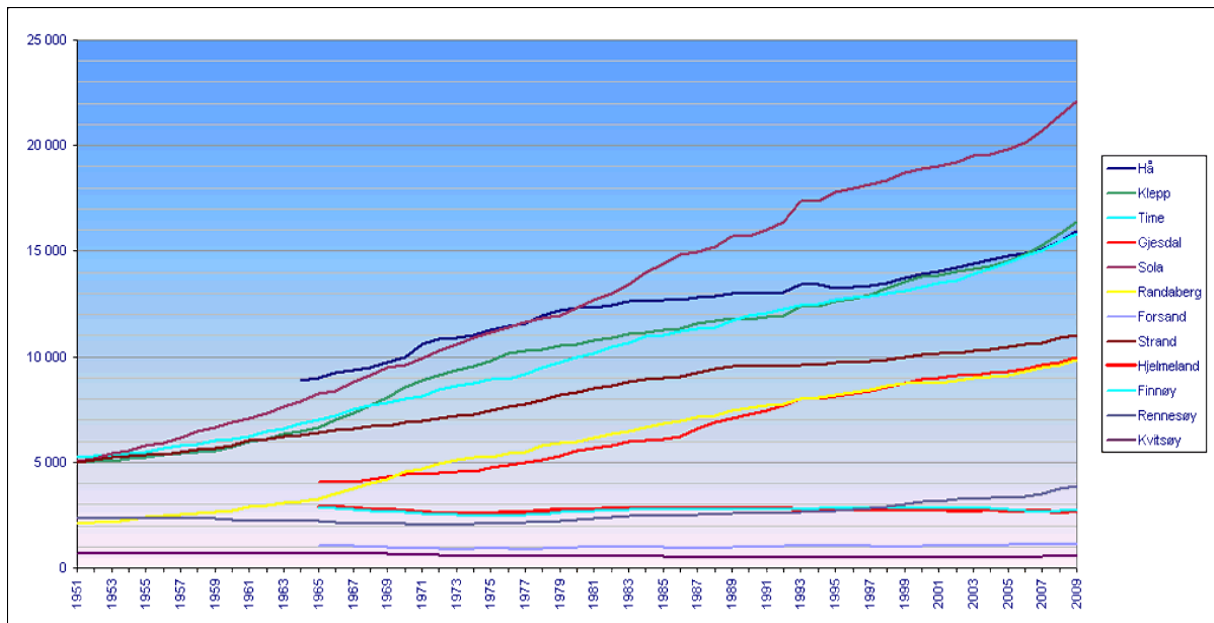
Figur 8 Kart over Jæren

Stavanger ligger helt i nord, og er den største byen med ca 122 000 innbyggere. De 8 kommunene har en samlet befolkning på 275 000. (Kilde: Stavanger statistikken)

I følge Statistiske sentralbyrå (www.ssb.no) er det en ung befolkning som preger Jær-regionen. Her heter det: *"Innbyggerne i omlandskommunene til de største byene har også en lav gjennomsnittsalder, og ofte enda lavere enn den er i byene. Jæren med nabokommuner skiller seg ut med en særdeles ung befolkning. Syv av de åtte Jæren-kommunene er blant de ti i landet med lavest gjennomsnittsalder, og Stavanger ligger ikke stort høyere, med 37 år."*

Befolkningen øker på sørvest-landet og hele Rogaland fylke hadde en vekst på 1,9 %, mens landet som helhet hadde en vekst på 1,3 %. Av dette utgjorde netto innflytting over 4700 innbyggere i 2008. (www.ssb.no). Befolkningen i Rogaland har derfor større vekst enn alle landets fylker. (Kilde: Stavangerstatistikken)

Time er den fjerde største landbrukskommunen i Rogaland. Bryne ligger i Time kommune, 3 mil sør for storbyen Stavanger.

Figur 9 Befolkningsutvikling 1951-2009 Jærregionen

Time kommune har ifølge egne nettsider (www.time.kommune.no) et areal på 182 km². Av dette er 13 km² vann og 68 km² jordbruksareal. I den vestre delen finner vi det typiske, flate jær-landskapet med det meste av jordbruksareala. Mot øst er landskapet kupert og variert med lynghoi og noe skog og beite, og med vann og bekker innimellom.

Bryne ligger 25 minutter med tog fra Stavanger, og de siste årene befestet sin posisjon som regionalt senter og "byen på Jæren". Byen har ca 8 200 innbyggere, og Time kommune har pr 1.1.2010 i overkant av 16 000 innbyggere.

Befolkningsutvikling 1997-2009 Time kommune

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Fødselsoverskudd	124	106	142	140	131	110	128	127	126	115	148	179	157
Nettoflytting inkl. inn- og utvandring	-35	32	71	34	-43	204	144	162	218	125	263	190	85
Folketilvekst	89	138	213	174	88	314	272	289	346	241	411	377	241

Figur 10 Befolkningsvekst i Time kommune

Prognosene over befolkningsveksten fremover viser en forventet en økning opp til 19 400 innbyggere i 2018 (Kommuneplan 2007-2018) og opp til 22 000 innbyggere i 2030 (www.ssb.no).

Ytterligere statistikk fra Statistisk sentralbyrå viser at gjennomsnittlig bruttoinntekt pr innbygger over 17 år i 2007 var 27 000 kroner over landsgjennomsnittet, at andel sysselsatte i offentlig forvaltning var 5 % lavere enn landet og dermed 5 % høyere enn resten av landet i privat sektor. Tall fra 2001 viser at i Time kommune bor 2,5 % i blokk, mens 83,2 % er bosatt i bolig bygd etter 1961. Sannsynligvis ville det vært en høyere prosent andel i dag som bor i blokk, da tilgangen på blokkleiligheter har økt betraktelig etter 2001. I 2007 var 7,7 % av den yrkesaktive befolkningen mellom 16 og 66 år uføretrygdet i Time kommune, på landsbasis er dette tallet 10,2 %. Tilsvarende var 79 % i alderen 15-74 år med bosted i kommunen, sysselsatte, mot 72 % på landsbasis (www.ssb.no).

Statistikken tegner derfor samlet sett et bilde av en ung, relativt velstående og aktiv befolkning som bor i Time kommune.

Eneste byen er Bryne, som er administrasjonssentrum og har gode servicetilbud på de fleste områder. Andre tettsteder er Lye, Kvernaland og Undheim.

Bryne er vokst fram som stasjonsby ved Jærbanen som kom i 1878. Sentrale institusjoner og bedrifter ble etablert: Bedehuset Saron (1878), Jæderens Uldvarefabrikk (1898) og Jæderen Meieri (1898) (www.time.kommune.no). Den første reguleringsplanen for Bryne ble vedtatt i 1898 (Kommunedelplan for Bryne 2007-2018:31). Sven Taksdal skriver om endringen fra lynghei til by (Taksdal 1936:175), og forteller hvordan Time heradstyre i 1880 og 90-årne holdt igjen for poståpneri og bygningslovgiving, som følge av de dårlige tidene som da hersket på bygdene. En var redd for "fattiglemmer i haugevis til stasjonsbyen" (Taksdal 1936:176). Utover 1900 bedret levekårene seg. Industri med utgangspunkt i smier utviklet seg som følge av nye i behov landbruket. Ploger, fôrhøstere, slåmaskiner blir produsert og solgt i både for inn- og utland. Skoler etablerte seg her: Meieriskole fra 1906 og Rogaland Lands gymnas fra 1924. Bryne vokste fram som byen på Jæren handel, verksteder, banker, pensjonat, leger, tannleger og advokater (www.time.kommune.no).

Time kommunestyre vedtok i juni 2000 at Bryne skulle ha bystatus fra 1.januar 2001. Bryne tilbyr et variert utvalg innen både lag-/foreningsliv og shopping (www.brynebyen.net).

Arbeid med ny kommuneplan for perioden 2011-2022 pågår nå. Planutkastet favner mange tema som spenner fra folkemengde og arealbehov, samferdsel, energi og klima, helse i planlegging og samfunnstrygghet. Utkastet sendes på høring i sommer, og endelig politisk behandling er planlagt våren 2011.

I utkastet er det et eget kapittel om helse i planlegging. Her setter en fokus på hva omgivelsene betyr for folkehelsen, og meisler ut noen viktige tiltak:

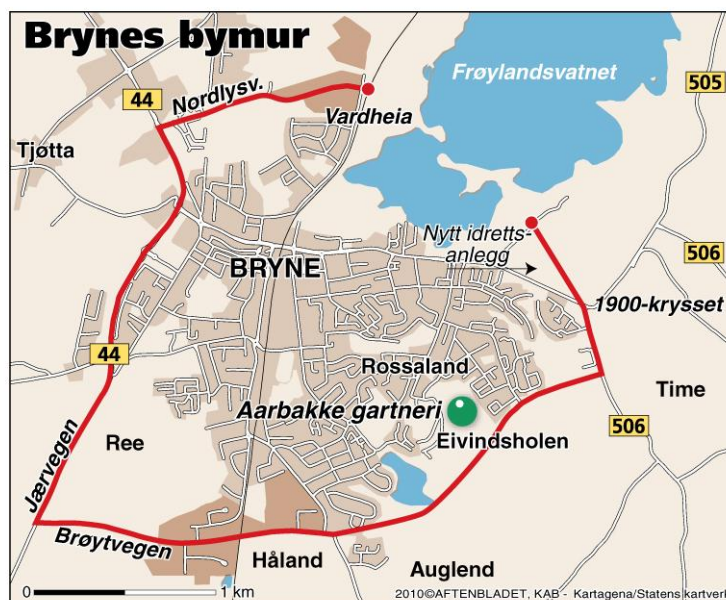
- Å legge til rette for fysiske aktivitet
- Å legge til rette for sunne levevaner
- Å regulere inn gode uteplasser i fri- og boligområdene

Universell utforming blir omtalt spesielt, og kommunen ser dette som viktig i hele planarbeidet. Videre heter det: "Men kanskje særskilt innan tema samferdsle, natur/friluftsliv og tilrettelegging av

bustadområde. Det handlar om å sjå utfordringa perspektivet som universell utforming gir, heilt frå det enkelte bustadområde, til butikk, busshaldeplass, gang- og sykkelveggar, skular, kyrkja, osv” (Kommuneplan for Time 2011-2022, Planutkast. 2010:20).

Det er interessant at en ser det fysiske miljøet i relasjon til helse, og slik jeg tolker det, i relasjon til muligheter for deltakelse i hverdagslivet, selv om det ikke eksplisitt blir uttrykt.

Det er satt opp en grense for hvor langt ut utbyggingen av Bryne kan gå (se Figur 11 Brynes bymur). Det er innenfor denne grensen at byen skal holde seg, jordbruksjord utover dette skal ikke bygges ned. Bryne sentrum er ellers ikke omtalt i denne planen utover å vise til sentrumsplanen fra 2007, og det fremkommer derfor ikke planer om oppgradering eller helhetlig universell utforming i byen.

Figur 11 Brynes bymur

Et par tiår fremover vil det fortsatt være mulig å bygge nye boliger, både ved å fortette ytterligere og ved å ta i bruk både dyrka og udyrka mark. (Sveen, Stavanger Aftenblad 29.4.2010). Kartet viser grensene for hvor langt Bryne pr i dag planlegges utbygget fremover mot 2022.

4.2. Pilotprosjektet i Time og Klepp kommuner

Regjeringen vedtok i 2004 den første handlingsplanen for økt tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne (2004). Planen inneholdt mange tiltak, og tiltak BU 31 "Styrking av universell utforming i kommunal virksomhet" var utgangspunktet for miljøverndepartementets satsing på pilotkommuner.

Time kommune inngikk et samarbeid med Klepp kommune og søkte i 2005 om midler for å bli med i pilotprosjektet. Kommunen hadde fått en del innspill fra brukere, og hadde fått en generell forståelse av at det var vansker og hindringer i miljøet for personer med funksjonsnedsettelse.

Prosjektet ble organisert med felles prosjektleder, arbeidsgrupper med 6 deltakere fra begge kommuner, samt styringsgruppe med politisk representasjon fra begge kommuner. Arbeidsgruppene var bredt faglig sammensatt. En rapporterte jevnlig til styringsgruppen og la fram både søknader og rapporter til miljøverndepartementet for politisk behandling i både Klepp og Time kommunestyre. Prosjektlederen var også i begge kommunestyrer og orienterte om prosjektet.

Den faglige delen ble ivaretatt både av fagfolk som var ansatt i kommunene og av brukerne som bidro med sin erfaringsbaserte kompetanse. I prosjektgruppen ble det spesielt i begynnelsen diskutert heftig, forteller deltakerne, og prosjektgruppen ble derfor motoren i prosjektet som ble avsluttet i 2008.

Rapport fra pilotprosjektet i Klepp og Time kommuner datert 6.10.2008 gir et omfattende bilde av prosjektarbeidet. Følgende "søylar" har vært bærende:

- Bevisstgjøring
- Informasjon og kompetanse
- Konkrete prosjekt

Flere medarbeidere i kommunen har fått skoloring og økt kompetanse, det er utviklet konkrete veiledere og både politikere og fagfolk har fått økt bevissthet om universell utforming.

Time og Klepp er i ettertid utnevnt til ressurskommuner og bidrar med inspirasjon, råd og veiledning til andre kommuner.

4.3. Byutviklingsprosjektet

Time kommunestyre vedtok, som nevnt, 20.6.2000 i sak 035/00 at Bryne skulle endre benevning fra tettsted til by fra 1.1.2001. Vedtaket kom etter initiativ fra Bryne Handelsforening, som også tidligere hadde fremmet forslaget uten å nå frem. Bystatus var noe kommunestyret kunne vedta, en trengte ikke noen form for godkjenning fra overordnede myndigheter. I saksframstillingen viser rådmannen til Rogaland fylkeskommune sin "*Fylkesdelplan for langsiktig byutvikling på Jæren*" der Bryne skal styrke sin rolle som regionalt senter. Videre pekes det på at bykjernen er avklart, jernbane- og busstasjon er nylig renoveret, og det er lagt til rette for blokkbebyggelse i byen.

Som en følge vedtaket om bystatus ble det opprettet et eget byutviklingsprosjekt i 2002. Byutviklingsprosjektet engasjerte mange aktører i ulike prosjektgrupper som spant seg fra fokus på Bryne sentrum via Brynehistorier til Fritz Røed skulpturpark. Prosjektet pekte ut kultur, vann og mat som uttrykk for Bryneidentitet. Bykonferansen ble etablert, og har vært arrangert i november hvert år etter dette. Prosjektet ble avsluttet og aktivitetene knyttet til byutvikling ble lagt inn under Time kommune fra 2008. I 2009 har det vært jobbet med delprosjektene: friområde i sentrum, utvikling av Storgata, Fritz Røed skulpturpark, lysfestival og glasskunst i Bryne kirke. Nærings sjef i Time kommune, Ingrid Roth, informerer om at det er søkt om regionale utviklingsmidler (RUP) til å gjennomføre en stedsanalyse før en går videre med disse tiltakene.

4.4. Oppsummering og situasjonsbeskrivelse

Bryne har de siste 10 årene vært i rivende utvikling fra bygd til by. Dette vises blant annet ved at en har fått kjøpesenter, høyhus, blokkbebyggelse sentralt, en stort vare- og tjenesteutvalg, mer kunnskapsbaserte bedrifter. Et eget byutviklingsprosjekt har vært igang, og har satt viktige fremtids temaer på dagsorden. I perioden 2005-2008 var Time/Klepp med som parkommuner i det nasjonale pilotprosjekt om universell utforming. Denne prosjektperioden har falt sammen med at store utbygginger er planlagt og gjennomført på Bryne. Time kommune har lagt føringer i reguleringsplanene for at utbyggingene skulle være universelt utformet ute og inne.

Rapporten fra Time og Klepp kommune viser at universell utforming er blitt et kjent begrep blant sentrale politikere i Time kommune, hos næringsutviklere og prosjektledelse. Det kommer imidlertid også fram at universellutforming ikke har vært koblet til byutviklingen. Dette har vært to parallelle løp. Det er ingen av aktørene, slik jeg oppfatter dem, som mener at det å utforme sentrumsområdene universelt er en del av byutviklingen. Pilotprosjektet har vært aktivt inne på detaljnivå i konkrete utbyggingsprosjekt, da gjerne representert ved kompetente brukerrepresentanter.

Arbeidsgruppene har vært bredt tverrfaglig sammensatt, det har vært spennende diskusjoner og nytenkning omkring temaet universell utforming. I de kommunale plandokumentene er universell utforming kommet inn som et tema som skal ivaretas. Det er utarbeidet detaljerte veiledere som alle utbyggere må følge.

Imidlertid er det ikke tenkt universell utforming av sentrumsområdene som helhet – det er stykkevis og delt, noe en ser f. eks på ledelinjen som brått begynner og brått slutter.

Det er heller ikke kommet frem, slik jeg oppfatter det, refleksjoner om hvordan den fysiske utformingen påvirker trivsel, livskvalitet eller samfunnsdeltakelse.

Byutviklingsprosjektet har også engasjert mange og i langt større grad vært opptatt av identitetsskapende prosesser f. eks ved å få fram typiske Bryne-historier. Kultur, mat og vann ble pekt ut som uttrykk for Brynes identitet, men er så vidt jeg kan forstå, i liten grad fult opp? Det er positivt at tiltak knyttet til byutviklingen fortsetter, og at fokuset rettes *utover* fysiske, strukturelle forhold.

Utkast til ny kommuneplan for Time kommune 2011 – 2022 er, som allerede nevnt, nylig lagt fram til politisk orientering. Planen trekker i liten grad inn sosiale eller kulturelle aspekter ved byutviklingen,

men ser dette først og fremst som strukturelle forhold og regulering av knappe arealer. Det vises til sentrumsplanen for Bryne 2007-2018 når det gjelder utvikling av Bryne. Det gjøres ingen vurderinger av Bryne som attraktiv by for et stort omland, eller hva det vil innebære å være regionalt senter. Planen innebærer slik jeg leser den, i hovedsak en forståelse av stedet som *location*, eventuelt noe *locale*, se kapittel 3.1. Jeg stiller spørsmål om hva som er grunnen til dette? Handler plan- og utviklingsarbeid av Time kommune og Bryne i hovedsak om de materielle forholdene?

5.0. Presentasjon og drøfting av funn i lys av teori

Jeg vil i dette kapitlet drøfte min funn fra observasjoner, intervjuer, samtaler og dokumentstudier i lys av teori og nasjonale dokumenter, samt fra egne refleksjoner. Datamaterialet har vært rikt, og har gitt meg mulighet til å forstå meningsdannelsen fra ulike ståsted og kilder.

5.1. Byutvikling på Bryne

Stedsutvikling handler, kort fortalt, om å se fysiske omgivelser, sosiale og mentale prosesser som flere sider av samme sak. En er opptatt av hvordan livet utfolder seg i ulike miljø, og hva som skal til for å skape bedre mulighet for aktivitet og deltakelse.

Byutviklingsarbeidet som er gjennomført i Bryne har mange likhetstrekk med hva stedsutvikling innebærer. Som nevnt i kapittel 3 kan begrepet favne vidt. Vi finner igjen estetikk og fysiske omgivelser, identitetskonstruksjon, brede mobiliseringsprosesser og fokus på både kultur og næring.

Olav Hetland, leder i Bryne Vel (2008), presenterte sine tanker om byutvikling på Bryne på byutviklingskonferansen 14.11.2008. Her pekte han på at det første byutviklingstiltaket på Bryne kom i 1919 da privatpersonen L. Bellesen solgte en sentral tomt i Bryne til kommunen som ledd i forhandlinger om kloakkutslipp. Bellesen stilte som vilkår at det aldri skulle bygges på tomten, men opparbeides torg. I boka om Time Herad forteller Sven Taksdal at: *"sume totte det var litt vel flott med torg på Bryne, men nå ser alle kor turvande torget er"* (Taksdal 1936:192). Hetland gir mange konkrete eksempler på hvordan Bryne har utviklet seg gjennom et samarbeid mellom offentlige og private aktører, og han sier i sitt innlegg: *"Poenget med eksemplene er å vise at all byutvikling er en endringsprosess med mange ulike tiltak; en kultur for endring og kreativitet er det sentrale kjennetegn på en god byutvikling."* Hetland er opptatt av videre byutvikling på Bryne, og spesielt rekreasjonsområdet Sandtangen. Han peker på at området må oppgraderes på en universelt tilrettelagt måte, og ser, slik jeg tolker det, universell utforming som en naturlig del av byutvikling.

Universell utforming har ikke vært noe tema utover dette i byutviklingsprosjektet.

Universell utforming som del av byutviklingen

I sluttrapporten til Miljøverndepartementet datert 6.10.2008 redegjør Time og Klepp kommune for status i arbeidet med universell utforming som prosjektet har ledet frem til. Begrepet har fått stort fokus og er med i alle overordna kommunale planer innen et bredt spekter. Kommunene legger vekt å være inkluderende lokalsamfunn. Tydelig oppslutning både politisk og administrativt, om universell utforming som strategi for å oppnå dette, framkommer blant annet i politiske vedtak. I prosjektperioden er det gjennomført en rekke tiltak, spesielt i forhold til kompetanseheving, bevisstgjøring av ulike aktører og i forhold til konkrete nybyggingsprosjekt, blant annet i Hetlandskvartalet. Kommunene konkluderer med at prosjektet har gitt mange positive resultater, både i form av økt bevisstgjøring, kompetanse og i konkrete, universelt utformede nybygg. Dette bekreftes av et stort flertall av intervjupersonene, og det synes å være bred enighet om at pilotprosjektet har vært vellykket.

Rapporten knytter ikke sammen prosjektet i universell utforming sammen med byutviklingsprosjektet, noe som bekreftes av intervjupersonene. Dette har vært to parallelle løp, selv om de delvis faller sammen i tid i årene 2005-2008. Det er likevel oppnådd gode resultater i begge prosjektene, mener kommunen.

Hvorfor spør jeg likevel om hvordan universell utforming kan bli en del av by- eller stedsutvikling?

Fordi jeg er opptatt av om den fysiske universelle utformingen gir bedre muligheter for deltakelse. Et steds/byutviklingsprosjekt skal ha fokus på **både** fysiske rammer og på menneskelig aktivitet eller praksis.

I Dokument nr 3:10 (2008–2009) Riksrevisjonens undersøkelse av adgang til samfunnslivet for personer heter det:

”For brukerne er det summen av barrierene som hindrer dem i å delta på lik linje med andre. Samtidig kan én enkelt barriere utgjøre forskjellen mellom deltakelse og utestengelse”. ” (Dokument 3:10 (2008-2009): 60).

Pilotkommunene er klare på at *inkluderende lokalsamfunn* er målet. Jeg savner likevel refleksjoner om hva dette innebærer, utover den fysiske tilgjengeligheten. I Riksrevisjonens rapport dokumenteres det at tilgjengeligheten til sentrale samfunnsarenaer er mangelfull for personer med nedsatt funksjonsevne. Det fremkommer også at:

”I dag mangler de berørte departementene jevnt over informasjon om status, utvikling og måloppnåelse når det gjelder tilgjengelighet.(...) Uten at det framskaffes bedre og mer pålitelig styringsinformasjon, mangler grunnlaget for å vurdere hvilke tiltak som gir den ønskede effekt. Til nå er det i liten grad synliggjort hvilke konkrete forbedringer i tilgjengeligheten som er forventet som resultat av satsning innen det enkelte området” (Dokument 3:10 (2008-2009): 60).

Slik jeg tolker Riksrevisjonen her, så finnes det ikke dokumentert kunnskap om effekten av universell utforming av samfunnet. Det er, ut fra samme rapport, igangsatt et arbeid på statlig hold for å utvikle indikatorer for tilgjengelighet, noe som kan bidra til at effektene blir mer målbare. Mange vil hevde at det er nok å se seg rundt, så oppdager vi at mangelfull tilgjengelighet hindrer deltakelse. Å dokumentere dette kvantitativt på et aggregert nivå, krever mer omfattende prosedyrer. Evalueringstiltak gjennom brede mobiliseringsprosesser i stedsutvikling kan være et alternativ for å få mer kvalitative tilbakemeldinger på effekten av universell utforming.

Stedsutviklingsprosesser slik jeg opplever dem beskrevet, mener jeg vil gi et bredere grunnlag for å utvikle omgivelser som fremmer aktivitet, deltakelse og livsutfoldelse. De menneskelige, sosiale prosessene får større plass, slik jeg ser det, og nettopp *summen av barrierer* kan overvinnes. Pilotkommunene har lagt ned et betydelig arbeid i å utvikle standarder for hvordan et fysisk miljø skal utformes universelt, men kunne kanskje i enda større grad vurdert hvordan menneskenes muligheter for samfunnsdeltakelse blir ivaretatt?

Jeg er videre opptatt av at den universelle utformingen må få et helhetlig preg, at det er sammenheng mellom busser og holdeplasser, perronger og venterom, torg og gater. Den universelle utformingen må gå igjen gjennom hele miljøet, og være en integrert del av områdets visuelle uttrykk. Jeg undres om og hvordan mulighetene for mer helhetlige løsninger kunne komme til uttrykk

gjennom en stedsutvikling der faktorer som sosiale og kulturelle prosesser i tillegg til helhetlige fysiske løsninger var en del av fokuset?

Pilotprosjektet har vært gjennomført i en tid der Bryne har vært i betydelig endring, og byen er på mange måter i et "endringsmodus". Befolkningen ser at byen vokser, får nye funksjoner, flere folk og en betydelig utbygging. Kan det tenkes at målene om samfunnsdeltakelse og likestilling vil finne bedre grobunn her, i en by som er i omstilling, enn i en bygd preget av forutsigbarhet og stagnasjon? Er en forutsetning for bred samfunnsdeltakelse et urbant bymiljø? Og vil strategien universell utforming være et urbant fenomen?

Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 6.0 Konklusjoner og oppsummering.

5.2. Fra ruralt bygdesamfunn til urban småby?

Hva er de rurale og urbane materielle uttrykk, praksiser og forestillingene av Bryne? Er det slik at vi har en kollektiv oppfatning av hvordan byen og folkene er? Eller er det, som Berg og Lysgård (2004) hevder: at det er glidende overganger mellom det rurale og det urbane, også på Bryne?

Som nevnt tidligere, har landbruket stått sterkt på Jæren siden oppdyrkingen startet på 1800-tallet. Det er også denne næringen som la grunn for en sterk mekanisk industri der produksjon av landbruksmaskiner var kjerneprodukter. Ruralitet ble tidligere i stor grad forstått ut fra et bestemt næringsliv/ produksjon, mens en i dag har mer fokus på forbruk /konsum, levestil og livsstil. (Berg og Lysgård 2004) Et eksempel på denne tidligere forståelsen kan være Kvernelands Fabrikk som ble grunnlagt i 1879 med produksjon av ljàer. I dag eksporterer Kvernelands Fabrikk jordbruksutstyr som ploger, harver og svanser over hele verden. (www.kverneland.com)

Flere andre mekaniske bedrifter ble etablert sentralt i Bryne, grunderånden var sterk, og mange mennesker jobbet etter hvert i disse industribedriftene. I kommuneplanen for Time 2007-2018 slår en fast at arealkrevende og industriretta virksomhet skal få etablere seg *i utkanten* av Bryne, mens *”dei nye kompetansenæringane”* får slå seg ned i sentrum.

Ordfører Arnfinn Vigrestad sier det slik:

”De tradisjonelle familiebedriftene som Hetland, som Serigstad – men alle desse er vekke i dag, det finnes ingen igjen – alt ..enten er de kjøpt opp eller så er de gått inn. Og så har me som du sier fått en ny type industri. I de gamle lokalene i Hetlandsgata er det kunnskapsbasert industri, og det er det som er fremtiden. Det er det me bevisst og har valgt å få fram i regulering av Bryne sentrum, me ønsker ikkje den gamle type bedrifter inn i Bryne sentrum. Hvis dei ønsker å komme til Bryne, skal de ligge på Håland eller i Varheia, og så skal me få den type kunnskapsbedrifter inn i sentrum”

Slik sett bekrefter denne utviklingen at en går fra stor vekt på landbruk og industri og mer over på kunnskapsbaserte næringer, en endring som kan forstås som en urbanisering.

Bildet på side 2 viser det rurale omlandet i møte med det urbane Bryne, landbruk og høyhus. Allerede i 1936 pekte Taksdal på at det var samsillet mellom omlandet og Bryne som ga levebrød til befolkningen på Bryne. Og til tross for byutvikling og urbanisering, er kanskje dette mye sant i dag også?

Bryne er regionalt senter, byen på Jæren. Hvilke endringer ser vi, utover at næringslivet får nye virksomheter? Hvordan kommer disse endringene til uttrykk?

To av intervjupersonene uttrykker seg slik:

- *”Det at Bryne går fra mer rurale og inn i det urbane, det har me jo merka utruleg mye til på mange felt, boligbyggingen stod jo stort sett stilt her før 2000, og så er veldig mange ting kommet i gang og sett fart, særlig etter år 2000. Eg tenker då på Forum Jæren, høghuset og de prosjektene der, men like mye at **selve beslutningen** om at Bryne skulle bli by, førte til mye diskusjon om bybegrepet”*
- *”Og der er det også en slags endring. At det er liksom en sånn **driv** der nå, det er noen entusiaster, som tenker by og byutvikling*

Begge disse utsagnene peker på de mentale omstillingsprosessene, slik jeg oppfatter dem. Det er beslutningen og drivet som er viktig, og den retning og kraft ligger i det.

Berg og Lysgård (2004:73) sin modell over dominerende forestillinger om bygda og byen er brukt som referanseramme for analyse av empirien som kom frem i intervjuer og feltsamtaler. (Figur 6 Dominerende forestillinger og bygda og byen, side 377.)

Kan vi kjenne igjen noen av disse forestillingene hos intervjupersonene jeg har møtt?

I *”den tradisjonelle bygda”* er det et smalt vare- og tjenestetilbud, det er kjedelig, sterk sosial kontroll og en likhet som kan forstås som en motsats til mangfold – og dermed et element av ensformighet? På spørsmål om hva som kjennetegner jærbuen og Bryne i dag, viser disse svarene tanker om *”den tradisjonelle bygda”*:

- *Kristenliv og idrett. Det var det du måtte passe inn i, og hvis du ikke passet inn der, så var det ingen steder du kunne passe inn i så du kunne holde på med.*
- *Det har og vore en sterk jantelov på Bryne vil jeg si. En skal helst kjenne sin plass og holde seg der*
- *Da jeg kom til Jæren for 30 år siden var det ikke så lett å komme inn med jærbuen*

De fleste informantene mente likevel at det var dette som kjennetegnet Bryne på 70-80-tallet, og noen trakk fram andre kjennetegn for dagens Bryne og Jæren som kan passe inn med "den idylliske bygda":

- *Litt det der at en trenger ikke planlegge og snakke så mye. Men me vil få det til i praksis. Og det tenker jeg gjenspeiler litt at en kan – det er kort vei fra tanke og ide til handling*
- *Det er en plass der det er stilt og rolig, de trekker sjølsagt fram natur og det som har med det å gjøre og at her bur der et folkeslag som er arbeidssomme, som vil noe og som får ting gjort – ikkje minst det å få ting gjort!*

Det fremkommer her tydelig at det er *det praktiske* som er i fokus, handlekraft og produktivitet kan tolkes ut av disse utsagnene.

I mitt materiale var det likevel overraskende få, vil jeg si, som idylliserte bygda og trakk frem momenter som handlet om ro, trygghet, sosial omsorg og et sunt liv. I kommuneplanen for Time 2007-2018 kan vi imidlertid finne igjen disse verdiene. I selve visjonen blir ordet "trygg" brukt, men da koblet sammen med ordet framtidsetta. Dette signaliserer en tosidighet – selv om en er framtidsetta i Time, så skal innbyggerne også være trygge. Kommuneplanen slår fast at regionen er prega av vekst, men uttrykker tydelig ønske om en samfunnsutvikling der alle bryr seg og tar et kollektivt ansvar for framtiden. Dette er kvaliteter som gjerne preger småsteder. Å være framtidsetta retter fokuset mot den moderne byen, som ifølge Berg og Lysgård (2004) er kjennetegnet av et bredt vare- og tjenestetilbud, mangfold, stor takhøyde og mye spennende som skjer. Også dette fokuset preger kommuneplanen: I Bryne skal byutviklingen fortsette, og blant annet et mangfoldig kulturliv skal gjøre byen attraktiv.

Intervjupersonene har mange tanker om Bryne som "den moderne byen":

- *Ja, eg vett ikkje om dette (Hetlandskvartalet, min annm.) i seg sjøl gjer at du ... blir byfolk. Men det er klart at den type bygg som dette med den beliggenheten og sånn, den vel underbygger jo det som er i ferd med å skje at Bryne er i ferd med å bli en **by!***
- *Men hvis du ser på hvordan ting var den gang og hvordan de er i dag – så er de ikke til å kjenne igjen! Jeg gikk på det gamle Domus for å kjøpe mat og så var det jeg spurte etter hvitløk, og då sa de: Løken er jo kvit ...heheh ... ja altså det er noe som heter hvitløk – jaja løken er hvit, og broccoli – vi tar for gitt at vi har broccoli og då den kom: Ka e de for någe – akkurat så blomkål, bare grønne?*
- *Men me begynte meir og meir å sjå fram og ønska å endre oss, å ønska at det skulle bli større, og var glad for at me såg fremmede folk på Bryne, mens tidligere snakket med mer om at det var kjekt å gå gjennom Storgata og kjenne alle du møtte. Mens nå ønsker en mye mer å se at jeg kjenner noen, men det er mange jeg ikke kjenner, og synes det er en god tanke at det er sånn.*

Intervjupersonene var opptatt av framtid og utvikling, og jeg vil ta med meg dette fokuset under den videre drøftingen av problemstillingene.

Forestillingen om "den fæle byen" var bortimot fraværende, en av informantene pekte på at innflyttingen til Bryne har medført at nye innbyggere kan dra med seg sosiale problemer og bidra til miljøer preget av bråk og rus, mens en annen fryktet at Forum Jærens høyhus kunne bli stående tomt som et spøkelseshus.

Muligens har jeg i mitt utvalg av informanter valgt, og i feltarbeidet truffet personer som gjennomgående er positive til den utviklingen som skjer. Men heller ikke i de tilfeldige samtalene jeg hadde i feltarbeidet, var det mange som uttrykte skepsis til de prosessene som var i gang.

En innflytter fra et annet vest-europeisk land sa det slik:

"Bryne er liten og trivelig, ikkje for stort – ikkje for smått – lett å kjenne folk! Folk er åpne og skeptiske på samme tid. Bryne har forandret seg fra det som var, en utvikling som er bra, ved at folk begynner å bli litt mer stolte av byen"

Forholdet til storbyen Stavanger og omlandet Jæren

Bryne ligger som nevnt 3 mil sør for Stavanger, og spenningen mellom sentrum og periferi skulle en kanskje tro var påtakelig. Intervjupersonene forteller om motsetninger som er blitt borte undervegs, selv om noen fremhever at stavangerfolk, siddiser, er annerledes enn jærboer. På mange måter er det nok Stavanger som fortsatt er "byen" for jærboene, og det kan se ut som om Bryne har funnet seg vel til rette i rollen som "lillebror". Kommunesammenslåing er et tema som intervjupersonene er opptatt av, og flere mener at dette vil skje innen få år, enten ved at en etableres tette samarbeidsavtaler eller ved at statlige myndigheter griper inn.

Hå kommune ligger lenger sør på Jæren, og forholdet til håbuen er hos flere av informantene mindre hjertelig enn forholdet til siddisen. Flere er opptatt av at ungdom fra Hå kommer til Bryne med Jærbanen i helgene. Noen er ofte overstadig beruset, sloss og gjør hærverk på bygninger og i parken. I den grad en distanserer seg fra noen, er det fra håbuen. Følgende utsagn kan illustrere dette:

"Er det håbuen som kommer og drikker på lørdagen og tenner på Tjemsland på vei tilbake?"

(eldre sentrumsgård som ble påtent og brant med til grunnen, min anmerkning)

Dersom en legger den filosofiske forståelsen av urbanisering til grunn, vil den atferden håbuen her representerer, være et uttrykk for manglende dannelse. Og det er nok nettopp denne manglende dannelsen som folk fra Bryne tar avstand fra. Selv om Bryne alltid har vært et senter for ungdom på Jæren, kan det virke som om avstanden mellom de som kommer til byen fra omlandet en fredagskveld og de som bor på Bryne, er større nå enn før.

For Bryne som senter på Jæren er det likevel viktig å ha et godt forhold til omlandet. Kundegrnlaget for handel og service på Bryne er nemlig hele befolkningen fra Klepp til Varhaug. I sitt prospekt for utvikling av Bryne Torg, det nye torgsenteret, legges kommunene Klepp, Time, Hå, Sola og Gjesdal inn i markedsområdet, en befolkning som teller over 80 000 personer. (Prospekt for utvikling av Bryne Torg).

Et knekkpunkt i historien – framtidsoptimisme

Flere av intervjupersonene trekker frem at årene fra år 2000 representerer et vendepunkt i historien. Vedtaket i Time kommunestyre om bystatus kom som en følge av debatt omkring egen identitet og fremtidsplaner, der handelsstanden hadde hatt en pådrivende rolle. Flere forteller om en situasjon på 90-tallet med utflating av befolkningsveksten, nedgang i boligbyggingen, handelslekkasje og stagnasjon i næringslivet. En fryktet at Bryne ville bli en soveby for Forus/Stavanger-området.

En intervjuperson sier det slik:

"Eg tenke nok at før år 2000, før me blei by, så var me mer tilbakeskuende, men det med at me blei by, og det hadde nok med strømninger ellers og å gjer, men me begynte meir og meir å sjå fram og ønska å endre oss"

En annen holder frem at Bryne er i en brytningstid akkurat nå, og omtaler dette som et "knekkpunkt i historien". Slik intervjupersonen uttrykker det, tolker jeg at vedkommende oppfatter endringen som relativt radikal og tydelig. Vi snakker ikke om et jevnt og rolig sig der ting går sin gang, men at her er omstillingen styrt og preget av kraft og vilje.

Utover tiåret fra år 2000 har Bryne opplevd en betydelig vekst, trenden ble snudd, og pilene pekte bratt oppover. En privat utbyggergruppe kjøpte tomten i Hetlandskvartalet, og en storstilt planlegging kom i gang. I løpet av 5 år kom flere boligblokker og Forum Jærens høyhus på 18.etasjer på plass. Fritz Røed skulpturpark ble åpnet i 2003, og kjøpesenteret M44 etablerte seg i motsatt ende av byen i 2005. Planlegging og bygging av bibliotek, nasjonalt Garborgsenter og to nye videregående skoler fortsetter i Hetlandskvartalet, samt flere nye boligprosjekter pågår i Bryne sentrum. Prosessene i og rundt Hetlandskvartalet kan på mange måter betegnes med begrepet *gentrifisering*, der eldre bebyggelse, både boliger og industrilokaler blir sanert. Nye bygg blir satt opp og nye funksjoner flytter inn. På den måten fortrenses de opprinnelige funksjonene og menneskene ut. Gentrifiseringsprosessen omfatter altså en hel rekke sosiale, kulturelle, fysiske og økonomiske transformasjonsprosesser (Aspen 1997), og vil ikke bli drøftet ytterligere i denne oppgaven.

Bryne ligger, ut fra dette, i "forhandlinger" mellom det rurale og det urbane, men med en klar retning mot det urbane. Det kan synes som om det hersker en bortimot unison enighet om at retningen er fremover mot "den moderne byen". I 2007 ble imidlertid aksjonsgruppen "Trivelige Bryne" etablert, og det oppstod en debatt knyttet til mistanke om samrøre mellom Time kommune og de private utbyggerne i Forum Jæren. Aksjonsgruppen gikk hardt ut og fikk fort folkemeningen mot seg.

Likevel reflekterer en av informantene rundt denne debatten slik:

- *"Mens det er vel egentlig bare den diskusjonen rundt Trivelige Bryne som har truet – om du vil – selvbildet. Altså at der er – det er ikke sikkert at kommunen bare handler i uegennytte, om du vil".*

Int: "At det truet integriteten?"

- *"Ja, jeg har tenkt litt på det om det ikke var en trussel mot nettopp, det at du kan ringe til direktøren og si at: Eg har et forslag – kan me gjør det sånn? At det sa noe om at noen er likere enn andre. Og det tror jeg var grunnen – kanskje – at det blei så polarisert."*

På mange måter kan det virke som de rurale forestillingene er på vikende front.

I kommunedelplanen for Bryne 2007-2018:9, som også kalles sentrumsplanen, er disse visjonene formulert:

"Bryne sentrum skal vera kommunen og byen sitt viktigaste sosiale, kulturelle og kommersielle tyngdepunkt. Bryne sentrum skal vera ein levande stad, der det bur folk. Den skal vera den viktigaste møteplassen på Bryne. Bryne sin identitet og eigenart skal takast vare på, og det skal leggjast til rette forutvikling av aktivitet i byen."

Sentrumsplanen har dermed et bred visjon – der *byen* konstitueres gjennom både sosiale, kulturelle og kommersielle forhold.

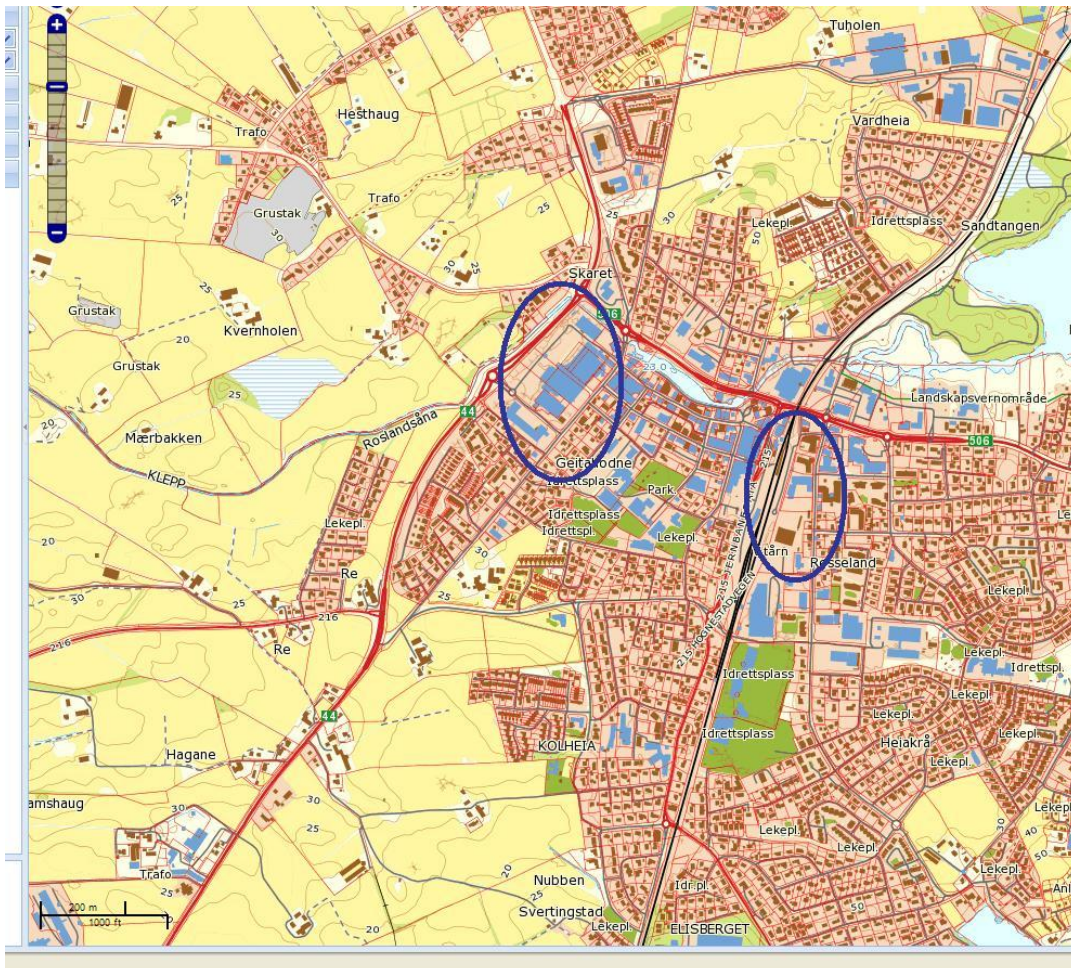
Jeg vil i de neste kapitlene ta for meg flere aspekter av dikotomien ruralitet – urbanitet gjennom drøfting av Fosso sin modell, Figur 4 Bygda som konkret og abstrakt begrep og de tre stedsforståelsene, jf kapittel 3, av Bryne. Hvorvidt disse aspektene virkelig kan gjenkjennes i planen, vil være en del av drøftingen.

5.3. Bryne - som lokalitet

Lokaliteten er det ytre, fysiske rommet, som i stedsbegrepet ligger nærmest forståelsen av *location*, se kapittel 3.1. Det er først og fremst strukturelle forhold som preger denne oppfatningen, gjerne knyttet til næringslivet og arealmessig disponering. Objektive og kvantifiserbare fakta preger denne tilnærmingen.

Bystrukturen i Bryne

Byen er bygd opp med kjøpesenteret M44 i vest og med Storgata som det aktive bygaten fra M44 orientert mot øst. Parken, elven, torget, torgsenteret og buss/jernbanestasjon utgjør sammen med Storgata, hjertet i sentrum. Det nye Hetlandskvartalet er lokalisert øst for jernbanen. Litt utenfor ligger Storstova kulturhus, Sandtangen rekreasjonsområde og mot sør finner vi Bryne stadion. Alt ligger innenfor en radius av 10 minutters gange fra sentrum. Se også vedlegg 5.

Figur 12 Bryne med Hetlandskvartalet til høyre og kjøpesenteret M44 til venstre.

Sentrum

Midt i Bryne renner elven Bryneåna, populært kalt Kongo. Elva er for det meste lagt i rør, med unntak av noen få hundre meter hvor den ligger åpen med park rundt seg. Skulpturene til kunstneren Fritz Røed står som faste installasjoner i parken og utgjør en spennende attraksjon for byen.

Figur 13 Fra Fritz Røed skulpturpark

Langs andre siden av Kongo går en liten gate, Lauritz Bellesensgate, parallelt med Storgata. Mot denne vender baksiden av forretningene i Storgata, og området bærer preg av å være en bakgate.

Figur 14 Lauritz Bellesensgate

Torget ligger ved enden av Kongo, og ble renoveret i 2001. Det er scene, og mulighet til å komme helt ned til vannet. Torget skrår svakt ned mot elva, og er det største byrommet ute.

Figur 15 Bryne Torg

Øverst på torget er det mindre kjøpesenter, som ikke har lyktes med sine etableringer. De fleste lokalene står pr. i dag tomme. Nye eiere planlegger imidlertid å fornye dette senteret med tilbud som kino og mathall. Et av Brynes eldste hus, Tjemslandshuset, som lå på torget, brant ned til grunnen i 2006. I dag er det midlertidig anlagt plen her, det kommer nytt bygg. Både torgsenteret og det nye Tjemslandshuset vil få betydelig innflytelse på både det fysiske visuelle uttrykket ved Bryne torg. Enda større betydning vil disse to bygge spille i forhold til folkeliv, aktiviteter, stemning og puls i området.

Figur 16 Storgata sett fra torget

Fra torget går Storgata parallelt med elva, vestover mot kjøpesenteret M44. I Storgata ligger forretninger, frisører, galleri og atelierer, spisesteder, bank og eiendomsmegler på hver side av gateløpet, og bygningene er i ulike arkitektoniske stiler, men de fleste er 3- 4 etasjer høye. Langs hele Storgata er det parkeringsplasser, vekselvis på hver sin side av gata. Ungdomsklubben Midtpunktet ligger midt i Storgata.

Figur 17 Storgata ender ved kjøpesenteret M44

Hetlandskvartalet

Går man østover fra torget, passerer man buss- og jernbanestasjonen og kommer via en undergang over i det helt nye Hetlandskvartalet. Her er arkitekturen ny og moderne, og det første du treffer er blokkbebyggelse med næringslokaler i 1. etg og leiligheter i 5 etasjer.

Figur 18 Blokkbebyggelse i Hetlandskvartalet

Hetlandskvartalet bestod frem til 2003 i hovedsak av industrilokaler og noe eldre boligbebyggelse. Tomten ble kjøpt og et stort planarbeid ble satt i gang. Det var en gruppe private utbyggere som tok initiativet til fornyelsen, og kommunen ble straks en aktiv samarbeidspartner.

Bydelen er under oppføring. Nytt folkebibliotek og Garborgsenter skal samlokaliseres, i tett tilknytning til høyhuset. Bryne har to videregående skoler, og disse skolene slås sammen til en skole og helt nytt bygg planlegges i Hetlandskvartalet.

Visjonene for Hetlandskvartalet er å se læring, næring og kultur i et tett samspill. Høyhuset Forum Jæren skal være en arena der mange forskjellige bedrifter har sine lokaler, og drar nytte av felles fasiliteter som kantine og møterom. Samtidig håper en at folk fra ulike bransjer møtes og finner nye næringsveier og samarbeidsrelasjoner. Høyhuset er på 18 etasjer med bar og selskapslokale på toppen.

Figur 19 Høyhuset Forum Jæren

Hetlandskvartalet er planlagt og blir bygd som en helhet, ut fra en sammenhengende plan. Visuelt får området et urbant arkitektonisk preg. Hetlandsgata som blir hovedåren gjennom kvartalet fremstår nå svært forandret på få år.

Figur 20 Hetlandsgata

Kjøpesenteret M44

Kjøpesenteret har 60 kjedebutikker som omfatter det meste fra klær, sko, utstyr, gaver, mat og spiseplasser. Senteret ble etablert i 2005 og har allerede utvidet flere ganger. Dette er et tradisjonelt kjøpesenter med en stor parkeringsplass på fremsiden. Hovedinngangen til senteret vender seg til Riksvei 44, parkeringsplassen og vekk fra Storgata. Senteret har søkt om å øke sitt areal ytterligere, noe som skal til politisk behandling i 2010.

Figur 21 Kjøpesenteret M44

Oppsummering bystruktur

Bryne fremstår i dag med 2 tyngdepunkt i hver sin ende av byen. I øst ligger Hetlandskvartalet med moderne arkitektur og varierte funksjoner innen læring, næring og kultur. I vest ligger kjøpesenteret M44 som er et rent handlesenter, men fronten vendt mot riksveien og "ryggen" mot byen. Området mellom, Storgata, parken, torget, torgsenteret og buss/jernbanestasjon ligger uten særlig folkeliv utover det å fungere som transportetapper, eller det Jan Gehl (2007) kaller for nødvendige aktiviteter. Det kan være nærliggende å spørre seg:

Hvor ligger egentlig Bryne sentrum?

I 2010 finner vi eiendomsめglere, bank, gallerier, bokhandler, butikker for klær, sko, sport og mat, samt klesdesigner og sølvsmeder i Storgata.

Feltarbeidet viste tydelig hvor folk befant seg, og uteområdene i Bryne fremstod i det store og det hele som døde og livløse, senhøstes 2009. Dette gjaldt både før og etter lunsj, samt ettermiddag og kveld. Observasjoner noen flott vårdager i april ga imidlertid et litt annet inntrykk. I løpet av en halv time midt på dagen kunne jeg telle 17 barnevogner, og deres foreldre på Bryne torg. I tillegg satt det folk ved bordene i solveggen og også på benkene. Noen var alene, andre var to eller flere sammen. Folk benyttet imidlertid spisestedene både høst og vår; kafeene hadde mange gjester midt på dagen. Et sted i Storgata utmerket seg: Midtpunktet ungdomsklubb. På ettermiddag og tidlig kveld var det ungdom både ute og inne, og mange sykler var parkert utenfor. Lyd og bevegelse preget ungdomsgjengen og 2 gutter kom på skatebrett og fortsatte over torget. Sene fredags- og lørdagskvelder/netter myldrer også området av liv. Da er det ungdommen fra omlandet som kommer til Bryne for å samles. Rus og uro er da en sentral del av bildet, og til tross for det, er nok disse aktivitetene valgte nettopp fordi de er sosiale.

Mønsteret i bruken av sentrum må være en stor utfordring, og både intervjupersonene og byens innbyggere uttrykker bekymring over dette. Både torget, parken, buss- og jernbanestasjonen er rimelig godt utformet for mennesker med funksjonsnedsettelse, så det kan ikke være de fysiske rammene som hindrer aktivitet og utfoldelse i disse sentrumsområdene. I kommunedelplanen for Bryne 2007-2018:13 er det uttrykt: *"Universell utforming legg opp til at ein må tenkja heilskap og samanhengar. Det handlar ikkje bare om at ein bygning eller eit transportmiddel isolert sett er fysisk tilgjengeleg, men òg om å ta omsyn til dei sosiale samanhengane dei inngår i"*.

Det blir sentralt å spørre seg: Hva skal til for at de mest sentrale områdene i byen blir gode sosiale rom? Den spanske arkitekten Ignasi de Lecea har sagt: *"It is in the public open spaces, citizens learn to be citizens"*. (Asmervik 2009:37) Sagt på en annen måte: *"Hvordan kan byrommene på Bryne stimulere innbyggerne til å bli gode borgere?"*

I den videre drøftingen i dette kapittelet vil jeg komme nærmere inn på aspekter som handler om sosiale og kulturelle prosesser. Men først litt mer om de fysiske, materielle kvalitetene som kom frem i datainnsamlingen.

Fysiske, materielle kvaliteter

I Kommunedelplan for Bryne 2007-2018:8 vedtatt februar 2007 heter det:

"Sentrumsplanen skal gjera det lettare å sjå sentrum som ein heilskap. På tross av kommunedelplanen for sentrum 1996-2006, har ein skilde saker i dag vorte diskuterte utan at dei i tilstrekkeleg grad har vore sette i samanheng med heilskapen. Korleis dei ulike prosjekta tek omsyn til, og påverkar, omgjevnadane har ikkje vorte tilstrekkeleg diskutert med offentlege og private aktørar."

I planen erkjenner en at det er behov for bedre helhetlig planlegging, og at de ulike elementene må ses sammen. I tekstboksen til høyre fremkommer de oftest nevnte fysiske urbane kvalitetene som blir nevnt av informantene i min studie. Felles for alle er imidlertid at de nevner flere elementer sammen – det er ikke høyhuset, eller kjøpesenteret alene som utgjør en urban kvalitet – det er sammensetningen, eller den "den gode miksen" som det blir fortalt.

En intervjuperson sier det slik:

"Eg tenker og at skulpturparken er litt sånn urbane. Det er park i byen. At en har et torg som nok kunne vært bedre besøkt og vært litt annerledes, men som og er med en scene, eg tenker også at det er urbant at en har en gate med butikker. Og så har en kjøpesenter og de er så nærme hverandre, de har på en måte – det ligger i hvertfall til rette for at en kan ha et liv, det er ikke sånn at det har flytta kjøpesenteret langt ut, det hadde trekt folk vekk fra sentrum. Det er urbant. Og så er det det kollektive, tog og buss midt i sentrum! Det er urbant!"

I sentrumsplanen er det meislet ut 7 hovedtema, og jeg nevner de to jeg mener er mest interessante for min oppgave:

"1. Universell tilrettelegging

Auka satsinga på tiltak som gjer at innbyggjarane meistrar eigne liv.

2. Byrom og grønstruktur

Sikra og utvikla byrom og grønne område som arenaer for opphald, rekreasjon, aktivitet og møteplass."

Time kommune er i kommunedelplanen både bevisst på målet for strategien universell utforming og på å utvikle byrom og grønne

Fysiske, urbane kvaliteter

Høyhuset

Høyde

Arkitektur

Beliggenhet

Funksjon

Kompakt sentrum

Torget

Fritz Røed Parken

Storgata

Kjøpesenter

Hetlandskvartalet

Bibliotek

Garborgsenter

Variert varetilbud

Flere damebutikker

Økt restauranttilbud

Nye folk med nye navn

Buss

Tog

Videregående skoler

Blokkbebyggelse

Sandtangen

Kongo

Kunsthuset Bryne Mølle

områder. De kobler, slik jeg leser planen, disse to temaene sammen ved å slå fast at universell utforming til enhver tid må være et overordnet mål. I tillegg foreslås å utvikle en veileder for utforming av byrom med fokus på fasader og bygv. Andre konkrete tiltak som blir foreslått i planen er f. eks bedre skilting, fastere og jevnere underlag, utjevning av nivåforskjeller som fortauskanter. Jeg tolker dette slik: Som en følge av veilederen, og de konkrete forslagene til utforming, ligger det implisitt en oppfatning av at dette vil gi innbyggerne mulighet til å mestre egne liv.

Fra samme plan hentes følgende utsagn:

”Omgjevnadane i sentrum ber preg av at det har vore liten tradisjon for å samordna og tilpassa tiltak i det offentlege romet. Dette har ført til at byroma verkar uryddige og støyande, med ulike uttrykksom innbyrdes slåss om merksemd. Omsynet til heilskapen er for dårleg ivareteke.”

(Kommunedelplan for Bryne 2007-2018:39)

Time kommune identifiserer og erkjenner problemstillingene i Bryne sentrum, og dette gir etter min mening et godt utgangspunkt for å utvikle og forbedre sentrum.

Jan Gehl (2007) hevder at livet mellom husene omfatter et bredt spekter av aktiviteter, og mener at det er mangfoldigheten og sammenvevningen av alle disse aktivitetene som gjør byrommene betydningsfulle og attraktive. Det at de sentrale uterommene på Bryne fremstår folketomme og livløse, er derfor en uheldig situasjon. Mulighetene til ”passive se- og høre kontakter” er i liten grad til stede, og byrommene forblir forblåste transportetapper. Gehl (2007) peker på at denne utviklingen finner vi i mange byer som en følge av industrialisering, funksjonsfordeling og motorisering. Dette står i kontrast til behovene alle mennesker har til å oppleve og la seg stimulere av å møte andre mennesker. Han hevder videre at folk og aktiviteter tiltrekker flere folk som igjen genererer mer aktivitet. Barns lek, folk som spaserer eller står og drøser, fanger oppmerksomhet. Blant annet viser Gehl til at utendørs sitteplasser som har utsikt mot omgivende aktiviteter, er mest benyttet. Han er opptatt av at den naturlige menneskelige aktiviteten er spennende i seg selv, det trenger ikke være planlagte arrangement som fanger interessen. Gehl (2007) viser blant annet til en undersøkelse fra ulike bymiljø i Australia som helt klart viste sammenheng mellom den fysiske kvaliteten på gata og aktivitetsnivået. Der det skapes fysiske muligheter for aktivitet, vil denne vokse i antall, varighet og mangfoldighet, sier Jan Gehl.

Slik jeg ser det, vil det å skape levende uterom i Bryne, handle om to like viktige hensyn. Det ene er å bedre den fysiske kvaliteten på en måte som stimulerer til opplevelser og aktiviteter. Det andre er å utforme byrommet universelt slik at alle har mulighet til å delta. Dette må være to sider av samme sak, og kan bidra til gode sosiale prosesser mellom et mangfold av beboerne. Gehl (2007:58) staker ut fem måter hvor ”se- og høre kontakter” kan forhindres eller formidles gjennom den fysiske utformingen:

Forhindre kontakt	Formidle kontakt
Murer	Ingen murer
Store avstander	Små avstander
Høy hastighet (mer enn 15 km/t)	Lav hastighet (mindre enn 15 km/t)
Stabler, flere etasjer	Ett plan
Orientering rygg mot rygg	Orientering ansikt til ansikt

Figur 22 Fysisk utforming som formidler eller forhindrer kontakt

Kvalitetene som vil formidle kontakt, har god sammenheng med tiltak som fremmer universell utforming, og det skulle derfor være mulig å ivareta begge behov.

På Bryne torg finner vi en mur som stenger for scenen, og torget utgjør en stor, grå flate. Benkene er plassert på rekke med fronten ut mot den store flaten. Med denne utformingen oppleves ikke torget som inviterende og inkluderende. Nordavinden får godt tak over torget, og medvirker til at det blir kaldt og utrivelig. Ut fra de momentene som Gehl (2007) peker på, kan en se at utformingen av torget i større grad forhindrer enn formidler kontakt. Jeg opplever det som et paradoks at torget er rimelig godt utformet i hht i universell utforming, men i stedet for å motivere til aktivitet og deltakelse, heller ser ut til å skape avstand og mangel på liv. Nå trenger ikke dette skyldes den universelle utformingen alene, men kanskje bør en ha et større fokus på sosiale prosesser når en planlegger byrommene. Klimatiske forhold og estetikk er også sentrale elementer i planarbeidet.

Flere intervju- og samtalepersoner er opptatt av at vi har et kompakt sentrum med alle funksjoner innen kort rekkevidde på Bryne. Noen er opptatt av at Hetlandskvartalet og høyhuset Forum Jæren som helt avgjørende for urbaniseringen av Bryne. Andre tror at betydningen dette kvartalet har, er overdrevet. Flere har hørt, eller kjenner noen, som synes at høyhuset ikke er noen arkitektonisk perle, og at det kunne vært gjort mer ut av selve utformingen, spesielt avslutningen på toppen. De fleste ser en stor fordel dersom en lykkes med intensjonen, å skape et forum der kunnskapsbedrifter kan etablere seg og høyt utdannede personer kan få arbeid. Hvorvidt dette medfører en mental endring, at det bykultur utvikles i kjølvannet av høyhuset, er det delte meninger om. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittelet om stedsforestillinger og stedsidentitet på Bryne.

Rasmus B. Andersen (2009:5) har undersøkt aktiverende arkitektur og byplanlegging i Danmark. Han er opptatt av at byenes uterom planlegges slik at aktivitet og bevegelse kan skje i åpne fellesrom. Rasmussen sier det slik:

”Undersøgelser af vores idrætsvaner peger på, at den mere spontane og selvorganiserede idræt vinder frem, hvorfor planlægningen af byens offentlige rum skal fokusere på at skabe gode rammer til idræt og bevægelse.”

Han mener at fysiske utfoldelsesmuligheter må integreres i byens basale tilbud for å understøtte en aktiv livsstil. Plassering, utførelse og valg av selve funksjonen er avgjørende for å lykkes. Videre hevder Rasmussen (2009:10):

”Aktivitetsmuligheder i byrummene har en social samlende effekt. Her opstår tilfældige møder, selvtilliden opbygges, og der skabes et liv i området.”

Rasmussen mener at hver enkelt by er unik og har sin egen identitet. Det er derfor viktig at byen finner sine aktiviteter. Han bruker begrepet *den aktive by*, og mener at for å lykkes med dette, må en ta utgangspunkt i det som er naturlige aktiviteter på stedet. Hva pleier folk å holde på med? Man spiller kanskje ikke boccia på Bryne. Hvilke aktiviteter vil brynefolk føle seg vel med i det offentlige uterommet? Hvordan kan en ivareta en utvikling som fremmer bevegelse og fysisk aktivitet i Bryne sentrum?

En av samtalepersonene i feltarbeidet uttrykte det slik:

"Vi trenger en stor lekeplass midt i Bryne sentrum!"

Identitetsskapende arenaer

I Kommunedelplan for Bryne 2007-2018:30 kan vi lese:

"Identitetsskapende og særprega bygningar og bygningsmiljø som kan knytast til Bryne si utvikling som stasjonsby, industri- og skulesenter bør takast vare på."

Kommunen vil registrere og båndlegge disse bygningene og på den måten sikre at denne kulturarven ikke går tapt. Kommunen er opptatt av balansegangen mellom å verne og å fortette, bygge ut og formidler at en må et aktivt forhold til denne problemstillingen hele tiden.

Videre setter sentrumsplanen fokus på Storgata og spør:

"Korleis få til ein klar, ryddig og samordna bruk av verkemiddel som gjev gata ein særeigen identitet?" (Kommunedelplan for Bryne 2007-2018:38).

I planen pekes det på at Storgata har fått sterk konkurranse av kjøpesentrene i byen. Likevel blir Storgata klart definert som hoved- og handlegate, og behovet for bevisst bruk av verkemiddel blir fremhevet. Utforming og utbedring av Storgata bør ha som siktemål at gata får en særegen identitet. Bygningen skal ha høyverdig, arkitektonisk uttrykksform og ha aktive fasader. Baldakiner, skilting, møblering og fargesetting blir omtalt konkret, og egen plan i forhold til dette skal utarbeides.

Sentrumsplanen er med andre ord, *fortsatt* opptatt av å gi Storgata styrke og attraktivitet. Storgata skal være en del av det som kalles stedets identitet, av Bryne sin identitet. Byutviklingsprosjektet fant frem til kultur, vann og mat som uttrykk for Bryne-identitet. Kan dette finnes igjen i Storgata?

Bygningsmassen fremstår som brokete rent arkitektonisk, men flotte lyskuler før jul og småbord i vår- og sommerhalvåret gjør gata mer intim å ferdes i. Likevel er det nok et betydelig forbedringspotensiale i å utforme og forskjønne gata i tråd med sentrumsplanen og ved å gjøre den universelt utformet. Likeledes er det vanskelig å få gjenfinne kultur, mat og vann som tydelige identitetsmarkører. Vi finner kultur med alle galleriene, vi finner mat i spisestedene og vi finner vann i Kongo. Det spørres likevel om ikke disse elementene hadde vært der helt uavhengig av hvilke identitetsmarkører byutviklingsprosjektet kom frem til.

Bryne har også vært skolesenteret på Jæren gjennom over hundre år med bl.a. Meieriskule fra 1906 og Bryne landsgymnas fra 1924 (Taksdal 1936). Disse arenaene, spesielt landsgymnaset, har betydd mye for stedets identitet og konstitueringen av Bryne som by. Boklig kunnskap har derfor hatt en anerkjennelse på Bryne; sterkere, vil jeg mene, enn det en finner generelt på Jæren. Historisk har nok disse skolene vært identitetsskapende, eldre personer referer stadig til tiden på Bryne landsgymnas.

Også i dag er de videregående skolene særdeles viktige for Bryne, og det har det siste året pågått en heftig, politisk strid om bygging av ny videregående skole. For Time kommune har det vært avgjørende å gå seirende ut av denne kampen, noe de nå ser ut til å lykkes med. Skolestriden handler ikke bare, slik jeg ser det, om nye lokaler. Det handler like mye om stedets identitet som skolesenter på Jæren.

Den arenaen som likevel har hatt mest å bety for å sette Bryne på kartet *utenfor* regionen, er Bryne fotballklubb. Dette nevnes av flere intervjupersoner, også de som ikke kaller seg fotballfans. Det er fotballklubben Bryne er mest kjent for når du kommer til andre deler av landet, og som har betydd mest for å konstituere stedet utenbys, blir det hevdet.

Bryne fotballklubb ble etablert i 1926, og oppnådde i storhetstiden på 70- og 80 tallet plasseringer på de høyeste nivåene med sølvmedalje i serien i 1980 og 1982, samt gull i cupen i 1987 (www.brynefk.no). Viktigere er kanskje at Bryne fotballklubb er åpne for alle barn og unge på Bryne. Her er det aldersbestemte lag, her møtes foreldre som bakkemannskap for barna sine, drar på turneringer og holder basar. Bryne fotballklubb planla en storstilt utbygging av ny arena. Denne ble skrinlagt da finanskrisen slo inn, men planene viste et stadion som var universelt utformet og hvor nettopp dette å ønske *alle* velkommen var en viktig kvalitet for klubben.

5.4. Det levde livet i Bryne sentrum

Berg og Lysgård (2004) og Fosso (2007) viser til Halfacree's modell fra 2002, og til hans forståelse "lives of the rural" som det levde hverdagslivet. Som Berg og Lysgård (2004) peker på, kan modellen også brukes på det urbane rom. Bryne ligger, som jeg har vist tidligere, i "forhandlinger" mellom det rurale og det urbane, men med en klar retning mot det urbane. Jeg velger også å forholde meg til denne delen av modellen som nært i slekt med stedsforståelsen "locale". Stedet forstås som en møteplass der mennesker og aktiviteter krysser hverandre i tid og rom, og det er den sosiale praksisen, *hverdagslivet*, som former denne oppfatningen av stedet. Strukturen rundt hverdagslivet, de fysiske, materielle rammene, påvirkes av den sosiale praksisen og omvendt, og stedsforståelsen preges av dette dynamiske samspillet mellom aktør og struktur, mellom det materielle og det immaterielle.

Gehl (2007) har delt aktivitetene i et uterom inn i tre kategorier:

1. Nødvendige aktiviteter
2. Valgfrie aktiviteter
3. Sosiale aktiviteter

Disse tre kategoriene utgjør til sammen det vi kan forstå som hverdagslivet i et bymessig uterom. Hva er hverdagslivet i Bryne sentrum? Hvilke praksiser ser vi?

Hverdagsliv og samfunnsdeltakelse

Funnene fra intervju og feltsamtaler er bearbeidet, og jeg presenterer dem her i en tabell. Jeg har kategorisert begrepet hverdagslivet i det private og det offentlige hverdagslivet.

Det private hverdagslivet = Å delta/mestre egne personlige aktiviteter (individfokus, min forståelse)	<ul style="list-style-type: none">• Gå på biblioteket, lese aviser, gå på kino, på polet, handle mat, gå på ungdomsklubben, ta buss og tog, gå på foreldremøte, kulturarrangement, butikk, NAV, kafeer• De ikke-planlagte sosiale møtene
Det offentlige hverdagslivet = Å være engasjert i/delta i aktiviteter ut over egne personlige aktiviteter (kollektivt fokus, min forståelse)	<ul style="list-style-type: none">• Arbeid• Delta i felles aktiviteter på felles arenaer f. eks delta i valg, nyte gatesangere eller opptredener på torget, være med i sangkor eller fotballlag• Delta mer i samfunnet, politiske parti, skrive leserinnlegg, strikke sokker til misjonen – komme ut av de private rommene

Figur 23 Kategorier av hverdagsliv

Gullestad (2000) peker på at hverdagsliv har fått større oppmerksomhet de siste årene, og mener at dette skyldes en erkjennelse av at historien ikke skapes kun i de store øyeblikkene, men like mye i de hverdagslige gjøremål. Hverdagslivet, hevder Gullestad, er det uformelle og ubyråkratiske.

Hverdagslivet er personlig og går på tvers av arenaer. Hverdagslivet leves i hjemmet og i de omgivelsene hvor vi daglig ferdes.

Det kan gjerne virke noe unaturlig å kalle noe det *offentlige* hverdagslivet, men mitt anliggende er å få synliggjort deltakelse i kollektive sammenhenger. Jeg vil hevde at det å være med i slike sammenhenger inneholder mange situasjoner som er ute av byråkratisk, institusjonell kontroll, og hvor nettopp det uformelle spiller en stor rolle. Det kan jo f. eks hende at det *sosiale fellesskapet* i misjonsforeningen er like viktig som det å strikke sokker til basaren?

Sett opp mot Gehls (2007) inndeling i tre kategorier, kan det synes som om vi finner igjen hans kategorier i begge gruppene i min tabell.

De nødvendige aktivitetene omfatter de aktivitetene som er nødvendige for å kunne fungere i dagliglivet, f. eks gjøre innkjøp eller ta bussen til skole og arbeid. Disse aktivitetene må utføres uavhengig av de fysiske omgivelsene, i følge Gehl (2007). I Riksrevisjonens rapport (Dokument 10:3 (2008-2009)) slås det imidlertid fast at for mennesker med funksjonsnedsettelse, kan fysiske barrierer også hindre disse nødvendige aktivitetene. Disse aktivitetene foregår året rundt og er i liten grad påvirket av ytre forhold.

De valgfrie aktivitetene består av lystbetonte gjøremål, og skjer bare hvis de ytre rammene er gode, når klima og stedet innbyr til det. Eksempler på dette er ulike kulturarrangement som foregår i uterommene, eller det å nyte en is på benken på torget. De valgfrie aktivitetene er i stor grad påvirket av ytre forhold, og kan ha stor betydning for utvikling av sosiale kontakter.

De sosiale aktivitetene er aktiviteter som omfatter at andre mennesker er til stede i fellesrommene. Eksempler på dette er de ikke planlagte sosiale møtene, det å treffe naboen eller klassekamerater tilfeldigvis i gaten eller på torget. Disse møtene kan synes små og uvesentlige, men kan som Gehl (2007) hevder, være første steg på veien til mer intensive kontakter.

Hvordan utfolder hverdagslivet seg i Bryne sentrum? Hva slags aktiviteter er det vi finner her?

I feltarbeidet besøkte vi Bryne sentrum til ulike tidspunkter. Det var ved alle øktene kaldt og blåsende, og været var helt klart en faktor som gjorde det utrivelig å være ute.

Likevel var det lett å observere de nødvendige aktivitetene. Folk – spesielt ungdommen, brukte jernbanen til å komme seg til og fra de videregående skolene. Bryne stasjon var tettpakket av unge mennesker som skulle reise med, eller kom fra, toget om morgenen og utover formiddagen og ettermiddagen. Det samme gjaldt buss-stasjonen. Det var en del voksne yrkesaktive som kunne observeres på vei til arbeid, eller som kunne også treffes på vei inn i banken eller hos eiendomsmegleren. En helt spesiell praksis er det å kjøre bil helt fram til døren. Kommunestyret har flere ganger drøftet muligheten for å gjøre Storgata om til gågate, men forslaget er blitt nedstemt hver gang. En av intervjupersonene sier:

"Du får ikkje en jærbu til å ta bussen hvis han kan kjøre bil!"

De valgfrie og sosiale aktivitetene kunne vi observere i kafeene på Bryne. Det kunne synes som faste gjenger gikk på faste steder. Her gikk "drøset", og stedene var tydelig sosiale møteplasser. Handelen foregikk i all hovedsak på kjøpesenteret på M44. Her myldret folk rundt. Noen satt på benker eller i sittegrupper i kjøpesenterets fellesområder, andre besøkte kafeene, mens atter andre shoppet rundt. Det var satt opp en stand like ved hovedinngangen, og denne trakk til seg folk og skapte liv og røre.

Uterommene var derimot så å si folketomme. Her var det ingen sosial aktivitet, folk hastet over torget eller skyndte seg gjennom Storgata på vei til kjøpesenteret. I parken var det kanskje en eller to personer som oppholdt seg og matet fuglene. Det tidspunktet i mitt feltarbeid som utmerket seg med et mylder av liv i sentrumsområdene, var fredags- og lørdagskveldene hvor ungdom fra omlandet kom til Bryne for å samles.

Generelt var det lite folk i Storgata, og de fleste gikk raskt gjennom. Noen få traff kjente og stoppet opp for en prat. Selv ikke en lørdag rett før jul, inspirerte folk til å ta byrommene i bruk, til tross for at gaten var pyntet med lys og juleutstillinger i vinduene.

Disse områdene er relativt godt universelt utformet, så igjen: det kan ikke være tilgjengeligheten, slik jeg opplever det, som hindrer bruken.

Som nevnt i teorikapittelet, viser Simonsen (1996:174) til den franske filosofen Henri Lefebvres som forstår byen "som en social form, en mødets, samtidighetens og samlingens form basert på forskjellighet. Som social form er det netop mangfoldigheten og sameksistensen af mange forskjellige livsformer, kulturer og aktiviteter, der kendetegner det bymæssige."

Disse mangfoldige livsformene og aktivitetene som her nevnes, kan synes noe vanskelig å få øye på de grå høstdagene i november/desember 2009 på Bryne. Hverdagslivet preges kanskje mest av nødvendige aktiviteter. I den grad det valgfrie, sosiale livet utfolder seg, er det det vante og trygge, og hva vi kan gjenkjenne som den idylliske bygda der ro, trygghet og sosial omsorg står sentralt.

En intervjuperson reflekterer slik:

"Me ligge på Vestlandet. Det blåser, det regner – det å ha et uterom, legge mye krefter ned i dette at folk skal mingle i dette uterommet heile veien – det er ikke nødvendigvis løsningen på Bryne. Det kan god hende at me heller må legge til rette for gode innerom."

Passive se- og høre kontakter (Gehl 2007) eller "weak ties" (Simonsen 1996) har kanskje litt begrensede muligheter for å utvikle seg inne på en kafe. De som sitter sammen ser ut til å kjenne hverandre, og det kan ikke alltid være lett for fremmede å komme i kontakt. Kafeen hvor de unge småbarnsforeldrene oppholdt seg, opplevde jeg likevel som mer åpen – idet barna skapte en felles referanseramme. Barn smiler ofte til alle, og åpner dermed opp for småprat og utveksling.

Jeg undret likevel litt på om det var klimaet og værforholdene som var årsaken til at så få brukte sentrumsområdene. For å sjekke ut dette, oppsøkte jeg Bryne sentrum igjen midt på dagen, noen

fine vårdager i april. Inntrykket var da annerledes. Det var mange flere ute, og den gruppen som var mest synlig på dette tidspunktet var småbarnsforeldre med barnevogner. Folk stod eller satt, noen i klynger og andre hver for seg. Torget fungerte som en sosial møteplass for barnefamilier, og flere tok seg tid til å mate endene eller å samtale. Byrommet ble konstituert på en helt annen måte, og fremstod livfullt og vennlig. For unge mødre og fedre kan en slik møteplass være viktig i en livsfase der barn og deres gjøremål står i fokus. Jeg observerte også et par eldre damer som satt hver for seg. De så på småbarna og foreldrene deres, og koste seg tydelig med å være passive tilskuere til livet som utfoldet seg. Stedet, Bryne torg, fikk gjennom å være tilholdssted for unge småbarnsforeldre, et annet uttrykk. Borte var den forblåste, kalde og ensformige flaten. Frem kom en åpen plass med yrende folkeliv. Torget fremstod for meg som et relasjonelt og dynamisk sted.

Det var også interessant å se hvordan de eldre damene koste seg med å være passive "se- og høre" kontakter til barna og deres foreldre. Teorien om at det menneskelig aktiviteter er interessant i seg selv (Gehl 2007), ser ut til å kunne bekreftes av disse observasjonene.

Jeg gjorde også en annen interessant observasjon. En søndag formiddag i april, var det mye folk ute og trente. Noen syklet, andre gikk eller jogget. Folk var utstyrt med flotte sykler og profesjonelt trenings-tøy, og brukte rekreasjonsområdet Sandtangen veldig aktivt. Jeg tolker denne utøvelsen av fysisk aktivitet som et urbant fenomen. Å *trene* for å holde seg i fysisk form, like i nærheten av sentrum, er en praksis som ikke har vært så vanlig på Bryne. Det har heller vært snakk om å gå tur, fremfor hektisk treningsaktivitet.

Arbeids- og kulturliv

Som nevnt har landbruk og mekanisk industri preget Bryne. Et mer variert arbeidsliv der kunnskapsbedrifter etablerer seg, vokser nå frem, og Forum Jæren med høyhuset er vel det mest synlige uttrykket for det. Firmaene her spenner fra bank og finans til kreative virksomheter innen web-design og servicetilbud som hud- og hårpleie. Ideen bak Forum Jæren som et forum der ulike kompetanser og fagmiljøer møtes har, slik jeg tolker det, mer til felles med de bymessige kvalitetene som Simonsen (1996) viser til.

De samme bymessige kvalitetene kan vi finne igjen i Time kommune sin kulturplan 2008-2012. Her er en opptatt av alle skal ha tilgang til det kulturelle mangfoldet. Kommunen peker på at det er et variert og spennende fritidstilbud i Time, og de over 300 frivillige organisasjonene tilbyr stor bredde. Likevel er det ifølge kulturplanen fortsatt idrettsaktiviteter og kristent lagsarbeid som dominerer. En av intervjupersonene peker imidlertid på den positive utviklingen de kristne miljøene har hatt i forhold til samarbeid og inkludering, og at ungdom i dag omgås hverandre på tvers av miljøer på en helt annen måte enn for få år siden.

Kommunen arbeider også for at flere kunstnere skal etablere seg på Bryne, tanker om et kunsthus der et kunstnermiljø kan få vokse fram, er på trappene. Kommunen har ifølge kulturplan 2008-2012 mål om å tilby et så godt og mangfoldig kulturtilbud lokalt at innbyggerne i økende grad vil bruke det tilbudet som finnes i kommunen.

Hva er det som skal til for å få et mangfold av aktiviteter? En av intervjupersonene uttrykker det slik:

"Forutsetningene som må være til stede er mengde, då. Det må være masse folk, det må være nok folk til at det kan dannes subkulturer. Det må være et visst antall folk."

Min undersøkelse har ikke fokusert på fenomenet subkulturer, og det ligger derfor utover det jeg har kunnskap om, å uttale meg om dette. Men jeg oppfatter likevel dette som et interessant utsagn som det kan være noe i og som kan si noe om forutsetningene for mangfold.

Identitetsskapende aktiviteter

Hvilke aktiviteter er det som skaper forestillinger om tilhørighet? Moldenæs (2006) peker på den betydning som fortellingene har for den kollektive identiteten. Kollektiv identitet handler, i motsetning til individuell identitet, om den forståelse som en gruppe – stor eller liten, har av seg selv. Dette kan være mer eller mindre felles oppfatninger og abstrakte ideer om hvem man er eller ønsker å være, og hvem man ikke er (Moldenæs 2006).

Horsdal (2005) er opptatt av at deltakelse i ulike sosiale og kulturelle sammenhenger der identitet og tilhørighet utvikles og bidrar til å skape medborgere.

Hvilke identitetsskapende aktiviteter forteller informantene om?

De aller fleste nevner Jærdagen som vært gjennomført på Bryne siden 1959, og som tok over etter at hestemarkedet ikke lenger var liv laga (www.jaerdagen.no). Jærdagen har utviklet seg fra å være en ren landbruksmesse til å bli en folkefest med et aktivitetstilbud som spenner fra utstillinger av dyr og maskiner, konkurranser f. eks i motorsaging, ulike show og ikke minst handel. I tillegg er Jærnåttå etablert med et vell av konserter. Jærnåttå er et arrangement som virkelig har fått folk til å delta, og bandet Kaizers Orchestra har hatt to konserter de siste to årene. To av intervjupersonene forteller:

- *I sommer så hadde me jo utsolgt når Kaizers va, og det var – det går ikke an å beskrive! Heila Bryne var på beina, utsolgt for billetter, og det har jo ingen vært ute for før!*
- *Men at en har fått kultur og konsert og sånn som nå i mai så var jeg der de to siste årene på utekonsertene. Og det har vært helt fantastisk – det er akkurat som å være i Roma! Det er godt ver, liv og røre, og det viser jo at fasilitetene finnes jo der.*

Ellers kommer intervjupersonene inn på arrangement som livsglededøgnet, 17.mai, potetfestival og litteraturfestival. Alt dette er aktiviteter som er åpne for alle, de foregår i byens fellesrom og en trenger ikke yte noe utover å være der. Et sentralt spørsmål er om disse aktivitetene er tilgjengelige for alle, eller om et fullpakket torg stenger noen ute? Og i hvilken grad vil en spesiell tilrettelegging for at mennesker med funksjonsnedsettelse skal kunne delta, fungere inkluderende eller ekskluderende? Inkluderende på den måten at det blir laget plass for dem, selv om man må gå

utenom hovedløsningen. Ekskluderende i den forstand at noen mennesker får en særfordel som andre kan reagere negativt på.

Flere nevner også livet ved høytider og seremonier som viktige for identitet og tilhørighet. Dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse utgjør milepæler i de fleste menneskers liv, og det å bli utstengt ved disse begivenhetene oppleves uverdig for både de som ser på og de som blir utsatt for denne utestengelse.

Ellers kommer det frem noen typiske aktiviteter som foregår på Bryne, og et eksempel på dette er at ungdommene på Jæren drar til Bryne med traktor og kjører i sentrumsgatene, spesielt fredag- og lørdagskvelden. Denne praksisen har funnet sted i årtier, og holder seg fortsatt svært aktiv. Vi kan imidlertid observere unge jenter med rosa teddstoff i traktorsetet i dag. Det så vi ikke for få år siden. Forestillingen om å kjøre traktor i Brynegatene i helgene, har holdt seg, men praksisformen er blitt utvidet og supplert med et feminint trekk der jentene har inntatt førersetet og utstyret traktoren med sine symboler.

Jeg vil hevde at eksempelet med jenta på traktoren viser en typisk rural praksis som er i ferd med å urbaniseres ved at jentene gjør sitt inntog, og kan forstås som et eksempel på at Bryne er preget av forhandlingene om rurale og urbane praksiser.

Aktivitetene eller praksisene viser også noe av spenningsfeltet mellom det rurale og det urbane.

5.5. Representasjoner og forestillinger om Bryne – stedsidentitet

Stedets identitet er noe annet en *innbyggernes* identitet knyttet til stedet. Stedets identitet er forankret i sosial praksis og stedsmyter, om f. eks skoletiden ved Bryne landsgymnas eller da Bryne fotballklubb rykket opp i tippeligaen. Menneskers identitet knyttet til stedet handler om den subjektive opplevelsen, den indre følelsesmessige tilknytningen til stedet.

Uttrykket "sence of place" representerer en humanistisk tilnærming som er opptatt av at folk forholder seg til stedet ut fra hvordan de subjektivt fortolker det. Stedet må tillegges mening, og kan ikke eksistere løsrevet fra menneskers erfaringer og forståelse. Å føle tilhørighet er et menneskelig behov, og stedsidentitet inngår som grunnleggende for sikkerhet og trygghet (Berg og Dale 2004).

Stedsforestillinger handler om hva vi tenker om et sted, og er preget av det følelsesmessige forholdet vi har til et sted. De offisielle representasjonene er ofte uttrykk for en forestilling om den kollektive identiteten, og myter om stedet danner en felles oppfatning av hvordan stedet er.

Berg og Dale (2004) konkluderer med at både mennesker og steders identiteter er "*flertydige og dynamiske, og gjensidig konstituerende*".

Hvilke forestillinger og representasjoner finner vi om identitet på Bryne?

Om lokal, regional og global identitet

Offisielle representasjoner fra kommunale planer

I kommuneplan 2007-2018:7 kan vi lese: "*Time sin identitet skal vera tufta på jærsk kultur.*" Dette formidler en forståelse av kommunen Time sin identitet knyttet til regionen Jæren, mer enn til en lokal identitetsforankring. Kommunen er likevel i planen opptatt av at bygdene må få videreutvikle egen *lokale* identitet. Bryne styrkes som regionsenter og by på Jæren, og underforstått ligger en forventning om en tydeligere *regional* identitet.

Kulturplan 2008-2012 omtaler det regionale kulturperspektivet, og vil gi Bryne en tydeligere identitet som by ved å satse på byutvikling. Time kommune sin kulturplan for 2008-2012 fokuserer videre på den jærsk identiteten. Her heter det: "*Den jærsk tyå blir rekna for å vera typisk for folk på Jæren. I denne formuleringa ligg gjerne at jærbuen er arbeidsam, driftig og nyskapande, jordnær og lite oppteken av det formelle*" (Kulturplan 2008-2012:6). Kommunen vil arbeide for at innbyggerne blir stolte av den lokale kulturarven, den jærsk identiteten og det unike kulturlandskapet, heter det i kulturplanen. Det pekes videre på at det er viktig å ivareta egenarten, samtidig som man får en urban utvikling. Til sammenligning kan en vise til hvordan Båtsfjord kommune presenterer sine innbyggere: "*Karakteristisk for Båtsfjords befolkning er gå-på-humør, innsatsvilje og evne til nytenkning.*" (Moldenæs 2006:12) Kanskje har jærbuen noe til felles med innbyggerne i et fiskevær i Finnmark?

Verdier som livsglede, optimisme, dugnadsånd, arbeidsmoral og kreativitet uttrykkes i kommuneplanen som viktige for innbyggerne i kommunen, og dette bidrar til å skape trygghet og trivsel, samt vekst i nærings- og kulturliv. Årlig livsgledefeiring med fokus på identitet, mat, kunst og kultur vil bli arrangert, og viderefører slik jeg ser det noe av budskapet fra byutviklingsprosjektet.

Kommuneplanen trekker likevel frem det å utvikle toleranse og respekt med grunnlag i lokale tradisjoner og identitet, som en utfordring for å skape et flerkulturelt og inkluderende samfunn. Jeg tolker dette slik at vekst og innflytting i Time kommune bidrar til at ikke alle innbyggere har samme forhold til lokale tradisjoner og identitet. Kommunen signaliserer, slik jeg forstår det, at den vil holde tak i de lokale tradisjonene, samtidig som den ønsker det flerkulturelle mangfoldet. Jeg undres over om kommunen er opptatt av å legge til rette for endring eller utfordring av de lokale tradisjoner og identitet? Hvordan kan innflyttere fra fjern og nær få bidra til dynamiske sosiale prosesser der stedets identitet blir influert av dette? Kommuneplanen trekker også fram forfatteren Arne Garborg og hans identitet som jærbu og europeer, noe som stimulerer til å rette blikket utover. På denne måten skal timebuen få nye impulser, og kommunen ønsker å få til et kulturliv som *skaper og utfordrer* identiteten (Kommuneplan 2007-2018:9).

Det er kanskje nettopp det å *utfordre identiteten* som kan gi nye innspill og større rom for det multikulturelle? Slik jeg ser det, er man i de kommunale dokumentene, mest opptatt av den regionale, jærsk, identiteten. En har en klar offisiell oppfatning av hvordan jærbuen og den jærsk mentaliteten er, og at denne væremåten er spesiell for jærbuen. Samtidig kan en registrere at også offisielle representasjoner av folk i Båtsfjord presenterer seg som nyskapende og med innsatsvilje. Det kan være spennende å undersøke om dette stemmer med intervjupersonene og innbyggernes tanker seg selv og stedet.

Intervjupersoners forestillinger om Bryne og stedsidentitet

Hva sier intervjupersonene om stedsidentitet? Her er et lite utdrag av utsagn:

- *" Me kan godt ta inn over oss at me faktisk begynner å bli en by! Og kjenne litt stolthet over det! Og det tror jeg kommer etter hvert, og det komme nok veldig mye på det kvartalet der.."*

Int: "Men trur du jærbuen har lyst å bli bymenneske?"

- *"**Nei!** Det tror eg heller ikkje at ..altså Bryne er **veldig annerledes** enn Stavanger. . og det særpreget synes jeg me skal beholde! Det at det kjører traktorer med L på i Brynegatene, det er noe av identiteten, så akkurat den der miksen trur eg me kan vel holde på."*

- *”Brynebuen er ikke nødvendigvis jærbu lenger. Vi tiltrekker fra hele området, fra hele landet. Og hvis du går rundt og ser på disse boligblokkene, og ser på navn på postkassene så finner du navn fra hele landet. Ikke bare de typiske Salte og Wiig og sånne lokale navn. Så den jærske identitet – hva nå det måtte ha vært, det vet jeg ikke – det er et konglomerat fra hele landet, plutselig– og det må jeg si er en stor endring.”*
- *”Det er klart det er litt av identiteten vår at me rett og slett må kjøre etter en traktor og på skulane står de parkert, guttane som ikkje bur på gard kjøper gjerne traktor når de har fått lappen. Det er status! Her en 17.mai me skulle ned å sjå på barnetoget, då kjørte me etter traktor der han var i bunad og hu var i bunad, ei som satt på.”*

Dette er et knippe av uttalelser, og jeg opplever at vi her finner et betydelig sprang mellom de som mener at det finnes ikke noen jærske identitet som skiller seg fra andre nordmenn, og de som fremhever ”den jærske tyå”. I samtaler under feltarbeidet var det enighet om at jærbuen skiller seg mer fra stavangerfolk ved å være mer avslappet og uformell, mer direkte og tydelig i sin kommunikasjon.

Et interessant synspunkt er at flere informanter mener at brynefolk ikke nødvendigvis er det samme som jærbuer. Bryne er preget av innflytting, men en stor del av innflytterne kommer fra omlandet. Noen av disse uttrykker et klart valg, de ville flytte til Bryne, og de likte at Bryne ble ”mer by”. Andre ville *ikke* flytte til Bryne, de følte mer tilhørighet til bygdene rundt, og uttrykte at Bryne ikke var ”byen” for dem. Som Berg og Dale (2004) refererer Rose (1995), kan dette handle om å identifisere seg med et sted eller mot et sted. For de som ikke ville til Bryne, handlet det mest om at de vurderte livet *bedre* i bygdene. De tok til en viss grad også avstand fra at Bryne *”liksom skulle være by”*. Slik sett kan det se ut som om de som ser positivt på urbaniseringen på Bryne, velger å flytte hit. De som kanskje uttrykker en form for skepsis eller sarkasme, velger helt bevisst å *ikke* flytte til Bryne.

Likevel er det en del innflyttere fra helt andre steder i landet, i Europa, i verden. De jeg traff, hadde flyttet på grunn av kjærlighet eller på grunn av arbeid. Min studie fokuserer ikke spesielt på flyttevalg, så jeg kan ikke gå grundigere inn på disse spørsmålene. Alle innflytterne kan representere nye tankesett, praksiser og forestillinger, og kan utgjøre: *” et mangfold av stemmer, et mangfold av interesser, et mangfold av identiteter”* som en av intervjupersonene beskrev det. Samtidig er det flere som reflekterer over om *”Bryne vil mettes”*, at det en grense for *hvor mange* som kan og vil flytte hit, og *hvilke* folk en tiltrekker seg til Bryne. Det trekkes frem ulike spisesteder som ikke har klart å overleve i mer enn kort tid. I dag er det hovedsaklig kina- og pizzarestauranter som utgjør tilbudet, med noen få unntak. Med dette forstår en at det er folk med en relativt enkel matkultur som i hovedsak spiser ute. Unntakene som *klarer* å drive, er imidlertid også svært godt besøkt. Hvorvidt det vil være grunnlag for drift av mer sofistikerte spisesteder på Bryne, gjenstår å se.

I feltsamtalene viste det seg også at flere hadde vært ute og studert, og kommet tilbake for å etablere seg med familie. Disse pekte på at de hadde vent seg til urbane kvaliteter som gode kafeer og et bredt kulturtilbud, og at de ville ha *mer* av dette. Boligene til unge familier var også mindre i dag, og det ble derfor større behov for møteplasser ute. I tillegg uttrykte informantene at de gjerne *ville* møtes utenfor hjemmet. Dette kan også ses som uttrykk for urbanisering, der et bygdelig gjerne er preget av tette bånd og besøk hjemme, mens en i byene treffes i åpne fellesrommene.

Samtidig kom det til uttrykk ønske om de kvaliteter som preger småbyen. Følgende historie kan illustrere dette:

En av byens kafeer besøkes ofte av mange småbarnsforeldre med barnevogner. Det er ikke plass til alle vognene inne, og barna sover derfor utenfor inngangsdøren i vognene sine. Kafeens innehaver forteller at ingen trenger å være redde for at barnet blir liggende å gråte i vognen:

”Det er alltid noen som går forbi, og de kommer inn med en gang og gir beskjed hvis et barn gråter!”

Høyhuset Forum Jæren

Høyhuset Forum Jæren var et tema i alle intervjuene og samtalene, og også her var det veldig varierte meninger. Noen hevdet at det var for storslått – det kom for brått på – det passer ikke her på Jæren, forstått som at ”vi er ikke sånn”. Disse utsagnene kan reflektere *bruddet* i den mytologiske, jærsk smålåtenheten som høyhuset representerer, noe en annen informant peker på. De fleste mente at ”arkitektur preger hodene til folk”, og flere gjør seg tanker om hvordan Hetlandskvartalet og høyhuset spesielt, kan bidra til bykultur og byidentitet.

- ”Og så vil jeg jo tro at dette med fokuset på de videregående og Garborgsenteret og høghuset – altså me har hatt en enorm utvikling, for å setta Bryne på kartet. Det er også litt av det som vil bygga identitet, tror jeg.”
- ”Høyhuset kan kanskje bidra til toleranse for annerledeshet.”
- ”Rett og slett at du beveger deg i et helt åpenbart urbant rom, så vil du preges av det på en annen måte enn hvis du var i et sånn jærtun som Hå gamle prestegard.”

Høyhuset blir en del av fortellingen om stedet på godt og vondt. Folk forholder seg til høyhuset: ”Det står der som et faktum, du kan ikke komme rundt det.” Fortellingene inngår som en del av et samfunns sosiale kapital, og dets evne til suksess handler om å fortelle suksesshistoriene på en overbevisende måte, hevder Moldenæs (2006:7). Fortellingene om et sted har betydning for den

kollektive identiteten, og høyhuset har vært, og er fortsatt, omdiskutert. Meningsdannelsen om Hetlandskvartalet og høyhuset spesielt, kan også sies å være i forhandling mellom det rurale og det urbane. Det rurale representert ved at det er for storslått, og passer ikke inn her på Jæren og det urbane ved utsagn om at høyhuset kan bidra til toleranse for annerledeshet. Moldenæs (2006) peker på at det er ikke bare **en** mulig versjon og heller ikke **en** endelig fortelling om et sted. Slik sett vil fortellingen om høyhuset kunne reforhandles og reforhandles, både fra ulike stemmer og til ulike tider.

Et interessant aspekt, slik jeg ser det, er at den veksten som Jær-regionen opplever - på mange måter blir symbolisert ved oppføringen av høyhuset. En informant forstår høyhuset som et brudd med den jærske mytologiske smålåtenheten. Han kaller det en myte at jærbuen er smålåten, nettopp fordi *"stor løe og fin bil"* har vært en vanlig og til dels prangende måte å vise sin velstand på. Høyhuset stikker hull på myten om smålåtenheten, og det mentale bruddet består i at det er *"ujærsk å være så svevende i tankene og å tenke så stort i høyde og i visjoner."*

Moldenæs (2006) trekker videre fram at stedsidentitet i dag vies betydelig større oppmerksomhet som forklaringsfaktor for selvtillit og handlekraft i en region. Høyhuset kan også forstås som et uttrykk nettopp for handlekraft og driftighet, ikke ukjente elementer i det kulturplanen for Time 2008-2012 kaller *"den jærske tyå"*.

Den jærske tyå

Kulturplanen trekker frem bestemte egenskaper som typiske for det som kalles *"den jærske tyå"*. Uttrykket kan best oversettes med *"den jærske mentaliteten"*, og er slik jeg forstår det en beskrivelse av den kollektive identiteten til folk fra Jæren. Arbeidsom, driftig, nyskapende, jordnær og lite opptatt av det formelle – dette er stikkord som alle jærbuer kan slutte seg til, eller? Flere av intervjupersonene bekrefter denne oppfatningen, og peker i tillegg på at en er *stolt* over denne kollektive identiteten. Den arbeidsomme, pliktoppfyllende jærbuen oppleves heller ikke som en myte, det er noe som *er der*, påpeker flere av intervjupersonene. Jærdagen har profilert seg med utgangspunkt i denne forståelsen, og nye t-skjorter med logo og slogan er allerede bestilt. Her står det: *"Høyr noge, opplev noge, jær noge – Jærdagen"*. Skjortene skal benyttes av dugnadsmannskapene under arrangementene i mai, og vil helt klart markere tilhørighet til den jærske mentaliteten.

Et par informanter reflekterer over om ungdom og nyere generasjoner vil fortsette å slutte seg til denne oppfatningen, eller om denne kulturen hører eldre generasjoner til. Også innflyttere fra andre steder enn Jæren forholder seg lite interessert til denne beskrivelsen. Mye kan tyde på av denne identiteten er i ferd med å svekkes noe, ikke minst fordi unge, velutdanna folk flytter inn til Bryne. Begrepene arbeidsom, driftig, nyskapende, jordnær og uformell trenger ikke nødvendigvis skape assosiasjoner til kroppsarbeid og kort vei fra ide til handling. Dette kan like gjerne være egenskaper som preger kunnskapsarbeideren. Likevel tolker jeg disse verdiene i retning det rurale, representert ved jærbonden som står på fra morgen til kveld med hardt kroppsarbeid, og som løser praktiske, konkrete problemer etter hvert som de oppstår.

I Hetlandskvartalet, utenfor høyhuset Forum Jæren er det anlagt et lite, firkantet torg. "Et lite friminutt" kalles torget av utbygger Terje Hamre. Jeg forstår uttrykket slik, at det å ta en liten pause midt i arbeidet, faktisk er akseptabelt. Forum Jæren består av kunnskapsbedrifter, og kanskje kan slike urbane kvaliteter lettere slå rot hos arbeidstakerne der.

En annen intervjuperson sier:

*"Det er jo det som er spennende med et mer naturlig utvikla bysamfunn, at når det fungerer så er det **kjekt å bare være der**"*

Denne informanten forteller også om hvordan det er møte folk ulike steder i Bryne, når man står på stand. Står du utenfor kjøpesenteret M44 har folk det travelt og stopper ikke opp for en prat, mens står du på Bryne torg, treffer du mange færre, men de du treffer tar seg gjerne tid til en liten samtale. Det kan ikke trekkes bastante konklusjoner ut av dette, men kan det tenkes at det er ulike sosiokulturelle grupper som vanker disse stedene? Er det slik at den arbeidsomme, driftige jærbuen kjører til handlesenteret M44 og handler, treffer kjentfolk innendørs, for deretter å sette seg i bilen igjen og kjøre hjem? Er det fortsatt ikke helt stuereint å ta seg en tur til byen, uten konkrete ærend? Og henger dette i tilfelle sammen med "den jærske tyå"?

Unge småbarnsforeldre gir i feltsamtalene uttrykk for at de vil ha felles uterom og sosiale møteplasser. Hensikten er nettopp at det er kjekt å bare være der, en treffer andre og kan utveksle smått og stort.

Enten det er å ta en pause i arbeidet, slik en kan gjøre i friminuttet i Hetlandskvartalet eller en vil treffe andre småbarnsforeldre i uterommene, så opplever jeg det som uttrykk for mer urbane trekk. Kanskje kan det være slik at dette også er noe velutdannende gjør. Du finner kanskje ikke industri- eller anleggsarbeideren i Fritz Røed parken for å nyte skulpturene? Det er andre grupper som oppsøker disse byrommene, vil jeg hevde. Det kan derfor være nærliggende å spørre: "Er "den jærske tyå" på kollisjonskurs med urbaniseringen på Bryne? En av informantene viser til debatten om bystatus ved årtusenskiftet og mener at dette handlet om "byens sjel", - hvem ville vi være? Han trekker opp valget mellom et cittaslow-sted eller et sted som ligger i forkant, og mener at urbaniseringsprosessene ikke kan stanses nå. Den regionale veksten gjør at en faktisk ikke har noe valg om å vende tilbake til tiden før år 2000.

I et par av intervjuene samtaler vi om baksiden av medaljen, er det noen ulemper ved den jærskke identiteten? En av intervjupersonene reflekterer slik:

"Jeg har studert mange år ved universitetet, så jeg tror at baksida er arbeid, det er en så konkret forståelse av det. Det er mål – middel orientert, veldig konkret arbeid som det blir satt pris på og det er et arbeid som fører til noe konkret, og som handler om å skape verdier."

Int: Det blir veldig resultatorientert?

"Ja, veldig resultatorientert, men då på en konkret måte. Det er ikke veldig intellektuelt, det er mer antiintellektuelt, åndelige verdier blir ikke satt spesielt høyt og skal ikke være noe følelser, det er en veldig rotfesta kultur, og med veldig bakkekontakt, og det kan på en måte bli så konkret at det blir noe traust."

Dette utsagnet står i kontrast til den anerkjennelsen av boklig lærdom som andre informanter fremhever. Jeg undres litt på om det handler om "grenser for akademisk kunnskap"? Det er kanskje noen som mener at det er nok med 3 år på videregående skole?

Andre trekker også fram den *praktiske* tilnærmingen til alt, en oppgave eller utfordring skal alltid løses raskt og effektivt. Produktivitet og resultatorientering er ord som klinger godt på Jæren. Det er lite rom for refleksjon eller debatt, en har det godt og er fornøyd med det en har.

På den andre siden har det skjedd en mentalitetsendring. En informant forteller:

*"Ja, sånn at der ligger det en veldig bevisst tanke bak at me mennesker er mer enn bare et produkt av vann og brød. At me blir de omgivelsene me omgir oss med. Og det koster som regel ikkje så veldig mye mer enn det praktiske. Der ligger nok en av de veldig store omveltningene på Bryne. Altså det å være en bedrift og sette opp et skur i dag, blir sett på som lavteknologisk og bakstrevensk. Det har blitt større aksept for at det skal være en **snert** over ting."*

Og hvordan forholder man seg til kunst og estetikk? Skulpturene i Fritz Røed skulpturpark har flere ganger vært utsatt for hærverk. Er det slik at jærbuens fokus på det praktiske finner det provoserende at noe *bare* er til for å være estetisk? Står det å være driftig og arbeidsom i en motsetning til det å være kunstnerisk og intellektuell? Time kommune arbeider for å få et kunsthus på Bryne (Kulturplan 2008-2012:14), i tilknytning til Bryne Mølle som huser en aktiv kunstforening. Bryne kunstforening arrangerer jevnlig utstillinger med høyt kunstnerisk nivå, og har stadig økende medlemstall. Det finnes derfor også et kunstinteressert miljø på Bryne.

Det undres også over om arbeidsetikken og produktivitetskravene kan gjøre det vanskelig for dem som ikke alltid kan yte 120 %. Opplevs det å være ufør eller sykmeldt *verre* på Jæren enn i Oslo eller Nord-Norge? Eller er det kanskje slik at pågangsmotet og energien som jærbuen står for, gjør at flere holder seg innenfor arbeidslivet? I min studie har jeg ikke belegg for å hevde noe av dette, da jeg ikke har stilt direkte spørsmål om det. Jeg er imidlertid opptatt av hvordan et lokalsamfunn som Bryne kan gi alle mennesker mulighet for å delta og være aktive medborgere.

Medborgerskap og identitetsskapende roller

Marianne Horsdal (2005) har forsket på livslang læring og medborgerskap. Hun hevder at hurtige samfunnsendringer fører til at flere mennesker ikke klarer å forholde seg til nye krav og utfordringer. Dette igjen kan føre til økt *intoleranse* for forskjellighet, og dermed enda større risiko for at de gruppene som blir hengende etter, faller utenfor. For å sikre det hun kaller for "*sosial sammenhengskraft*" og demokrati i et samfunn, mener hun at *medborgerskap* er en avgjørende nødvendighet. Horsdal (2005) peker på at medborgerskap handler både om demokratiske rettigheter og om identitetsmessige tilhørighetsforhold. Jeg vil i det videre fokusere på det siste, nemlig medborgerskap, tilhørighet og identitet.

Hvordan kan et sted som Bryne utvikle ansvarlige medborgere som sikrer et samfunn med sosial sammenhengskraft, eller som et kjent uttrykk sier: "*It takes a city to raise a child*"? Horsdal trekker frem at de mangfoldige fellesskap som hver enkelt deltar i, har stor betydning for identitetskonstruksjon og medborgerskap. For å kunne delta i samfunnet og bli en medborger, er det en forutsetning at de fysiske omgivelsene være utformet slik at du ikke møter hindringer og barrierer. Men er dette nok?

En av intervjupersonene holder fram:

"Me må sjå på oss sjøl som et individ som kan handle. Og som betrakter seg sjøl som likeverdig, for hvis du ikke gjør det – hvis du ikke betrakter deg sjøl som likeverdig..."

Og kommer tilbake til dette senere i samtalen:

"det er jo ganske interessant det du sier at hvis du er oppdratt til å være en bruker, koss skal du då få identiteten til å bli en borger?"

Identitet utvikles gjennom aktiviteter og sosiale praksiser på stedet, og er helt nødvendig for nettopp medborgerskap og samfunnsdeltakelse. Omgivelsene må gi muligheter for deltakelse i mange *forskjellige* fellesskaper, også for mennesker med ulike funksjonsnedsettelse. Men like viktig synes å være *en mental forståelse* av at alle borgere kan bidra ut fra sine forutsetninger i disse forskjellige fellesskapene.

Horsdal (2005) er opptatt av at medborgerskap læres gjennom livslang, biografisk læring, og fremhever at dette er kunnskap på linje med f. eks faglig kompetanse. Medborgerskap læres derfor gjennom deltakelsesprosesser i ulike situasjoner og i ulike fellesskaper gjennom hele livsløpet. Det at barn deltar i barns normale aktiviteter, er en forutsetning for denne læringen. Barnehager og skoler må derfor være utformet slik at det er *helt vanlig* at alle er med. Utendørs byrom blir viktige arenaer å være til stede på, her skjer passive "se- og høre-kontakter", de uformelle samtalene og det å være en aktør som hører til på stedet. Å ha tilgang til byen "som en social form, en mødets, samtidighetens og samlingens form basert på forskjellighet" (Simonsen 1996:174) vil derfor være helt avgjørende for å utvikle medborgerskap og tilhørighet til stedet. For mennesker med ulike funksjonsnedsettelse vil kvaliteten på byrommene være avgjørende for å få denne tilgangen.

Under feltarbeidet traff vi flere mennesker med el. scootere og rullestoler, med og uten ledsager. Slik vi tolket disse personenes valg av trase f. eks, så visste de godt hvor de kunne komme frem og ikke, og valgte den ruten hvor tilgjengeligheten var god. En informant forteller om hvor viktig det er "å ikke være til bry." Det å klare seg selv, kunne stille på foreldremøter som en av alle foreldrene, betyr mye for egen identitet. Rollen som forelder må overskride rollen som rullestolsbruker. Det kan ikke være omvendt, at du først og fremst er rullestolsbruker og deretter mor. Det samme vil gjelde andre identitetskapende roller.

I flere av samtalene jeg hadde, kom vi inn på mulighetene for en rullestolsbruker å være arbeidstaker i høyhuset. Her pekte flere informanter på at bygget er universelt utformet, og de fysiske forutsetningene ligger dermed til rette. På mitt spørsmål om bedriftene i høyhuset *mentalt* ville være åpne for dette, var svaret helt entydig: "Ja, selvfølgelig. Vi ville ikke tenkt på det engang, dersom vedkommende var kvalifisert for jobben." Å være arbeidstaker er viktig for identitetskonstruksjonen. En blir da en del av et arbeidsmiljø og utvikler relasjoner til både mennesker og steder, og skaper et identitetsbilde av seg selv som arbeidstaker fremfor stønadsmottaker.

Gjennom et livsløp har en ulike roller, en deltar i ulike aktiviteter og opptre på ulike arenaer. Å ta det samfunnsansvaret som enhver borger vil gjøre, gir mulighet for ta del i ulike kollektive fellesskap. Sosial interaksjon og kommunikasjon er en del av dette, og kulturelle verdier og koder, felles fortellinger og opplevelser vil være med å forme identiteten (Horsdal 2005). Samtidig vil mennesker med funksjonsnedsettelse bidra til konstituering av stedet på en ny måte, og mangfoldet vil bli større. Intersubjektive, dynamiske prosesser gjør at mennesker og steder gjensidig påvirker hverandre. Praksiser og forestillinger blir farget av det mangfoldet som opptre i det fysiske rommet, og den mentale forståelsen reforhandles når nye bilder fremkommer. På denne måten blir stedene relasjonelle og dynamiske (Berg og Dale 2004:9), og de sosiale prosessene konstituerer de fysiske omgivelsene igjen og igjen.

Det samme vil gjelde de identitetskapende rollene, og hvilke muligheter for praksisfellesskap en blir tilbudt. Deltakelseskompetanse utvikles som nevnt gjennom sosial interaksjon og kommunikasjon, og jo flere sammenhenger en person deltar i, jo flere fellesskap har man mulighet til å utvikle tilhørighet

til. Horsdal (2005) peker på at praksisfellesskap kan være tvungne eller frivillige, inkluderende eller ekskluderende.

Horsdal (2005) trekker også fram at noen mennesker er marginalisert og derfor mangler nødvendig deltakelseskompetanse. Fortellingene om deres livsløp viser at de har vært utsatt for gjentatte utstøtelsesprosesser og i liten grad har blitt invitert inn i dialogiske møter. Overlatt til seg selv, har det vært små muligheter for å utvikle identitet og mening i tilværelsen (Horsdal 2005). På bakgrunn av en slik forståelse, vil jeg hevde at muligheten til deltakelse i ulike kollektive praksisfellesskap er av vesentlig betydning.

I noen situasjoner kan det oppstå et dilemma i forhold til spesiell tilrettelegging og universell utforming. Ved store folkeansamlinger på torget, gjerne i forbindelse med Jærdagen eller konserter, blir rommet fylt opp med mennesker. En person i rullestol eller med nedsatt syn, vil nok ha vansker med å komme fram. Jeg har tidligere hevdet at slike fellesarrangement er viktige for den kollektive identiteten. Kanskje må en da avveie hva som gir best løsning – en spesiell tilrettelegging slik at deltakelse blir mulig, fremfor utestengelse fra aktiviteten. Muligheten for deltakelse i fellesskapet må kanskje i slike situasjoner overskride prinsippet i universell utforming om at alle skal bruke hovedløsningen.

Fortellingen om konsertene til Kaizers Orchestra på Bryne torg tolker jeg som identitetsskapende. Alle som var der, har sin fortelling i fortellingen. Bildet av seg selv som brynemann eller brynedame, handler også om å være til stede der det skjer, delta i viktige kollektive fellesskap. Og selv om hva som er viktig for den enkelte i ulike livsfaser varierer, vil nok arrangement som disse konsertene bli mer og mer attraktive å identifisere seg med for en urbanisert befolkning. Rollen som publikum på konsert må overskride rollen som rullestolbruker, og kanskje må en tilrettelegge for at mennesker med funksjonsnedsettelse kan dele opplevelsen sammen med funksjonsfriske. Fellesskapet på torget under slike arrangement bør være mest mulig inkluderende, og mennesker med funksjonsnedsettelse må ikke stenges ute som følge av at en ikke skal tilrettelegge spesielt for dem.

Imidlertid må vi ikke glemme at de viktigste identitetsskapende rollene møter vi gjennom livsløpet, og som en av intervjupersonene sier: *"Det handler om å leve det vanlige livet!"* Det er nødvendig å skape grunnlag for at alle kan føle tilhørighet, og ikke oppleve utstøtelse eller ekskludering fra det vanlige livet.

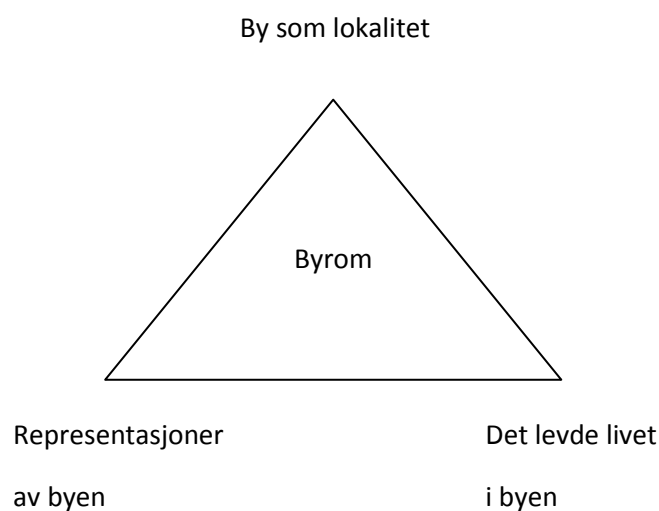
5.6. Urbanisering og universell utforming – hva forener begrepene?

Jeg har i denne studien analysert hvordan et universelt utformet sentrumsmiljø kan være en arena for aktivitet og deltakelse, og inngå som en del av byutviklingen i Bryne. Samtidig har jeg belyst hvordan de tre stedsforståelsene kan gi ulike perspektiver på stedet Bryne, og sett dette i lys av dikotomien ruralitet - urbanitet. Jeg har vært opptatt av møtet mellom det materielle og immaterielle, av stedet som lokalitet for menneskelig aktivitet og forestillinger. Studien har vist at ved å forstå stedet Bryne gjennom dette dynamiske samspillet, får ulike perspektiver tre fram.

Gjennom studien har begrepet *urbanisering* blitt stående helt sentralt. Urbanisering handler om prosessene knyttet til byutvikling, og henleder oppmerksomheten mot *endring* til det bymessige i både en konkret og abstrakt form. Berg og Lysgård (2004:70) viser til Simonsen (1993) når de sier det er vanskelig å forstå byer ut ifra klare sosiale og romlige avgrensninger: *”Byen som fenomen kan oppfattes som en kontekst som oppstår i møte mellom det materielle og det immaterielle”*. Danielsen (2006) viser til Aspen (2002) som mener at det urbane handler om spesifikke bymessige aktiviteter og kvaliteter som har med fysisk og sosial tetthet og mangfold å gjøre.

Strategien *universell utforming* har også vært gjennomgående i min studie. Jeg er opptatt av å forstå denne strategien som *mer enn* utforming av fysiske omgivelser basert på forhåndsbestemte standarder. I oppgaven prøver jeg ut begrepet og strategien i nye teoretiske referanserammer. Jeg prøver å sannsynliggjøre en sammenheng mellom fysisk universell utforming av et sentrumsområde, det hverdagslivet som leves der og de forestillinger som er dominerende på stedet Bryne. Slik sett handler universell utforming, i min forståelse, om *både* fysiske og mentale endringsprosesser, som i denne oppgaven går parallelt med byutvikling og urbanisering på Bryne. Byen blir ut fra dette den konteksten som **alle** innbyggere skal leve og bo i. Stedet må derfor være åpent og dynamisk slik at gjensidig konstituering mellom mennesker og omgivelser kan finne sted.

5.7. Urbanisering av Bryne i lys av de tre elementene i byrommet

Figur 24 Byen som konkret og abstrakt begrep basert på Halfacree 2002

Bryne som lokalitet

Time kommune, og spesielt regionsenteret Bryne, har opplevd en omfattende vekst siden tusenårsskiftet. Vedtak i Time kommunestyre om bystatus, initiativ fra private utbyggere og politisk klima for utvikling og vekst har, slik jeg ser det, hatt stor betydning for de endringsprosessene som er i gang. Bryne er også sterkt påvirket av hele Stavanger-regionens vekst, og oljerelatert virksomhet har medvirket til at det har dryppet betydelige økonomisk gevinst også til Jæren og Bryne.

En ser både en funksjonsdeling og funksjonsblanding i Bryne. Tyngre industri og storvarehandel får etablere seg i utkanten, i områder som er regulert til dette – såkalt funksjonsdeling. I Bryne sentrum finner en kunnskapsbedrifter, handel og service, kultur- og spisesteder, samt boliger – såkalt funksjonsblanding.

I saksframstillingen vedrørende bystatus på Bryne, pekes det blant annet på at det er regulert inn blokkbebyggelse på Bryne. Dette er ikke mer enn 10 år siden. I dag finner vi mange sentrumsnære boligblokker i byen. Det er interessant å registrere endring navnene på disse kompleksene: fra *Kastansjehagen* og *Strekkevollen* til *Grandgården* og *Serigstadkvartalet*. De to første skaper assosiasjoner til den rurale bygda der kyr beiter i hagen og på vollen, mens gården og kvartalet gir mer bymessige signaler.

Bystrukturen i Bryne er dominert av to tyngdepunkt: Kjøpesenteret M44 og Hetlandskvartalet. Disse ligger i hver sine ende av byen, og sentrum blir liggende nærmest som en transportetappe med lite levende aktivitet. Nytt bygg er planlagt, Torjå, og vil konstituere Bryne torg på en ny måte. Det foreligger også store utbyggingsplaner for Bryne Torgsenter. Intervjupersonene knytter store forventninger til at dette i sterkere grad vil markere og vitalisere Bryne sentrum. Det nye bygget vil sannsynligvis tette igjen for noe av vinden som kommer fra nord, og kan gjerne også bidra til å gjøre torget mer skjermet for vær og blåst. Gehl (2007) kjenner godt det nord-europeiske klimaet og nordboernes behov for å slikke sol så snart den titter fram om våren. For at solen skal slippe inn, må uterommene være åpne. Samtidig vil en skjerme for vind og kulde. En mulighet for å ivareta begge deler er å lage til mindre rom i det store rommet, ved f. eks beplantning, blomsterarrangement, levegger eller overbygg.

Storgata har trukket til seg ulike kunstnere som leier lokaler med vinduer ut mot gaten. Dette gir utstillinger av kunst med varierende kvalitet. Mest interessant er kanskje muligheten til å se et maleri bli til ved at kunstneren opptrer i vinduet – nærmest som en slags ”her og nå - performance”. På denne måten åpner en opp for spesielle opplevelser ved at malerienes tilblivelse blir visuelt tilgjengelig.

Fritz Røed parken og Lauritz Bellesens gate er ”gjemt på byens bakside”. Selve parken er anlagt på den ene siden av elva Kongo, og Fritz Røed sine skulpturer er vakkert gruppert og presentert her. Parken fremstår imidlertid som lang og smal, det er bare en gangsti som går i en rute langs elva. Den andre siden av Kongo, Lauritz Bellesens gate, ligger anonym og bortgjemt. Dette området representerer slik jeg ser det, en flott mulighet til å skape et livlig miljø for aktivitet og kafèkultur. Utfordringen blir å åpne opp mot byen i begge ender, slik at det blir en naturlig del av helheten i sentrum.

Området nederst i Storgata der en krysser Reeveien over mot kjøpesenteret M44, fremstår som ”ingenmannsland”. Her er det bilene som dominerer bildet, samtidig som folk løper for å krysse gata

til kjøpesenteret. Ved å stenge Reeveien kan dette området utvikles sammen med parken og Lauritz Bellesensgate, og danne bykvaliteter knyttet til kunst- og kulturopplevelser, aktivitet og spisesteder. Kanskje det er i Laurits Bellesens gate det skal anlegges leke- og trimapparater, med tilhørende muligheter for mat og drikke? Gehl (2007) hevder at det å *samle* aktiviteter og mennesker gir mulighet for gjensidig stimulering med flere aktiviteter og mennesker som konsekvens. Han mener at gåsystemets struktur og bygningenes plassering i forhold til ganglinjer og oppholdsarealer, er avgjørende for om mennesker og aktiviteter tiltrekkes. Han er opptatt av å *konsentrere* uterommene, da folk flest forholder seg til hendelser som skjer opptil 100 meter fra der en selv oppholder seg. Slik sett kan en utvikling av denne smale "bakgata" bidra til å knytte de ulike elementene i Bryne tettere sammen, og gi byen flere intime uterom.

Hetlandskvartalet, med sin urbane arkitektur, har skapt en helt ny "skyline" for Bryne. Det er kanskje tidlig å trekke konklusjoner om hvordan dette kvartalet vil innvirke på byen, men utformingen i hele kvartalet er moderne og funksjonalistisk. Det er åpenbart at mange bedrifter her med nye typer virksomhet har etablert seg her, og at dette er en ny "location" som gir disse bedriftene en attraktiv plass å drive ut fra. Ansatte i Forum Jæren er utrolig fornøyd: "Det var som å begynne i ny jobb og flytte inn hit!" forteller en.

Garborgsenteret og folkebibliotek er under bygging, og videregående skole planlegges ferdigstilt i 2014. Det gjenstår derfor enda mye byggevirksomhet, før Hetlandskvartalet står ferdig.

Bryne friidrettsklubb har allerede arrangert trappeløp i høyhuset, der det er åpen påmelding for alle som vil løpe 20.etasjer fra bunn til toppetasje. Et morsomt arrangement som trekker til seg på mosjonister og aktive løpere.

Og i Stavanger Aftenblad kan en 21.4.2010 lese følgende: "*Vepsebolet inviterer. Vepsebolet er ei gruppe av fem utviklingshemma i Time. Torsdag kl. 18.30 har dei invitert andre utviklingshemma i kommune til møte i Høghuset.*" Også dette kan tolkes som et tegn på en bredere brukergruppe og større mangfold. Kanskje kan Hetlandskvartalet og høghuset Forum Jæren med sin urbane arkitektur, åpne opp for større toleranse og åpenhet? Dette vil jeg komme tilbake til i avsnittet om forestillinger og representasjoner på Bryne.

Det levde livet på Bryne

Praksiser som pendler mellom det rurale og urbane er lette å finne på Bryne. Traktorkjøring i Storgata i ett eksempel på en aktivitet som også feminiseres, og er en rural praksis som kanskje vil finne nye urbane former? Vi ser at folk driver aktiv trening i Sandtangen en søndag formiddag. Disse folkene går ikke søndagstur, de driver med fysisk aktivitet for å holde seg i form. Også en urban praksis? Som en motsetning til dette, ser vi at Storgata *må* ha muligheter for gjennomgående biltrafikk, da jærbuen vil kjøre helt fram til døra. Dette kan kanskje forbindes med en motorisert, rural adferd?

Hverdagslivet utspiller seg der folk og omgivelser møtes. Aktiviteter knyttet til skolegang, arbeidsliv, handel, kultur og fritid foregår i Bryne sentrum. Sosiale prosesser finner sted på jernbanestasjonen, i kjøpesentrene, på spisestedene, i Storgata, på torget og i parken. Disse prosessene konstituerer sentrumsområdene, og skaper variasjoner fra time til time og fra dag til dag. Det relasjonelle, dynamiske preget kan gi stedet et uttrykk som en begivenhet, eller en hendelse. (Berg 2009). *Flyktighet, "elusiveness", og sammenkastethet, "throwntogetherness",* begrepene som Berg

(2009:122) introduserer fra Massey (2005) kan forstås i lys av disse prosessene. Flyktighet i det at stadig nye folk kommer og går, stedet endrer karakter i løpet av døgnet og uken. En møter ikke samme bilde en morgen midt i uken som en sen fredagskveld. Sammenkastethet fordi det på mange måter er litt tilfeldig hvem som til enhver tid er der. De som er der, er kastet sammen der og da. Til tross for at mange innbyggere antakelig har relativt faste ruter og rutiner, er det er ikke en fast gruppe en møter i Bryne sentrum.

Da min studie dreier seg om sentrumsområdene i Bryne, vil jeg videre gå inn på bruken av de sosiale fellesrommene, spesielt Bryne torg.

Hva foregår i de sosiale, offentlige byrommene? Vi har sett at kafèene brukes av ulike grupper. Småbarnsforeldrene og kvinnene dominerer på det ene spisestedet. På et annet kunne vi finne godt voksne og eldre menn samlet rundt faste bord. I kantinen på Forum Jæren var det yrkesaktive menn og kvinner som spiste lunsj og hygget seg med kollegaer. I ungdomsklubben Midtpunktet var det tenåringsene som dominerte. Tenåringene syklet, skatet og laget mye lyd når de kom utendørs.

Uterommene var, som jeg har vist, relativt lite benyttet. Det kan i stor grad tilskrives klimatiske forhold, da været slett ikke var godt da feltarbeidet ble gjennomført i november/desember 2009. Våren 2010 har gitt et litt annet uttrykk, og spesielt Bryne Torg med området ned mot elven brukes av småbarnsforeldre. Her mates fuglene, og sosialt samvær foregår. Danielsen (2006) har forsket på småbarnsforeldre som bor i by. Hun peker på at den sosiale omgangen med andre mennesker i byen, er en måte å danne barna på og blir brukt i identitetskonstruksjon. Byen blir konteksten for viktige identitetsskapende prosesser. Familiene i Danielsen sin studie brukte flere offentlige plasser, og vekslet mellom lekeplasser, parker, skole- eller idrettsplasser. Også mine informanter er opptatt av å omgås andre småbarnsforeldre i de offentlige uterommene i Bryne. Det å bruke de offentlige uteplassene sammen med barna, konstituerer byrommet på en helt egen måte. "Vi skulle hatt en lekeplass midt i Bryne sentrum!" ble klart uttalt.

Observasjonene viste at når fuglematingen var gjort og en hadde sittet litt på en benk, så var det ikke mer å ta seg til på torget. Mødrene tok barnevognene med seg og gikk, samtidig kunne nye foreldre komme inn på torget. På denne måten oppstod en dynamikk i hvem som var der og hvordan livet utspilte seg. Noen eldre damer satt hver for seg på benker og så på småbarna, og disse fikk stadig nye mennesker å studere. Barna konstituerte i denne sosiale konteksten, både foreldrenes og tilskuernes rolle på torget, ved at de skapte en god grunn for å oppholde seg der.

De uforpliktende se- og høre kontaktene som Gehl (2007) peker på, kan nok oppstå en fin vårdag på Bryne torg. Danielsen (2006) hevder at for foreldre er *møter mellom mennesker* tiltrekkende ved det å bo i en by. Å kunne velge *hvem* en ville ha kontakt med, *når* en ville ha kontakt og samtidig kunne *trekke seg tilbake*, kan illustrere det Simonsen (1996), basert på Schifloe, kaller "weak ties". Noen foreldre var i Danielsens studie opptatt av å kunne veksle mellom nære og mer distanserte fellesskap. Danielsen (2006) viser til Pløger, Sennett og Young som mener at en bør strebe etter å finne andre former for kollektiv enn det at en nødvendigvis bor geografisk i samme nabolag. Å ha rom for Individualitet og subjektivitet er viktig for familiene som bor i byen. Danielsen (2006).

Å oppsøke et torg vil, slik jeg oppfatter det, gi de mulighetene som Danielsen (2006) fremhever. Og selv om det er uforpliktende å oppholde seg der, må det imidlertid være et poeng at folk blir værende over lenger tid og at flere er til stede samtidig. Danielsen (2006) viser i sin avhandling at

dersom en ofte bruker et gatetun eller en park, eller til faste tider, så er det en viss mulighet for at en begynner å snakke med andre som bruker området på samme måten.

Gehl (2007) er også opptatt av funksjonsblanding, at flere forskjellige begivenheter flettes sammen og får fungere side om side. På denne måten får de menneskene som bor, arbeider eller oppholder i området, ferdes og møtes i forbindelse med daglige gjøremål. Han peker også på at avstand, veikvalitet og hvordan en tar seg fram, har betydning for om et felles utrom blir benyttet. Enkle gjøremål som å gjøre innkjøp eller gå i banken, vil ofte også dekke et opplevelses- eller kontaktbehov. Å legge til rette for møtepunkter som er naturlig å bruke hvis en tilfeldigvis treffer kjente, er viktig for å imøtekomme dette kontakt- og opplevelsesaspektet.

Gehl (2007) mener at aktiviteter må få lov til å utvikle seg slik at byrommene ikke bare blir transportsoner, men stimulerer til opphold og til aktiv deltakelse. De valgfrie og sosiale uteaktivitetene er avhengige av god kvalitet på uterommene, og er derfor ekstra følsomme for de fysiske rammene. Detaljplanlegging av gater og torg blir derfor helt avgjørende, og Gehl (2007) mener at aktivitetene: stå, gå, sitte, se, høre og prate, må danne utgangspunkt for detaljplanlegging, da disse inngår i de fleste andre gjøremål som finner sted i et offentlig uterom.

Representasjoner og forestillinger av Bryne

Bryne har endret seg betydelig som fysiske lokalitet, for utbygging av sentrumsnære boligblokker, kjøpesenter og Hetlandskvartalet har i løpet av få år gitt stedet mer karakter av by enn av bygd. Det kan imidlertid stilles spørsmål om og hvordan selvforståelsen er endret i løpet av de siste årene. Berg og Dale (2004:51) hevder at: *"både menneskers og steders identiteter er flertydige og dynamiske, samt at mennesker og steder er gjensidig konstituerende."* Moldenæs sier (2006:7): *"Fortellinger skaper bilder hos andre og en selv, og de gir selvtillit til menneskene i et samfunn som har en positiv fortelling å fortelle."*

Finner vi flertydige og dynamiske identitetskonstruksjoner på Bryne? Hvilke fortellinger kan vi i tilfelle finne, som bekrefter dette?

Kulturplanen 2008-2012:6 i Time kommune peker på denne selvforståelsen: *"Den jærskje tyå blir rekna for å vera typisk for folk på Jæren. I denne formuleringa ligg gjerne at jærbuen er arbeidsam, driftig og nyskapande, jordnær og lite oppteken av det formelle."*

I mine funn er det relativt stor oppslutning om "den jærskje tyå", flere kjenner seg igjen og slutter seg til oppfatningen. Imidlertid er det også stemmer som peker på at jærbuen er ikke så forskjellig fra resten av landet, og at større variasjon og bredde i befolkningen vil gi mer sammensatte identitetskonstruksjoner.

Det sitter imidlertid, slik jeg tolker det, langt inne å ta avstand fra, eller stille spørsmålstegn ved "den jærskje tyå". Dette er noe som sitter i ryggmargen hos veldig mange jærbuer. Flere er opptatt av å bygge identiteten videre ut fra lokal historie, kultur og tradisjoner, en fornyelse med basis i det bestående. Nyskaping, driftighet og en uformell væremåte er bilder og forestillinger en ønsker å bevare, og som helt klart er med og gir selvtillit til jærbuen. T-skjortene til dugnadsgjengen under jærdagen har teksten *"Høyr noge, skap noge, opplev noge, jær noge – Jærdagen"*, og knytter seg med dette direkte opp mot verdiene i "den jærskje tyå."

Samme kulturplan er opptatt av å utfordre identiteten. Hva med de som ikke kjenner seg igjen i beskrivelsen av den jærske mentaliteten? Og er det slik at "alle" skal slutte opp om en slik selvforståelse? Hvordan kan en sørge for at det er rom for *flere* identiteter og for en mer *dynamisk* oppfatning av den jærske identiteten? Hvordan kan det universelle, nettopp det at byen er for alle, få enda større gjennomslag?

Brynefolk er ikke nødvendigvis jærbuer lenger, påpeker en av intervjupersonene. Og urbaniseringen av Bryne kan medvirke til å åpne opp for et bredere spekter av mangfold og skape større toleranse. Romslighet for ulike livsformer, interesser og kulturelle uttrykk kan bane seg vei. Det er, slik jeg ser det, spennende at Time kommune i kulturplanen er opptatt av å *utfordre* identiteten, selv om kulturplanen ikke går nærmere inn på *hvordan* dette skal skje. Flere intervjupersoner mener at brynefolk holder på å ta inn over seg at "*me er i ferd med å bli by*", og vi må bygge bykulturen og byidentiteten på Bryne på vår måte. Flere fremfører en grunnleggende stolthet over byen, hva en fått til og hvem en er. "*Og då kan en få til andre ting og. Hvorfor skal vi ikke få til andre ting?*" sier en av intervjupersonene. Ingen vil tilbake til tendensen på 90-tallet med stagnasjon og tilbakegang, og det er, slik jeg opplever det, helt klart stemning for en urban livsform med urbane kvaliteter i Bryne.

Slik sett kan en kanskje undre seg litt over at "den jærske tyå" står så sterkt i Bryne, når viljen til urbanisering er så tydelig. Er det noen motsetning i dette? Det er viktig, slik jeg ser det, at døren inn til rommet for mangfold er høy, bred og vid og at "den jærske tyå" også fremstår i en urban form.

I negativ utgave kan "den jærske tyå", etter min oppfatning, fremstå som om det bare er å "gjær noe", slik at en "får det gjort". Hvordan kan den driftige, arbeidsomme jærbuen fremstå som en reflekterende medborger med en åpen holdning til mangfold og forskjellighet? "Den jærske tyå" må være inkluderende og romslig, og ha plass til fortellinger som omhandler livet utover praktisk, konkret arbeid og resultatorientering. Verdiane livsglede og kreativitet er også langt framme i kulturplanen 2008-2012. Disse verdiane sender signaler utover det praktisk og konkrete, og står, etter min mening, for et mer fremtidsretta samfunn.

Kunstmiljøet på Bryne er synlig, både gjennom arbeidet til Bryne kunstforening og gjennom etablering av verksteder og gallerier i Storgata. Høguset Forum Jæren er utsmykket med gjennomgående glasskunst av Kjell Nupen fra topp til bunn. Utsmykning av Bryne kirke med glasskunst over hele fronten, er et spennende prosjekt som er under arbeid. Bryne er også skolesenter på Jæren, tidligere Bryne Landsgymnas, og nå de to store videregående skolene er lokalisert her. Synet på akademisk kunnskap, er kanskje en av de mest tydelige indikatorene som skiller brynefolk fra jærbuer. Høyere utdanning blir verdsatt og ønsket velkommen, i motsetning til andre steder på Jæren hvor en kan møte en utbredt akademikerforakt. Det er imidlertid lite intellektuelt, *offentlig* ordskifte å finne på Bryne. Kanskje er dette noe som foregår i de private hjem i dag, og som kan være en utfordring for det nye Garborgsenteret å få fram i lyset?

Sosiale identiteter må kunne konstrueres gjennom deltakelse i mange sammenhenger, selv om en ikke har full kapasitet gjennom hele sitt yrkesaktive liv. Å høre til et sted handler om grunnleggende trygghet for et hvert menneske. Vekslende kollektive identiteter vil kunne konstrueres der mange folk deltar i mange forskjellige sammenhenger, enten det er i private eller profesjonelle situasjoner. Det må f. eks være mulig å fremstå som dyktig forretningskvinne samtidig som en deltar i en brukerorganisasjon for funksjonshemmede.

Ulike praksiser vil forhandle fram nye identiteter, knyttet til både lokal, regional og kanskje tilhørighet i en europeisk sammenheng. Kommuneplanen 2007-2018 trekker fram forfatteren Arne Garborg og hans identitet som jærbu og europeer, noe som stimulerer til å rette blikket utover. Å utvikle en mer global identitet som europeer handler nok i stor grad om å være åpen for det flerfoldige, fremfor å være tett bundet opp i lokale tradisjoner. Dette er en spennende tilnærming, og igjen kan kanskje det nye Garborgsenteret bidra til å være en arena hvor blikket rettes utover?

5.8. Universell utforming i lys av de tre forståelsene av stedsbegrepet

Anne Reidun Garpestad, prosjektleder for pilotkommunene Klepp og Time, forklarer sin forståelse av begrepet universell utforming:

”Universell utforming er å tenke livsløpsperspektiv i et menneskeliv, tenke høyde, bredde og ulike forutsetninger, tenke at livet kan endre seg kjapt og det kan endre seg i en kort periode. Og universell utforming er en strategi å planlegge etter. Det er de fysiske forutsetningene og rammene som ligger der som gjør at en kan delta på egne premisser.”

Dette utsagnet fanger inn mange aspekter ved universell utforming, og jeg vil forsøke å trekke sammen det meste som begrepet universell utforming synes å romme, gjennom de tre forståelsene av stedsbegrepet.

Location- fysisk lokalitet

Bryne sentrum er delvis utformet i henhold til prinsippene som gjelder for universell utforming. I kommuneplan 2007-2018 er universell tilrettelegging nevnt, og i kommunedelplan for Bryne 2007-2018 er universell utforming tatt med som et viktig mål. Time kommune er nok derfor en av få kommuner der universell utforming inngår i overordnede kommuneplaner. I følge KOSTRA-tall var det fra 2006 til 2007 en økning fra 8 til 13 % over kommuner som hadde planer for universell utforming. I Time kommune sine planer, slik jeg leser dem, handler universell utforming om fysisk tilgjengelighet. Samtidig er kommunen opptatt av et inkluderende samfunn med rom for alle.

I følge mine informanter har kommunen hatt stort utbytte av å være pilotkommune. Flere peker på at det viktigste de oppnådde gjennom prosjektet, var økt bevissthet om hva universell utforming *egentlig handler om* – underforstått at det handler om inkludering og samfunnsdeltakelse. Fortauskanter og ledelinjer blir konkrete og synlige uttrykk for en underliggende forståelse av, og vilje til, inkludering.

”Bryne er et lappverk så lenge det ikke blir gjort noe kollektivt fra myndighetene” er utsagn som intervjupersonene fremfører på spørsmål om mer helhetlig universell utforming av Bryne sentrum. Ved befarung i Bryne sentrum ser en at Hetlandskvartalet har tydelige uu-kvaliteter som f. eks ledelinjer, mens lenger ned i gata stopper denne brått opp. Jernbanestasjonen, torget, parken og Storgata er mer eller mindre godt utformet for tilgjengelighet, men har derimot ikke optimale kvaliteter verken for trivsel og estetikk.

Slik jeg ser det, mangler en helhetlig plan for et universelt utformet Bryne sentrum der også trivsel, estetikk, klimahensyn og bykvaliteter inngår. Byutvikling må være kjernen i denne planen, og en må se sosiale praksiser, stedsforestillinger og fysisk utforming av sentrum som flere sider av samme sak. Næringsjef i Time kommune, Ingrid Roth, informerer om at kommunen har søkt om regionale

utviklingsmidler (RUP) for å gjennomføre en stedsanalyse av Bryne. Aktuelle byutviklingstiltak er derfor på vent, fordi en ønsker at denne stedsanalysen skal være utgangspunkt for nye planer.

Riksrevisjonen peker i sine sluttvurderinger i dokument nr. 3:10 (2008-2009):60 på:

*”For å få en **helhetlig utvikling** mot et mer tilgjengelig samfunn, er det viktig at departementene formulerer delmål og beskriver hvordan og når disse delmålene skal nås. Til nå er det i liten grad synliggjort hvilke konkrete forbedringer i tilgjengeligheten som er forventet som resultat av satsningen. God styringsinformasjon er en forutsetning for effektiv bruk av virkemidler. I dag mangler de berørte departementene jevnt over informasjon om status, utvikling og måloppnåelse når det gjelder tilgjengelighet. Det er i liten grad utviklet relevante indikatorer eller pålitelig statistikk, noe som begrenser muligheten til å vurdere måloppnåelsen. Blant annet mangler man langt på vei et grunnlag for å vurdere hvilke tiltak som bør prioriteres, og det blir vanskelig å styre ressursene mot områdene der det er størst behov.”*

Det fremgår ikke her hva slags indikatorer eller variabler Riksrevisjonen ønsker å måle status og utvikling med, men dette er et arbeid som det statlige kompetansesenteret, Deltasenteret, koordinerer. Det gjenstår å se hvilke indikatorer som blir vektlagt og i hvilken grad disse også måler inkludering og samfunnsdeltakelse.

Locale – det levde livet, hverdagsliv og samfunnsdeltakelse

Er hverdagsliv og samfunnsdeltakelse noe annet for mennesker med funksjonsnedsettelse enn for funksjonsfriske?

St. meld. nr. 40 (2002-2003) kapittel 1.4. peker på at mennesker stenges ute, og at dette har konsekvenser for hverdagslivet til den enkelte. *”Aktiv deltakelse som verdi er relatert både til enkeltindividet og samfunnet. Politikken for personer med nedsatt funksjonsevne skal bygge på individets naturlige ønske om å klare seg selv. Dette innebærer at det må legges til rette for at alle, ut fra sine forutsetninger, skal ha muligheter til aktiv deltakelse i samfunnet. Dette omfatter både barn, unge, voksne og eldre. For mange i yrkesaktiv alder betyr aktiv deltakelse mulighetene til å forsørge seg og sine gjennom arbeid og egen inntekt. Regjeringen vil arbeide for et velferdssamfunn som støtter opp under den enkeltes muligheter, initiativ og egeninnsats.”*

I St. meld. nr.40 ligger det implisitt en erkjennelse av at mennesker funksjonsnedsettelse er betydelig hindret i sitt hverdagsliv og samfunnsdeltakelse. Dette dokumenteres også av Law (2002) og av Riksrevisjonen (Dokument 3:10 (2008-2009)).

En av informantene forteller at hun ble overrasket da hun skjønnte at mange innbyggere i Bryne bare kunne handle eller gå på kafè på det som før het Mega. Det var kun på Mega det var fremkommelig med rullestol. Andre forteller om utestengelse fra arbeidslivet som følge av sansetap, fysisk eller psykisk funksjonsnedsettelse.

Diskrimineringen av mennesker med funksjonsnedsettelse er derfor høyst reell.

Muligheten til å delta i identitetsskapende aktiviteter er vesentlig for å utvikle medborgerskap og stedsidentitet. Tilgjengelighet til arenaene hvor hverdagslivet utspiller seg, er derfor helt avgjørende for å kunne ta del i alt som livet innebærer. Omgivelsene må fremme mestring for hele befolkningen. Tilgjengelige omgivelser har stor betydning for hvilke interesser man kan dyrke, hvilke

omgangsformer en kan ta del i eller hva slags aktiviteter man være med på. Stedet blir da en møteplass hvor sosiale prosesser kan fremmes ved hjelp av omgivelsene.

Under feltarbeidet møtte vi en del personer med hjelpemidler ute i Bryne sentrum. Sik vi observerte situasjonene, var fremkommeligheten i sentrumsområdene relativt god. Folk fant den mest praktiske, tilgjengelige traseen, selv om den ikke alltid var den korteste. Det var som tidligere nevnt, surt og kaldt, da store deler av feltarbeidet ble gjennomført. Mennesker med hjelpemidler hadde det derfor like travelt med å komme seg innendørs som fotgjengerne hadde. De elektriske scootere, rullestolene og rullatorene konstituerte likevel sentrumsområdene på en annerledes måte. Parken fremstod "varmere" da jeg møtte en eldre mann på scooteren sin som matet de sorte svanene i Kongo en vårdag. Synet av en ung mann i rullestol med barnet på fanget, på vei over torget en morgen, lokket frem smilet hos flere enn meg. Det levende livet finnes i Bryne sentrum, men jeg mener at det er et betydelig utviklingspotensiale for å bedre de sosiale møteplassene her. Mulighetene for passive "se- og hørekontakter" (Gehl 2007) kan forbedres slik at alle, med eller uten funksjonsnedsettelse, kan få glede av dem. Aktivitet og deltakelse i ulike former kan legges til rette, og universell utforming av områdene må være en kvalitet på linje med de øvrige hensyn som skal ivaretas i planleggingen.

Sence of place - stedsidentitet

Danielsen (2006) peker på at *plass og rom* er ord som de siste årene også er forsket på som metaforer. Danielsen bruker begrepet *plass* synonymt med *sted*, og viser til at disse begrepene kan forstås i betydningen "hjerterom", "å være utestengt" eller "å høre til et sted". Dette gir assosiasjoner til inkludering og ekskludering.

Lid (2008:520) skriver: "*Også fellesskap trenger steder og rom for beskyttelse, samfunnet består av mellommenneskelige fellesskap som ganske bokstavlig finner sted. På arbeidsplassen, i hjem, på handlesenter og i byrom. Mennesker er sammen rundt et bord, i en sal og på et torg. Stedene for menneskelige fellesskap er i seg selv viktige fordi arkitektur både kan hemme og fremme liv og fellesskap.*"

"Sence of place" handler om den subjektive opplevelsen og fortolkningen av stedet. Det er en forståelse basert på det immaterielle, selv om de fysiske rammene i høy grad kan virke inn på "sence of place". Relasjonen mellom mennesket og stedet er omdreiningspunktet. Stedene blir konstruert gjennom stedsopplevelser og stedsfølelser, der mennesket tillegger stedene mening (Tholstrup 2009). Grupper skaper mening om stedet ut fra hvordan de tenker og opplever det, og dette bidrar til en kollektiv identitetskonstruksjon knyttet til stedet. Følelse av tilhørighet eller utestengelse vil være vesentlig for at denne subjektive stedsidentiteten får utvikle seg på en positiv måte. Det er gjennom de felles fortellinger, indre bilder og forestillinger at den kollektive identitetskonstruksjonen oppstår. Grenser mellom oss og dem, det vi gjenkjenner og det vi tar avstand fra, er viktig for fellesskapet og skapes der livet leves, forankret i et sted (Tholstrup 2009). Stedet påvirker derfor, slik jeg tolker dette, selvforståelsen i betydelig grad.

Fra innledningen i St.meld. nr. 40 (2002-2003) Nedbygging av funksjonshemmende barrierer har jeg i kapittel 1.1. hentet følgende:

*"Regjeringens visjon er at personer med nedsatt funksjonsevne skal ha muligheter til **personlig utvikling, deltakelse og livsutfoldelse** på linje med andre samfunnsborgere.(...)I et demokrati er det*

sentralt at alle innbyggere skal ha de samme **muligheter til engasjement og deltakelse** på ulike arenaer i samfunnet." (mine uthevelser)

I ot.prp. nr. 44 (2007-2008) *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne* peker myndighetene igjen, i kapittel 1, på like muligheter og inkludering for mennesker med nedsatt funksjonsevne:

"Regjeringen har et sterkt fokus på like muligheter og på å legge til rette for aktiv samfunnsdeltakelse for alle. Inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne på alle samfunnsarenaer er avgjørende og av stor betydning for den enkelte, men også avgjørende for samfunnet" (min uthev).

Universell utforming av samfunnet blir i følge disse nasjonale styringsdokumentene, en sentral strategi for å sørge for inkludering og deltakelse. Å utvikle identitet knyttet til stedet handler om å kunne delta: å være forelder på skoleforestilling, å være publikum på konsert eller å være arbeidstaker i høyhuset. Kollektiv identitetskonstruksjon på Bryne vil blant annet handle om gode sosiale uterom og andre identitetsskapende arenaer, der det er trivelig og godt å være for alle. Blir en utestengt fra de sosiale fellesskapene, kan en fort oppleve manglende tilhørighet. Jeg vil derfor hevde at universell utforming av Bryne er viktig nettopp for gi alle muligheter til "sense of place" – å subjektivt føle at en hører til på stedet. Horsdal (2005) påpeker at de mangfoldige fellesskap som hver enkelt deltar i, har stor betydning for identitetskonstruksjon og medborgerskap. Motsatt vil utestengelse føre til at en ikke får delta i ulike praksisfellesskap, og dermed heller ikke utvikler medborgerskap. For å kunne ta det samfunnsansvaret enhver borger kan ta, er det derfor en forutsetning at de fysiske omgivelsene være utformet slik at du ikke møter hindringer og barrierer. Steds- og identitetskonstruksjon blir dermed gjensidig konstituerende, da stedet gir muligheter og begrensinger for egen selvforståelse. På motsatt side virker selvforståelsen inn på hvordan en oppfatter stedet og mulighetene for deltakelse og medborgerskap.

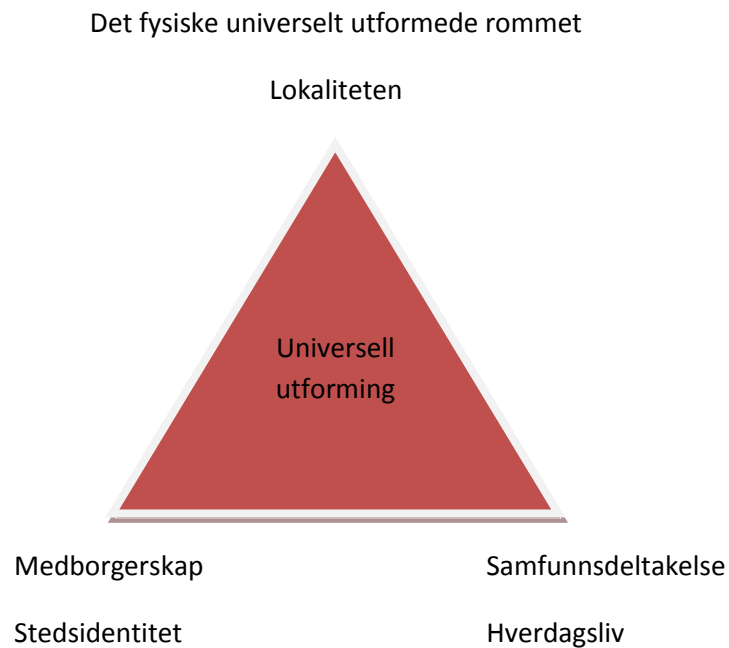
I ot.prp. nr. 44 (2007-2008) *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne* uttrykkes det videre i kapittel 1.1.: " *Personer med nedsatt funksjonsevne skal ikke bare utløse sine rettigheter, men også være i stand til å utøve sin plikt som likeverdige og likestilte samfunnsborgere*".

Et spørsmål jeg stiller meg er om en person som ikke har noen tilhørighet til et sted, vil engasjere seg i lokalmiljøet? Vil det føles naturlig å være klassekontakt dersom du ikke kommer inn på skolen? Vil du jobbe dugnad for fotballklubben dersom du ikke har noe utbytte av å gå på stadion? Eller vil du oppsøke Bryne torg om du har angst og er redd for åpne plasser? Opplevelsen av å være inkludert eller ekskludert kan gjerne være mer avgjørende, enn om omgivelsene fysisk er universelt utformet. Jeg vil derfor anta at stedsidentitet er, sammen med den fysiske utformingen av miljøet, helt vesentlig for personlig utvikling, samfunnsdeltakelse og livsutfoldelse i et lokalmiljø.

6.0 Konklusjoner og oppsummering

6.1. Universell utforming som abstrakt og konkret begrep

Jeg viser igjen til Halfacree`s modell (2002), utviklet på bakgrunn av hans analyser av flyttestrømmer til den engelske landsbygda.

Figur 25 Universell utforming som konkret og abstrakt begrep

Jeg har latt meg inspirere av Halfacree`s modell, Figur 4 Bygda som konkret og abstrakt begrep side 34, og presenterer en modifisert utgave der universell utforming blir forstått som abstrakt og konkret begrep. Nedenfor en tabell som viser overlapping mellom begreper hentet fra teorien og mine forslag til begrep relatert til universell utforming.

Fosso/Solbakks begreper i modellen bygd som konkret og abstrakt begrep jf figur 3	Ulike forståelser av stedsbegrepet kap. 3.1.	Mine begreper i modellen universell utforming som konkret og abstrakt begrep
Bygd/by som lokalitet	Location	Det fysiske universelt utformede rommet
Det levde livet på bygda/i byen	Locale	Samfunnsdeltakelse og hverdagsliv
Representasjoner av bygd/by	Sence of place	Medborgerskap og stedsidentitet

Figur 26 Overlapping av begreper

Det fysiske universelt utformede rommet handler om den materielle substansen, inspirert av stedsforståelsen i "location." Konkret vil dette komme til uttrykk gjennom det visuelle preget, og bidra til å forme den sosiale aktiviteten på stedet. Eksempler kan være ledelinjer, nedsenkede fortauskanter, utjevning av nivåforskjeller eller teleslynger i offentlige rom. Det dreier seg i stor grad om tekniske løsninger på konkrete utfordringer, og standarder er utviklet bl.a. for boliger, arbeidsbygg og publikumsbygg (Norsk Standard 2010). Den bør likevel alltid være rom for å finne gode løsninger i hvert enkelt prosjekt. Arkitekter, planleggere og ergoterapeuter er eksempler på faggrupper som kan bidra med fagkunnskap. Samarbeid med borgere som har erfaringsbasert kunnskap, kan i mange tilfeller gi kreative og brukervennlige løsninger. Standarder kan være et godt hjelpemiddel, men kan, etter min mening, også stenge for å finne konstruktive måter å utvikle steder og bygg på. Jeg stiller også spørsmål om utstrakt bruk av standarder kan føre til at steder og bygg blir veldig like. Og er dette en ønsket stedsutvikling?

Samfunnsdeltakelse og hverdagsliv handler om det levde livet, basert på stedsforståelsen "locale". Som jeg har drøftet tidligere, vil det å ta del i "det vanlige livet" være målet for folk flest. Målet med strategien universell utforming er nettopp å sørge for at dette kan være mulig å oppnå for hele befolkningen. Gjennom sosiale prosesser i det fysiske rommet blir stedet en møteplass. Hverdagsliv og samfunnsdeltakelse kan foregå naturlig, f. eks ved at svaksynte også kan finne frem til sittegruppene på torget. Mestring av ulike nødvendige gjøremål som å gå på butikken, vil ofte være avhengig av omgivelsenes utforming. Universell utforming handler derfor om å fremme like muligheter for deltakelse og mestring i hverdagen.

Medborgerskap og stedsidentitet handler om hvordan en subjektivt forestiller seg stedet, og er sterkt inspirert av stedsforståelsen i "sense of place". Identitet handler om å søke fellesskap og mening, noe som skapes i samhandling med andre. Det handler om å føle tilhørighet og å være medborger, og om man er "innenfor" eller "utenfor" (Fosso 2004). Å utforme et sted universelt handler om at alle skal ha mulighet til å "komme innenfor". Det skal ikke være omgivelsene som støter folk ut. Stedsidentitet handler om forestillingen av å være med, ha en rolle og å være noen. Identitet knyttet til stedet gir mening og bekrefter den enkelte. Å skape mening og sammenheng i tilværelsen er viktig for å mestre hverdagslivet, og identiteten forhandles i stor grad i forhold til stedet, ved f. eks å velge å bo på Bryne når du like gjerne kunne bodd i Stavanger. Måten ulike mennesker bruker, tolker og knytter seg til stedet handler om sosiale identiteter og hvordan disse får mulighet til å skapes, utvikles og gjenskapes gjennom aktive handlinger. Varierte sosiale praksisfellesskap må derfor være tilgjengelige for alle grupper i befolkningen.

Disse tre dimensjonene påvirker hverandre, og er gjensidig konstituerende. Modellen kan gi en bredere oppfatning av universell utforming og hvordan de ulike elementene samspiller. Min påstand er at det ikke er nok å utforme steder universelt dersom det ikke samtidig legges vekt på faktorer som gir trivsel, deltakelse og utvikling av identitet.

6.2. Mangfold som samlende begrep for urbanisering og universell utforming

Universell utforming og urbanisering møtes, slik jeg resonnerer, i begrepet mangfold. Urbaniseringsprosessene på Bryne og målene knyttet til universell utforming, kan derfor trekkes sammen til å handle om det Horsdal (2005) beskriver som utvikling av et lokalsamfunn basert på forskjellighet og åpent samarbeid mellom mennesker som representerer bredde og mangfoldighet. Horsdal (2005) trekker også inn *refleksjon*, evne til å *tenke seg om* både før og etter handling, som en vesentlig del av et inkluderende samfunn.

Danielsen (2006) utforsker og drøfter begrepet mangfold i sin avhandling *Med barn i byen*. I hennes studie var eksistensen av et sosialt og kulturelt mangfold i byen felles for foreldrene som var intervjuet. Også i min studie er *mangfold* et sentralt begrep. Informantene uttrykte tydelig at mangfold var viktig og ønsket. I boksen til høyre presenterer jeg noen av de momentene som var med og utgjorde dette ønskede mangfoldet. Som det fremgår av boksen, snakker vi både om økonomisk, fysisk, sosialt og kulturelt mangfold. Danielsen (2006) peker på at mangfold forstås som et *inkluderende* begrep, det å være annerledes er positivt. Forskjellighet er en ressurs, og erstatter på mange måter likhetsbegrepet som tradisjonelt har stått sterkt i Skandinavia. Likeverd til tross for forskjellighet, er den grunnleggende forståelsen av mangfoldsbegrepet, og gir legitimitet til individualisering og originalitet. Forskjeller blant mennesker blir en ressurs for, og en kvalitet ved byen. Danielsen (2006:178) hevder videre at

”Mangfold fungerer som eit symbol for det urbane. Eksistensen av forskjellar gjer byen attraktiv og særeigen..(...) Å løfte fram det mangfoldige ved byen er også å inkludere mange ulike plassmytar om byen. Det signaliserer at byen er eit raust og inkluderande offentlig rom.”

Fra teorigapittelet henter jeg Simonsen (1996:174) som viser til den franske filosofen Henri Lefebvres. Han forstår byen *”som en social form, en mødets, samtidighetens og samlings form basert på forskjellighet. Som social form er det netop mangfoldigheten og sameksistensen af mange forskjellige livsformer, kulturer og aktiviteter, der kendetegner det bymæssige.”*

Ut fra både Danielsen(2006) og Simonsen (1996) er det nærliggende å forstå byen som åpen for det mangfoldige, inkluderende og flyktige, mens bygdene og forstedene forstås som ensformige, forutsigbare og

Et mangfold av

Næringer og bransjer:

- Landbruk og mat
- Industri og maskiner
- Kunnskapsbaserte bedrifter
- Kreative bedrifter
- Oljebasert teknologi
- Varer og tjenester
- Hud og hår
- Klær og sko

Folk:

- Innfødte jærbuer
- Innflyttere fra andre deler av landet eller hele verden
- Innflyttere med annen kulturell bakgrunn
- Ulik kunnskap
- Alder og roller
- Mennesker med ulike funksjonsnivå
- Alle sosiale lag

Fysiske, materielle uttrykk:

- Urban arkitektur
- Eldre, verneverdige bygg
- Universelt utformede omgivelser
- Fortetting og utbygging

ekskluderende jf. modellen ulike forestillinger om bygd og by (Berg og Dale 2004, Figur 6 Dominerende forestillinger og bygda og byen).

Danielsen (2006) kommer videre inn på at mangfold kan handle om både mangfoldet *i* individene og om mangfoldet *rundt* individene. Mangfoldet rundt individene blir dermed å forstå som en kulisser for livet en lever.

NOU 2001:22 *Fra bruker til borger* har lagt grunnlaget for fremveksten av strategien universell utforming. I utredningen settes begrepet integrering opp mot inkludering. Her heter det i kapittel 3.4.:

*”Inkludering er derimot et program for å endre skolen eller andre samfunnsinstitusjoner slik at de tilpasses **hele den menneskelige variasjonsbredde**. Inkludering handler om å endre helheten slik at **alle finner en plass der.**”*

Law (2002:640) har på bakgrunn av flere studier dokumentert at funksjonsnedsettelse medfører at

- deltakelsen blir *mindre* mangfoldig
- foregår *mer* i hjemmet
- inkluderer *færre* sosiale relasjoner
- Inkluderer *mindre* aktiv rekreasjon

Det er videre dokumentert at funksjonsnedsettelse har *vesentlig og varig effekt* på deltakelse i alle aldersgrupper. Det er signifikant sammenheng mellom alvorlighetsgrad av funksjonsnedsettelse og sosial isolasjon, påviser hun.

Studien hennes viser, slik jeg tolker den, at mennesker med funksjonsnedsettelse blir stengt ute fra deltakelse i aktiviteter, fra arenaer og sosiale roller. Studien er dramatisk lesning, og understreker den diskriminering som mennesker med ulike funksjonsnedsettelse er utsatt for. Den innskrenkning i livsutfoldelse og samfunnsdeltakelse en kan lese ut av denne studien, leder meg til å stille følgende spørsmål:

Utgjør ikke mennesker med funksjonsnedsettelse en viktig gruppe for å skape et lokalsamfunn preget av mangfold?

Inkludering handler om respekt for og anerkjennelse av annerledeshet, uttrykker en av intervjupersonene. Mangfold kommer som en følge av åpenhet, at det er rom for både ulike kulturer og funksjonsnivå. Lid (2008:515) peker på at *”Som ulike mennesker skal den enkelte respekteres som et fritt menneske det er verd å se, og møte i sin individualitet og annerledeshet”*. Mennesker med ulike

Et mangfold av:

Meninger og oppfatninger:

- Skråsikkerhet på vikende front
- Jærbuen åpner seg mer opp
- Åpenhet for andre måter å tenke på, annen bakgrunn – holdninger, toleranse for forskjellighet
- Å bry seg om i stedet for å bry seg med
- Respekt for og sans for at folk er forskjellige

Kulturuttrykk

- Fotballen
- Kulturskolen
- Kunstforeningen
- Aktiviteter på torget: sirkus, gatemusikanter, kroppsmaling
- Møteplasser
- Religiøse kretser
- Subkulturer

Bryne ikke stort nok rom for

- En del innvandrere, fremmedkulturelle – de flytter vekk
- Homofile – flytter også vekk

funksjonsnedsettelse er derfor viktige for mangfoldet, enten det dreier seg om fysiske, kognitive eller psykiske vansker.

Mangfoldet er klart en ønsket og uttrykt verdi hos mine intervjupersoner, og presenteres som et selvsagt mål. Ulike informanter har ulike tanker og forestillinger om hva mangfold er, men det kommer tydelig fram at dette *både* handler om det fysiske, materielle, og om de immaterielle, mentale konstruksjonene.

Universell utforming er en strategi for å bygge ned samfunnsskapt barrierer, hindre diskriminering og fremme likestilling. Samfunnet skal være til for alle mennesker, og må være utformet for å ivareta dette mangfoldet. En kan undre seg over om universell utforming, med sitt fokus på annerledeshet og mangfold, kan forstås som et urbant fenomen?

En av intervjupersonene sier:

"Jeg tenker at universell utforming kan du legge inn i de fleste plassene, men det vil få ulike uttrykk."

Intervjupersonen kommenterer også at hvert sted må få sin utforming ut fra de rammer og behov som er på stedet. Jeg vil likevel knytte et par refleksjoner rundt denne problemstillingen. Handler dette om at rammene for et liv med funksjonsnedsettelse kan være romsligere i et urbant miljø? Vil det være større muligheter for å innta de identitetsskapende rollene, aktivitetene og arenaene i et lokalmiljø preget av mangfold og respekt for annerledeshet? Vil mangfoldet i individene få større handlingsrom og vil mangfoldet som kulisse ha bedre kår på et større sted?

Jeg kommer tilbake til Berg og Dale (2004:9):

"Vi er særlig opptatt av hvordan mennesker og steder påvirker hverandre gjensidig. Vi mener at menneskers forskjellighet og mangfold har stor innvirkning på lokale og regionale forhold og på utviklingsprosesser, samtidig som steders forskjellighet og mangfold har stor innvirkning på menneskers sosiale relasjoner, sosial praksis og meningsdannelse."

Mennesker med funksjonsnedsettelse vil påvirke Bryne og konstituere stedet på en annerledes måte enn dersom alle var like. Mennesker som bruker hjelpemidler er synlige med sin forskjellighet, og har innvirkning på det lokale mangfoldet i Bryne sentrum, enten vi treffer dem i parken, på torget eller på jernbanestasjonen. Samtidig blir byen påvirket gjennom sosiale praksiser der svaksynte og hørselshemmede har sin plass, eller der personer med redusert psykisk helse finner sine steder. Psykisk utviklingshemmede setter preg på sine omgivelser, og konstitueres gjensidig gjennom måten miljøet møter dem på. Når Vepsebolet inviterer til møte i høyhuset på Bryne, konstituerer mangfoldet på denne arenaen på en annen og ny måte enn dersom det bare var forretningsfolk som hadde møter der.

Byutviklingen av Bryne handler mye om å åpne mentalt opp for det mangfoldige, der ulike grupper blir inkludert i de sosiale møtene. Det urbane Bryne må også ta inn over seg ulike livsformer, kulturer og aktiviteter, og skape sosialt rom for den sameksistens som følger av det å være by. Samspill mellom ulike aktører, relasjoner på tvers av det velkjente, vil skape muligheter for vekst, mestring og inkludering. Deltakelse i ulike kollektive fellesskaper der sosial interaksjon og kommunikasjon praktiseres, fører til identitetsfølelse og medborgerskap. Kulturelle og sosiale koder i den bestemte konteksten, blir overført og lært, og er med på å skape tilhørighet til fellesskapet (Horsdal 2005). På den måten vil det mangfoldige strekke seg videre og omfatte flere, også mennesker med funksjonsnedsettelse, homofil legning eller fra fjerne kulturer.

Bryne er fortsatt en liten by. Men kanskje kan sitatet fra Rose og Stonor (2009:79) være noe å strekke seg etter:

"Great cities provide an environment that is convenient to use on all scales, safe to inhabit and that offers a high choice of lifestyles and economic prospects to a majority of its users" (Rose/Stonor 2009).

Eller som Lid (2008:521) sier: *"Hvis vi legger til grunn at menneskelivet er preget av et stort mangfold og at alle er annerledes på forskjellige måter, blir det nødvendig å strekke seg i møte med de begrensninger den enkelte erfarer.(...) Et samfunn er rikt når det har plass for at alle mennesker kan komme til uttrykk."*

6.3. Universell utforming som del av byutvikling?

Byutvikling er begrepet som er brukt om utviklingsprosessene på Bryne, nettopp for å markere omstilling fra bygd til by. I faglitteraturen refereres det gjerne til stedsutvikling, og som tidligere nevnt vil jeg bruke begge termene her.

Stedsutvikling er et begrep som favner vidt; men sentralt i denne virksomheten er stedsanalyser med et bredt fokus. I Florø er en i gang med byutvikling og ny sentrumsplan, og 5 delprosjekt er igangsatt (Vestby og Skogheim 2010). Sosiokulturell stedsanalyse er et av disse delprosjektene, mens universell utforming er lagt inn i et av de andre. I min studie forsøker jeg å se universell utforming som et sentralt element i stedsutvikling. I modellen universell utforming som abstrakt og konkret begrep, belyser jeg at det materielle, fysiske rommet påvirker både hverdagsliv og samfunnsdeltakelse, samt stedsidentitet og medborgerskap. Dette er sentrale aspekter for at utviklingen av en by skal handle om *mer enn* utbygging av blokker og kjøpesenter, eller tilrettelegging for næringslivet.

Governance er et relativt nytt begrep innen samfunnsplanlegging. Det betegner en nettverksorganisering med brede mobiliseringsprosesser der mange ulike aktører innen offentlig forvaltning, næringsliv og det sivile samfunn deltar. Det legges vekt på at aktørene er likeverdige parter, og at de i samarbeid kommer frem til konstruktive løsninger (Amdam 2005). Governance er nærmest det motsatte av ekspertplanlegging, der ferdige planer skrevet av fagfolk blir sendt på høring.

I videre byutvikling på Bryne kan governance være en strategi for å oppnå bred mobilisering blant innbyggerne. For å sikre bred nok representasjon, kan ulike interesseorganisasjoner for funksjonshemmede bidra til å sikre mangfold og annen kunnskap om stedet enn det næringslivsfolk og offentlig ansatte kan. Stedsutvikling kan også dermed være konstruktivt gjennom selve prosessen, ved at ulike aktører blir kjent og får bedre forståelse for hverandres ståsted. Det må være et mål å utvikle en by slik at mangfoldet virkelig blir en berikelse, og at kulturelle og sosiale prosesser gir nye stedsforestillinger og identiteter. På den måten kan en komme inn i spennende spiraler, der det relasjonelle stedet blir konstituert også i planleggingsarbeidet.

6.4. utfordringer på Bryne fremover?

År 2000 representerer på mange måter et tidsskille på Bryne. Det var da Time kommunestyre vedtok at Bryne skulle ha bystatus. Endring av status fra tettsted til by har medvirket til endringer i både den konkrete og abstrakte forståelsen av stedet. Byen kan oppfattes som møtested mellom det materielle og immaterielle (Berg og Lysgård 2004).

De materielle endringene er betydelige og lette å få øye på. Høyhuset rager over det meste, og ses i horisonten nesten overalt hvor du måtte befinne deg på Jæren. Utbygging av boligblokker med urban arkitektur, kjøpesenter og etter hvert ny videregående skole, Garborgsenter og bibliotek vil også sette et moderne, visuelt preg på byen. De fysiske strukturene legger med dette føringer også for sosiale og kulturelle endringer.

Landbruket har vært, og er fortsatt en viktig levevei på Jæren. Utbygging og vekst kan komme i konflikt med jordvern, og kommunene prøver å finne nye veier for å løse arealspørsmål på tvers av kommunegrenser. Behovet for sammenslåing av kommuner ligger helt opp i dagen, slik jeg ser det, men fortsatt er det bare Time kommune som ser positivt på det. Lokalpolitikere i andre kommuner har tydelig uttrykt motvilje mot sammenslåing. Samarbeid over kommunegrensene ser derfor ut til å være den mest hensiktsmessige løsningen i denne situasjonen, selv om regionen står samlet i mange spørsmål.

Posisjonen og identiteten til Bryne som byen på Jæren synes styrket gjennom denne omfattende veksten og innovasjonen, spesielt i Hetlandskvartalet. Kjøpesenteret M44 trekker til seg handlende fra hele regionen, men "suger energi og kraft" ut av Storgata og sentrum. utfordringen ligger i å gjøre Bryne sentrum attraktivt igjen. Dette er problemstillinger som også er kjent fra andre byer, blant andre Florø (www.flora.kommune.no/sentrumsplanen). I Bryne kan mye spennende utvikles i sentrumskjernen, spesielt i tilknytning til byggeplanene rundt torget. Det er, slik jeg ser det, også et potesiale i Lauritz Bellesensgate og området nederst i Storgata over mot parken, samt i å utbedre utformingen av Bryne torg.

Immaterielle endringer som praksiser og forestillinger synes å være varierte. Som jeg har fortalt tidligere, kjører traktorene fortsatt rundt i Bryne sentrum. I skrivende stund (mai 2010) er det plassert rundballer, eller traktoregg som de også kalles, i flere sentrale rundkjøringer i Bryne. Det er Bondelaget som maner til kamp før jordbruksoppgjøret som starter i disse dager. Rundballene

fungerer som blikkfang og er et virkemiddel for å fremme bøndene sine interesser. Det er spennende å se hvordan denne rurale praksisen inntar byen. Samtidig har vi kafèliv, turer og trening i Sandtangen, noe som jeg tolker som mer urbane praksiser. En kan nok si at det foregår en forhandling mellom rurale og urbane praksiser, som også får nye uttrykksformer.

Forestillingene om Bryne som by er forskjellige, men det er et klart og uttrykt ønske hos mine informanter om å være by. Det er likevel litt uklart hva dette rent mentalt innebærer. Slik jeg forstår det, er "den jærsk tyå" gjenkjennelig for de fleste som er oppvokst og bor her. Andre stiller seg mer forbeholdne til denne karakteristikken. De offentlige representasjonene i form av kommunale plandokumenter, støtter opp om "den jærsk tyå".

Samtidig trekkes livsglede og kreativitet frem i kulturplanen, noe som gir assosiasjoner til det mangfoldet som også alle informantene var opptatt av. Slik jeg oppfattet intervjupersonene, er mangfoldet i det store og det hele, ønsket. Samtidig var flere inne på likhetstenkningen og mener at Bryne er et egalitært samfunn. Gjensidighet og likhet, små forskjeller i makt og status kjennetegner slike samfunn, og lærlingen kontakter gjerne direktøren direkte med et godt forslag. Aksjonsgruppen "Trivelige Bryne" utfordret nok nettopp denne likhetstanken med å stille spørsmål ved kommuns habilitet i eiendomsspørsmål. En videre debatt om Bryne sin identitet og sjel kunne vært spennende og utviklende for Bryne-samfunnet, men stilnet raskt av, da aksjonsgruppen fikk meningsdannelsen mot seg.

Danielsen (2006) peker på mangfoldet som kulisse, der ulike kategorier av mennesker som narkomane, fylliker og innvandrere er en del av denne kulissen. På den måten er det en kjensgjerning at den mangfoldige byen også bidrar til større klasseskiller og ulikhet. Heterogeniteten som mangfoldet fører med seg, vil stille større krav til åpenhet og toleranse. Den mentale forståelsen av Bryne som by, må få utvikle seg over tid. Sosiokulturelle prosesser der nye forestillinger og identiteter konstrueres, kan stimuleres ved bred mobilisering som beskrevet i kapittelet om universell utforming som del av stedsutvikling. Her vil menneskers erfaringer, fortolkninger og refleksjoner over hverdagslivet og egne forestillinger veves sammen, og en kan få en kollektiv identitetsutvikling. Det kan være spennende å se om det da er mer av den samme arbeidsmaur-mentaliteten eller om andre sosiale og kulturelle kvaliteter kommer frem i lyset.

Stedsutviklingen må være åpen og sosialt inkluderende, hevder Per Gunnar Røe (2006). Dette for å fange opp den sosiale og kulturelle mangfoldigheten som preger mange steder, og som gjør at stedet fremstår med en dualitet mellom individer og strukturer. Tilgang til identitetsskapende arenaer og aktiviteter er viktig for at alle skal kunne oppleve et spekter av roller gjennom livsløpet. Videre utvikling av Bryne bør bygge på det relasjonelle perspektivet der byen forstås som åpen og dynamisk, og hvor menneskene gjensidig konstituerer byen. Nye strømninger og trender vil da lettere kunne fanges opp, og bidra til mer nyanserte bilder av byen og folkene som bor der.

Livskvalitet og gode levekår er målet for de fleste lokalsamfunn. Stedsanalyser vil utgjøre et godt fundament for videre utvikling, og kanskje vil det på Bryne være behov for større fokus på hvordan de *sosialkulturelle forholdene* er influert av den dominerende materielle og fysiske veksten. Utkastet til ny kommuneplan 2011-2022 tar ikke inn over seg noen av disse aspektene i det presenterte forslaget. God steds kvalitet vil ofte virke tiltrekkende på nye innbyggere, som igjen kan bidra til det Røe (2006) kaller "levelige steder" som fremmer befolkningens livskvalitet. Kanskje kan det være

klokt å stoppe opp en liten tanke, og mobilisere innbyggerne, både unge og eldre, funksjonsfriske eller ikke, næringsliv og interesseorganisasjoner, til å fortelle hvordan de synes at Bryne skal være?

6.5. Avslutning

Jeg har to hovedproblemstillinger i denne oppgaven:

1. Hvordan vil praksiser, forestillinger og stedsidentitet til Bryne endres som følge av en utvikling fra en rural bygdeby til en mer urban småby?
 - I hvor stor grad spiller utbygging og vekst en rolle for endring i praksiser og meningsdannelse?
 - Hvordan kan fysisk utforming av Bryne sentrum påvirke samfunnsdeltakelse og hverdagsliv?
2. Hvordan kan universell utforming bli en strategi i by- eller stedsutvikling?
 - Hvordan kan universell utforming forstås som konkret og abstrakt begrep knyttet til by- eller stedsutvikling?

Jeg har arbeidet meg gjennom stoffet med disse problemstillingene for øyet. Stedet Bryne er benyttet som case, og utforsket både i kvalitative intervju, feltarbeid og feltsamtaler. I tillegg har jeg satt meg inn i kommunale plandokumenter for Time kommune, og benyttet statistisk materiale hentet fra Statistisk sentralbyrå. Underveis i prosessen har jeg hele tiden lært mer og fått innsikt i hvordan de ulike forståelsene av stedsbegrepet faktisk utfyller hverandre og gir den dynamikken som Berg og Dale (2004) hevder. På bakgrunn av caset og den kunnskap jeg opplever å ha tilegnet meg gjennom studien, har jeg utviklet en modell for universell utforming som konkret og abstrakt begrep. Denne modellen legger også vekt på en relasjonell og dynamisk forståelse, og forklarer at et universelt utformet sted har innflytelse både på hverdagsliv og samfunnsdeltakelse og på medborgerskap og stedsidentitet.

Erfaringene fra pilotprosjektet i Time og Klepp viser at det er enklest å legge universell utforming inn i reguleringsplanene til *helt nye* utbyggingsprosjekter. Kommunen har deretter prøvd ut strategien universell utforming i rehabiliteringen av den 150 år gamle Time kirke. Her møtte en utfordringer både i forhold til Riksantikvarens krav, og i forhold til estetikk. Et steg videre for strategien universell utforming bør derfor, etter min oppfatning, være å innarbeide universell utformig som en sentral del av by- eller stedsutvikling.

Jeg ser at nye spørsmål dukker opp, som igjen kan være utgangspunkt for andre studier. Jeg nevner her et par problemstillinger:

- Hvilke dominerende drivkrefter og maktrelasjoner former utviklingen av Bryne?

Det er fattet mange tunge beslutninger vedrørende utbyggingen på Bryne, og jeg har ikke gått langt inn i administrative og politiske prosesser rundt disse beslutningene. Muligens må en ha større avstand i tid, før det kan være mulig å gå dypt inn i dette. Sentrale nøkkelinformanter sitter fortsatt i sine posisjoner, og det kan hende at kritisk refleksjon først vil være mulig om noen år.

- Hvordan er sammenhengen mellom et universelt utformet lokalmiljø og opplevelse av livskvalitet og mestring?

Dette er en omfattende problemstilling, og utgangspunktet er nok teori om sammenheng mellom helse og sted, som bl.a Stig Jørgensen (2009) er opptatt av. Å skaffe dokumentasjon for at strategien universell utforming faktisk medvirker til livskvalitet, deltagelse og mestring for alle grupper i befolkningen, bør være et prioritert område for forskningsmiljøer som fokuserer på stedsutvikling og livskvalitet.

Jeg vil slutte som jeg begynte med forfatteren Arne Garborg (1851-1924). Aadne som han het, vokste opp på Garborg i Time, men reiste fra Jæren som ung mann. Han kom tilbake og fikk sin skrivestue på Knudaheio. Det var her han skrev romanen "Fred" (1892), hvor åpningen er sitert i mitt innledningskapittel. Det er jærlandskapet, og det som senere skal bli Bryne, Arne Garborg (1892) beskriver:

"Upp frå den låge sandstrandi tøygjer seg eit armt, grått land med lyngrune bakkar og bleike myrar, yvi-sått med kampestein, trelaust og berrt, avstengt mot aust med ein lang låg fjellgard".

Det er fascinerende å tenke på at bare 6 år senere, i 1898, ble den første reguleringsplanen for Bryne vedtatt. Jernbanen hadde da allerede vært der i 20 år, fra 1878. Det var denne reguleringsplanen som bestemte den kvartalsstrukturen som Bryne har i dag (Kommunedelplan for Bryne 2007-2018). Bygdene rundt Bryne var preget av fattigdom og armod de siste 15-20 årene før 1900, og det er nok denne materielle fattigdommen som danner bakteppet i romanen "Fred". Fram mot hundreårsskiftet lysner imidlertid situasjonen; bygdene kommer seg på fote igjen og det blir liv og røre i stasjonsbyen.

Bryne vokste "jamt og sikkert" (Taksdal 1936), og i 1936 var det om lag 4000 innbyggere i stasjonsbyen. "Når dette herane huset – eller huso – er bygt, så verte det inkje stort fleire hus på Bryne", ble uttalt flere ganger, forteller Taksdal (1936:181).

Historien har vist at skeptikerne tok feil. Fremtidsoptimismen preger i dag Bryne, og byen skulle ha alle muligheter til å la alle innbyggerne leve det gode livet også fremover.

Figuroversikt

Figur 1 Det urbane i møte med det rurale	3
Figur 2: Kart over Rogaland fylke med kommuneinndeling.....	9
Figur 3 Forholdet mellom kvantitative og kvalitative metoder.....	17
Figur 4 Bygda som konkret og abstrakt begrep	34
Figur 5 Skjematisk overlapping av begreper og teorier	34
Figur 6 Dominerende forestillinger og bygda og byen.....	37
Figur 7 Ulike grader av intensitet i sosiale kontakter.....	49
Figur 8 Kart over Jæren	52
Figur 9 Befolkningsutvikling 1951-2009 Jærregionen	53
Figur 10 Befolkningsvekst i Time kommune.....	53
Figur 11 Brynes bymur	55
Figur 12 Bryne med Hetlandskvartalet til høyre og kjøpesenteret M44 til venstre.	69
Figur 13 Fra Fritz Røed skulpturpark	70
Figur 14 Lauritz Bellesensgate	70
Figur 15 Bryne Torg	71
Figur 16 Storgata sett fra torget.....	71
Figur 17 Storgata ender ved kjøpesenteret M44	72
Figur 18 Blokkbebyggelse i Hetlandskvartalet	72
Figur 19 Høyhuset Forum Jæren	73
Figur 20 Hetlandsgata.....	74
Figur 21 Kjøpesenteret M44.....	74
Figur 22 Fysisk utforming som formidler eller forhindrer kontakt.....	77
Figur 23 Kategorier av hverdagsliv	81
Figur 24 Byen som konkret og abstrakt begrep	97
Figur 25 Universell utforming som konkret og abstrakt begrep	108
Figur 26 Overlapping av begreper.....	108

Litteraturliste

- Agnew, J.A. (1987): *Place and Politics: the Geographical mediation of State and Society*. Allen & Unwin, London.
- Amdam, Roar (2005): *Planlegging som handling*. Universitetsforlaget.
- Asmervik, Sverre (2009): *Universell utforming. Byer, hus, parker og transport for alle*. Tapir akademisk forlag.
- Aase, Tor Halvdan og Forssåskaret, Erik(2007): *Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget.
- Aspen, J. 1997. "På sporet av Oslo", i (Red.) Aspen, J. & Pløger, J. *På sporet av byen*. Spartacus forlag AS, Oslo
- Berg, Nina Gunnerud (2002): *Mennesker og steder – en vurdering av Stortingsmelding nr. 34 (2000-2001)*. Plan 3/2002
- Berg, Nina Gunnerud og Dale, Britt (2004): *Sted – begreper og teorier* I Berg, N.G m.fl (2004): *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir Akademisk forlag.
- Berg, Nina Gunnerud og Lysgård, Hans K. (2004): *Ruralitet og urbanitet – bygd og by*. I Berg, N.G m.fl (2004): *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir Akademisk forlag
- Berg, Nina Gunnerud (2009): *Bostedsvalg – et spørsmål om sted, mobilitet, bygd og by og hjem(me)* I: Berg, N.G m.fl (2009): *Mennesker og steder i samspill*. Tapir akademisk forlag.
- Berger, Peter.L. og Luckmann, Thomas (2006): *Den samfunnsskapede virkelighet*. Fagbokforlaget.
- De Beauvoir, Simone (1949/2000): *Det annet kjønn*. Pax forlag, Oslo.
- Danielsen, Hilde (2006): *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet*. Graden doctor artium. Universitetet i Bergen
- Elvestrand, Frøydis (2008): *Universell utforming som idè, strategi og praksis. En konseptanalyse og en casestudie av universell utforming i planlegging og utforming av Bjørvika i Oslo kommune*. Masteroppgave ved institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Fangen, Kathrine (2004): *Deltagende observasjon*. Fagbokforlaget
- Flyvberg, Bent (2004): *Five misunderstandings about case-study reserarch*. I: Seale, Clive, Gobo, Giampietro, Gubrium, Jaber og Siverman, David (eds.): *Qualitative Research Practice*. London: Sage.

Fosso, Eli J (2004): Unges flytting – et spørsmål om identitet og myter om marginale og sentrale steder? I Berg, Nina G m.fl. (2004): *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir akademiske forlag.

Fosso, Eli J (2007): Bygda som bosted – hvorfor flytte til eller derifra? I Rusten, Grete m.fl (2007): *Vårinn med nye muligheter*. Fagbokforlaget.

Garborg, Arne (1892/2001): *Fred*. Aschehoug.

Gehl, Jan (2007): *Livet mellom husene. Udeaktiviteter og udemiljøer*. Arkitektens forlag, København.

Giddens, A.1984): *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.

Gullestad, Marianne (2000): *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Universitetsforlaget Oslo

Gullestad, Marianne (2002): Om å høre til et sted Kap 7 i Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med nye øyne*. Universitetsforlaget.

Halfacree, K (2002): *Rural Space, Rural Place and the Practice of Migration*. Upublisert paper presentert på menneske – sted nettverksmøte I Trondheim 10.9.2002, Trondheim

Handlingsplan 2004 - 2008: Regjeringens handlingsplan for økt tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne. Plan for universell utforming av viktige samfunnsområder.

Handlingsplan

Norge universelt utformet 2025.

Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013 Q-1159B

Hetland, Olav (2008): *Tanker om byutviklingen på Bryne*. Presentasjon Byutviklingskonferansen på Bryne 14.11.2008.

Hognestad, Eivind og Hognestad, Hans E. (1936): *Time Herad 1837-1937*.Ingvald Dahles boktrykkeri 1936.

Holloway, L & P. Hubbard (2001): *People and Place: The Extraordinary Geographies of Everyday Life*. Pearson Education, Essex

Horsdal, Marianne (2005): Demokratisk medborgerskap og biografisk læring, i Korsgaard, Ove (red)(2005): *Medborgerskap, identitet og demokratisk dannelse*. Danmarks Pædagogiske Forlag.

Hølmebakk, Inger-Marie (2009): *Universell utforming i arkitektpraksis*. FORMakademisk Vol 2. Nr. 1 2009, 28-40

Jørgensen, Stig H. (2009): Sted og helse – noen geografiske aspekter. I: Berg, N.G m.fl (2009): *Mennesker og steder i samspill. Festskrift til Britt Dale*. Tapir akademisk forlag.

Kommunedelplan for Bryne sentrum 2007-2018. Time kommune.

Kommuneplan 2007-2018. Time kommune. Trygg og framtidsetta.

Kulturplan 2008-2012. Time kommune. Trygg og framtidsetta.

Kvale, Steinar (2004): *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal akademisk forlag

Law, M (2002): *Participation in the occupations of everyday life*. Am J Occup Ther. 2002 Nov-Dec; 56 (6) 640-9.

Lid, Inger Marie (2008): *Funksjonshemming og menneskesyn*. Kirke og kultur nr. 6/2008.

Magnus, Eva (2006): Deltakelse – hvordan kan det forstås? I Horghagen, S m.fl (2006): *Aktivitetsspektiv på dugnad, deltakelse og dagligliv*. Kap 12. Tapir Akademisk forlag.

Massey, D. (1995): The conceptualization of place. Massey, D. og Jess, P. (eds): *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*. Oxford University Press, Oxford.

Medby, Per, Christophersen, Jon, Denizou, Katrine, Edvardsen, Dag Fjeld (2006): *Samfunnsøkonomiske effekter av universell utforming*. Samarbeidsrapport NIBR/Byggforsk 2006 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, ISBN: 82-7071-639-1

Medby, Per, Christophersen, Jon, Denizou, Karine, Edvardsen, Hege Marie(2007): *Kostnader og virkninger ved universell utforming: Bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten*.

Samarbeidsrapport NIBR/SINTEF Byggforsk 2007 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, ISBN: 978-82-7071-682-1

Moldenæs, Turid (2006): *I sitt bilde? Identitet og identitetskonstruksjon i lokalsamfunn*. Tapir Akademiske forlag

Myklebust, Jon Olav (2002): *Utveljing og generalisering i kasusstudiar*. Norsk Pedagogisk tidsskrift nr. 5/2002

NOU 2001:22 *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmede barrierer*. Sosial- og helsedepartementet 2001

Norsk standard (2010). NS11001 Universell utforming av byggverk og tilliggende uteområder- Del 1: Arbeidsbygg/publikumsbygg. Oslo: Standard Norge.

Norsk standard (2010). NS11001 Universell utforming av byggverk og tilliggende uteområder- Del 2: Boliger. Oslo: Standard Norge.

Nørve, Siri (2009): *Boligkvalitet og kommunal planlegging: Erfaringer fra bruk av det kommunale plansystemet for å fremme universell utforming*
NIBR-rapport 2009:08 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, ISBN: 978-82-7071-782-8

Ot.prp. nr. 44 (2007-2008) *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne*. Barne- og likestillingsdepartementet.

Popper, Karl (1981): *Fornuft og rimelighet*. Dreyer forlag.

Prospekt for utvikling av Bryne Torg. Grunnsteinen AS

Rapport: *Adgang til samfunnslivet for personer med funksjonsnedsettelse*.
Dokument 3:10 (2008-2009) Riksrevisjonen

Rapport til Miljøverndepartementet fra pilotkommunene Klepp og Time 2008. Time kommune, Helse og Rehabilitering.

Rapport: *Adgang til samfunnslivet for personer med funksjonsnedsettelse*.
Dokument 3:10 (2008-2009) Riksrevisjonen

Rapport: *Universell utforming som kommunal strategi. Erfaringer og resultater fra pilotkommunesatsingen 2005-2008*. Miljøverndepartementet

Ringdal, Kristen (2007): *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget

Rose, A og Stonor, T (2009): Planning urban accessibility. I Christ, W (ed) (2009): *Access for All. Approaches to the Built Environment*. Birkhauser Verlag AG, Sveits.

Rose, J (1995): Place and identity: A sense of place. I Massey, D & P. Jess (eds): *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*. The Open University, Oxford.

Røe, Per Gunnar (2002): *Sosiokulturelle stedsanalyser – et supplement til de tradisjonelle stedsanalysene*. Plan 4-5/2002

Simonsen, Kirsten (1996): Byen og det levde livet. I Olsson, Gunnar (red)(1996): *Chimarerna. Portrett från en forskarutbildning*. Nordiska institutet för samhallsplanering, Stockholm

Simonsen, Kirsten (1998): Modernity, community or a diversity of ways of life: A discussion of urban everyday life. I Kalltorp, O m. fl (ed)(1998): *Cities in Transformation – Transformation in Cities*. Ashgate Publishing Company, USA

Solbakk, Annette S.(2009): Ålesund - liv laga? Masteroppgåve ved høgskulen i Volda juni 2009.

St.meld. nr. 40 (2002-2003) Nedbygging av funksjonshemmende barrierer.
Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne.

Sveen, Geir (2010): *De kunne blitt tomtemillionærer*. Stavanger Aftenblad 29.4.2010.

Taksdal, Sven (1936): *Fra lynchhei til by*. I Hognestad, H og E (1936): *Time Herad 1837-1937*. Ingvald Dahles boktrykkeri, Sandnes.

Tholstrup, Line M(2009): Masteroppgave i geografi. Geografisk institutt, NTNU.

Time kommunestyre Sak 035/00 Bystatus for Bryne.

Vestby, G.M., Hanssen, M. A., Tennøy, A (2007): *Universell utforming i nye boligprosjekter: Byggebransjens erfaringer*. NIBR-rapport 2007:14 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, ISBN: 978-82-7071-698-2

Vestby, Guri M og Skogheim, Ragnhild: *Florø i fokus – sosiokulturell stedsanalyse for byutvikling og profilering*. NIBR-Rapport 2010:6

Internettreferanser

Denne listen inneholder *alle* referanser jeg har lastet ned fra internett, både vitenskaplig litteratur, statistisk materiale, nasjonale og kommunale styringsdokumenter og informasjon om ulike organisasjoner/bedrifter.

Andersen, Rasmus B (2009): Aktiverende arkitektur og byplanlægning. Center for Idræt og Arkitektur. Danmark.

http://www.ism.dk/data/Lists/Publikationer/Attachments/395/aktiverende_arkitektur%20-%20lille_september%202009.pdf

Barne- og likestillingsdepartementet (2008): Ot.prp. nr. 44 (2007-2008): Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/otprp/2007-2008/otprp-nr-44-2007-2008-.html?id=505404> (lesedato 6.5.2010)

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2009): Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsnevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-20080620-042.html&emne=diskriminering*%20og*%20tilgjengeligh*&& (lesedato 6.5.2010)

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2009): NOU 2009:14 *Et helhetlig diskrimineringsvern*. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2009/nou-2009-14/4/1.html?id=568617>

Brynebyen <http://www.brynebyen.net/> (lesedato 11.12.2009)

Bryne fotballklubb

<http://www.brynefk.no/brynefk/index.nsf/9ddfb17688e36f9dc1256d2b003c39fc/c6486a16aff2135fc1256d2b003b27a4?OpenDocument> (lesedato 13.4.2010)

Forum Jæren www.forumjaren.no

Florø kommune, sentrumsplanen.

http://www.sentrumsplanen.no/index.php?option=com_docman&Itemid=7
(lesedato 12.5.2010)

Husbanken

<http://www.husbanken.no/Venstremeny/Universell%20utforming/NS%2011001.aspx>

Kommuneplan for Time 2011 – 2022. Utkast til planprogram.

http://www.aftenbladet.no/multimedia/archive/00271/Her_er_Times_kommun_271002a.pdf

Kverneland Fabrikk

http://www.kverneland.com/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=ROLES://portal_

content/KVG/com.kverneland.www/www.group.roles/KVG.com.kverneland.www.www.group.roles.guest/www.no_kve_enduser_bpfwe&navChange=/Intranet/Internet/no_kve/About%20Kverneland (lesedato 10.4.2010)

Lid, Inger Marie (2009): *Hva kan man oppnå gjennom universell utforming? En undersøkelse av ulike sider ved begrepet.*

<http://www.formakademisk.org/index.php/formakademisk> (lesedato 8.9.2009)

Jærdagen. <http://www.jaerdagen.no/alias.html?id=481136> (lesedato 9.5.2010)

Miljøverndepartementet (2008): LOV 2008-06-27 nr 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) <http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/all/nl-20080627-071.html#1-1> (lesedato 6.4.2010)

NAV

<http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Jobb+og+helse/Uf%C3%B8retytelser/Uf%C3%B8retytelser+samlet>

Røe, Per Gunnar (2006): *Utviklingen av "levelige steder" – på hvilken måte kan sosiokulturelle stedsanalyser bidra?* Det norske medisinske selskap.

http://www.dnms.no/index.php?art_id=217&kat_id=8

Sosiokulturelle stedsanalyser. <http://www.regjeringen.no/nb/sub/stedsutvikling/din-veileder-3/stedsanalyser.html?id=524610> og

http://www.stedsforskning.no/tema/1_sosiokulturelle_studier_av_steder_og_stedsutvikling (lesedato 1.3.2010)

Stavangerstatistikken. Folkemengde og tilvekst.

http://regionstatistikk.stavanger.kommune.no/befolkning_02r.html (lesedato 20.1.2010)

Statistisk sentralbyrå. Befolkningsvekst – men ikke over alt.

<http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200905/02/art-2009-12-07-01.html> (lesedato 20.1.2010)

Statistisk sentralbyrå. Flyttinger til og fra fylkene 2008.

<http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-084.html> (lesedato 15.3.2010)

Statistisk sentralbyrå. Statistikk for Time kommune.

http://www.ssb.no/kommuner/hoyre_side.cgi?region=1121 (lesedato 13.4.2010)

Stedsutvikling.no <http://www.regjeringen.no/nb/sub/stedsutvikling/om-stedsutvikling.html?id=524574> (lesedato 1.3.2010)

Time kommune. Fakta om Time.

<http://www.time.kommune.no/artikkel.aspx?AId=142&MId1=5191&back=1> (lesedato 11.12.2009)

Time kommune.

<http://www.time.kommune.no/artikkel.aspx?MId1=4939&AId=1798&back=1> (lesedato 11.12.2009)

Universell utforming og stedsutvikling

<http://www.regjeringen.no/nb/sub/stedsutvikling/annet/emner-stedsutvikling/universell-utforming-og-stedsutvikling.html?id=525364> (lesedato 4.5.2010)

Vik, Kjersti (2008): *Eldre og deltakelse – erfaring fra eldre som har fått eller får kommunale rehabiliteringstjenester*. Ergoterapeuten 9/2008.

<http://www.nef.no/Fagbladet-Ergoterapeuten/Artikler/Fagartikler/Eldre-og-deltakelse-erfaring-fra-eldre-som-har-faatt-eller-faar-kommunale-rehabiliteringstjenester> (lesedato 19.9.2009)

Vedlegg

1. Informasjonsskriv til intervjupersoner
2. Sjekkliste for intervju, 2 ulike utgaver
3. Liste over intervjupersoner
4. Skjema for notater fra feltarbeid
5. Kart over Bryne/Flyfoto over Bryne

Universell utforming, deltakelse og stedsidentitet

Masteroppgave i samfunnsplanlegging og ledelse ved Høgskulen i Volda 2010

Informasjon til dere som stiller opp til intervju

Masteroppgaven skal, kort fortalt, være et selvstendig arbeid der studenten utforsker et fenomen ved hjelp av egen datainnhenting og belyser dette gjennom teori og vitenskaplige studier.

Jeg ønsker å sette fokus på endringen av Bryne fra stasjonsby til småby, og i hvilken grad utviklingen av sentrumsområdene og deres universelle, fysiske utforming bidrar til å fremme aktivitet og deltakelse. Jeg ønsker videre å undersøke om identiteten – tilknytning til og oppfatning av stedet – blir endret når flere får mulighet til å delta og lokalmiljøet i større grad preges av mangfold.

Time kommune har i perioden 2005-2008 deltatt som pilotkommune i et nasjonalt prosjekt for universell utforming, og har innarbeidet universell utforming i planlegging og utbygging.

Det har skjedd store endringer på Bryne i løpet av de siste 5 årene med etablering av kjøpesenteret M44, utbygging av boligblokker og ikke minst Forum Jærens høyhus med 18 etasjer. Ferdigstillelse av bibliotek, Garborgsenter og videregående skoler vil ytterligere endre byen. Jeg tar utgangspunkt i denne omfattende byutviklingen, og bygger min masteroppgave opp som en kasus-studie.

Jeg vil gjennomføre intervju med utvalgte informanter, såkalt strategisk utvalg. Der vil jeg samtale med dere som er valgt fordi jeg mener og tror at dere kan bidra til å belyse problemstillingene mine. I tillegg vil jeg gjøre et feltarbeid. I feltarbeidet vil jeg observere og samtale med folk jeg møter i Bryne sentrum for å få deres oppfatning av utviklingen av byen. I drøftingen vil jeg bruke innhentet data til å analysere og kritisk reflektere rundt universell utforming av sentrumsområdene i Bryne og i hvilken grad mangfold og aktiv deltakelse preger bybildet.

Jeg mottar veiledning underveis i arbeidet med oppgaven fra førsteamanuensis Sveinung Dimmen ved Høgskulen i Volda. Oppgaven er planlagt levert juni 2010.

For ytterligere informasjon om Høgskulen i Volda og masterstudiet i samfunnsplanlegging og ledelse:

www.hivolda.no og <http://hivolda.studiehandbok.no/hivolda2/content/view/full/13996>

Takk for at du har vært positiv til intervju!

Tema for intervju med XXX 25.1.2010 kl. 18.00 på Bryne.

Del 1 om universell utforming og byutvikling

- Sentrumsplanen for Bryne har klare føringer for universell utforming, men det står lite om identitet. Hva vil du si er identiteten til Brynebuen nå? Hva er vi? Er det forskjell på identiteten som Brynebu og som jærbu? Komme tilbake til dette.
- Hvordan har du som politiker arbeidet for at universell utforming er iverksatt som følge av denne planen?
- Har byutviklingen på Bryne gitt større muligheter for universell utforming?
- Er byutvikling i litt større skala en forutsetning for å få bakt uu inn i **mer sammenhengende** og større målestokk i en by?
- Tror du at det kan være en sammenheng mellom det å bygge urbant og det å skape større åpenhet og toleranse, spesielt hvis omgivelsene er universelt utformet, for f. eks funksjonshemmede i arbeid og nærmiljø?

- Den nye bydelen har så vidt jeg har forstått hatt klare bestemmelser i reguleringsplanen om universell utforming. Hvordan kan universell utforming inngå i prosessene med **planmessig byutvikling**?

- Hva med resten av sentrumsområdene: Jernbanestasjonen, Torget, Storgata, M44 – Jeg har gjort litt forberedelser til feltarbeidet, og ser helt klart at folket befinner seg i det store og det hele på M44, mens Storgata og Torget er så å si folketomt. På jernbanestasjonen er det mye folk når toget stopper og går igjen. Det er gjerne ikke mangel på tilgjengelighet som gjør at folk ikke bruker disse områdene – har du noen tanker om hvordan en kan få hele sentrum til å fungere som en helhet?

Del 2 universell utforming og deltakelse, tilhørighet og identitet

- Hva er universell utforming, slik du ser det?
- Hva er samfunnsdeltakelse, eller deltakelse, slik du ser det?
- Hva er mangfold? Hvem er det som skal delta for at et lokalmiljø er preget av mangfold?
- Hvordan kan dette skje i praksis her på Bryne? Hvilken betydning har universell utforming for **å få flere mennesker til å delta**?
- Hvordan kan universell utforming **hindre diskriminering** og gi alle **like muligheter for samfunnsdeltakelse**?
- Hva er de mest **sentrale aktivitetene** som foregår i Bryne sentrum? Finner vi noen aktiviteter som er helt **særpreget** for Bryne (ev Jæren)?
- Har noen av disse aktivitetene betydning for å **skape tilhørighet** til Bryne? Kan de bidra til å gi en **identitet** knyttet til Bryne? Hva vil du si er de viktigste identitetsskapende aktivitetene som foregår i Bryne? Og hvem deltar i disse?
- Kan du peke på aktiviteter som oppfattes som **ikke-akseptable** av noen grupper, men som gjerne har en annen status i andre grupper?

- Vet vi noe om **flere** vil delta i aktivitetene som vi tidligere snakket om? Hvordan kan det tenkes at de vil delta? Og kan dette gi sterkere stedsidentitet?

Høyhuset og innbyggernes kollektive identitet

- Har dere tenkt på hva den nye bydelen med høyhuset har **å bety for identiteten** til mennesker som enten jobber her eller folk som bor på Bryne? Hvordan forandrer høyhuset måten å tenke om Bryne som sted og om folk som bor her – blir vi byfolk nå?
- Blir vår egen **oppfatning av oss selv** endret? Og kan universell utforming av en bydel påvirke hvordan beboerne i bydelen **oppfatter** seg selv? F.eks ved at flere i el scotere er synlige i bybildet eller at rullatorene samles i kafeen hos Forum Jæren?
- Hvordan kan høyhuset bidra til **større mangfold** i hvem som er tilstede/jobber på Bryne og skape en slags toleranse for å være litt annerledes?

Stedets identitet

- Universell utforming handler om å finne løsninger som alle kan bruke – kan dette være med på å gjøre **steder mer like**, det vil si at særpreget forsvinner og at alle småbyer og tettsteder får neste likt universelt utformet utseende? (arkitektonisk uniformering) Eksempelvis torget i Stavanger og torget på Bryne?
- Og hvordan har høyhuset og den nye bydelen påvirket **stedets identitet**? Er forståelsen av Bryne som tettsted endret?

Del 3 Litt mer generelt om universell utforming avslutningsvis

- Fortell om **initiativet til** og **bakgrunnen** for at dere ville være med i pilotprosjektet universell utforming? Var det definert noen klare problemområder eller behov på dette tidspunktet?
- Hvordan har den **politiske** styringen med prosjektet vært?
- Hvordan har en ivaretatt den **faglige** delen?
- **Brukermedvirkning** har vært sentralt i prosjektet – kan du fortelle mer om **hva brukerne** har medvirket til?
- Tror du at universell utforming kan skape noen problemer? Ser du innbyrdes konflikter som kommer opp?
- Er det andre faktorer enn uu som har betydning for at folk skal delta?

Intervju XXX 15.12.09 kl. 10.00

Fortelle om mitt prosjekt – utvikling av Bryne fra tettsted til småby og universell utforming som en del av denne utviklingen. Hva betyr utbyggingen av Hetlandskvartalet for større mangfold og aktivitet/deltakelse? Og hvordan kan dette bidra til endret eller sterkere tilhørighet/identitet knyttet til stedet. Skal lever masteroppgave mai/juni 2010. Innhenter data både via intervju og via feltarbeid.

Spørre om å få ta opp på bånd og om å få bruke navnet hans i oppgaven – ev anonymisere.

Om høyhuset og den nye bydelen, byutvikling og identitet

- Hvordan kom dere på at dere kunne bygge et hus på 18.etg? Hvor lang tid har det gått siden ideen dukket opp og til dere nå står her med huset ferdig og innflyttet? Du vil utvikle Bryne, har jeg lest – kan du si mer om hvordan du tenker at Høyhuset og den nye bydelen vil utvikle Bryne?
- Hva slags folk/bedrifter skal komme hit? Hvilke brukergrupper og aldersgrupper, eller segment vil vi møte her?
- Har dere tenkt på hva dette huset har å bety for identiteten til mennesker som enten jobber her eller folk som bor på Bryne? Hvordan forandrer høyhuset måten å tenke om Bryne som sted og om folk som bor her – blir vi byfolk nå? Blir vår egen oppfatning av oss selv endret?
- Hele området får jo et urbant preg, hvordan kan man få dette til å bli brukt av alle? Har dere tenkt på spesielle strategier for å få dette til? Hva kan høyhuset tolkes som symbol på?
- Og hvordan har høyhuset og den nye bydelen påvirket stedets identitet? Er forståelsen av Bryne som tettsted endret?

Om universell utforming

- Universell utforming har vært et krav fra Time kommune, har du selv noen tanker om hvorfor dette er viktig utover å følge opp kommunens krav? Hvilke kvaliteter ser du at et universelt utformet bygg og uteområde kan ha?
- Hvordan blir den universelle utformingen ivaretatt i utviklingsprosessene – er dette et tema eller ligger det underforstått? Er det klart hva uu innebærer for deg som utbygger?
- Er byutvikling i litt større skala en forutsetning for å få bakt uu inn i mer sammenhengende og større målestokk i en by?
- Hvilken betydning har universell utforming for å få flere mennesker til å delta? Og kan universell utforming av en bydel påvirke hvordan brukerne av bydelen oppfatter seg selv? F.eks ved at flere i el scotere er synlige i bybildet eller at rullatorene samles i kafeen?
- Tror du at universell utforming kan skape noen problemer? Ser du innbyrdes konflikter som kommer opp?

Om deltakelse

- Hvordan kan høyhuset bidra til større mangfold i hvem som er tilstede/jobber på Bryne og skape en slags toleranse for å være litt annerledes?

Vedlegg 3

Liste over intervjupersoner

Anne Brit Ree, politiker (Ap) Time kommune

Anne Reidun Garpestad, prosjektleder universell utforming Klepp og Time kommuner

Arnfinn Vigrestad, ordfører (KrF) Time kommune

Ingrid Roth, næringssjef Time kommune

Jan Zahl, skribent Stavanger Aftenblad

Kari Kverneland Kastmann, leder sentrumsforeningen Brynebyen

Michael Evans, politiker (SV) Time kommune

Olav Hetland, leder Bryne Vel

Sissel Løchen, leder bruker- og seniorrådet Time kommune

Terje Hamre, utbygger og daglig leder Forum Jæren

Notater fra feltarbeid

Dato _____ Kl _____ Hvor _____

Vær _____

Hva vi så og hørte:

Spesielle episoder:

Slik tolket vi det:

Vedlegg 5 Kart og flyfoto over Bryne

